

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Olsztyn, dnia poniedziałek, 4 września 2023 r.

Poz. 4473

UCHWAŁA NR XLV/439/2023 RADY POWIATU W OLSZTYNIE

z dnia 10 sierpnia 2023 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Olsztyńskiego na lata 2023 – 2026

Na podstawie art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840 z późn. zm.), art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2022 r., poz. 1526 z późn. zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Warmińsko - Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie, **uchwała się**, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Olsztyńskiego na lata 2023 – 2026 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu w Olsztynie.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko - Mazurskiego.

Przewodniczący Rady
Powiatu w Olsztynie

Jerzy Laskowski

Załącznik
do uchwały Nr XLV/439/2023
Rady Powiatu w Olsztynie
z dnia 10 sierpnia 2023r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
POWIATU OLSZTYŃSKIEGO
NA LATA 2023 - 2026

OLSZTYN

Spis treści

1. WSTĘP	4
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	5
2.1. PRZEDMIOT I CELE PROGRAMU	5
3. UREGULOWANIA PRAWNE DOTYCZĄCE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	7
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OPIEKI NAD ZASOBAMI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	19
4.1. KRAJOWA POLITYKA W DZIEDZINIE OPIEKI NAD DZIEDZICTWEM KULTUROWYM	19
4.1.1. RZĄDOWY PROGRAM ODBUDOWY ZABYTKÓW	19
4.2. RELACJE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI OBOWIĄZUJĄCYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU	19
4.2.1. STRATEGIA ROZWOJU SPOŁECZNO - GOSPODARCZEGO WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO - MAZURSKIEGO.....	19
4.2.2. PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO - MAZURSKIEGO.....	20
4.2.3. PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO - MAZURSKIEGO	21
4.2.4. STRATEGIA ROZWOJU TURYSTYKI WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO - MAZURSKIEGO	22
4.2.5. STRATEGIA ROZWOJU POWIATU OLSZTYŃSKIEGO NA LATA 2016 – 2025.....	26
4.2.6. PLAN OCHRONY ZABYTKÓW NA WYPADEK KONFLIKTU ZBROJNEGO I SYTUACJI KRYZYSOWYCH POWIATU OLSZTYŃSKIEGO.....	22
5. ZADANIA I KOMPETENCJE ORGANÓW POWIATU OLSZTYŃSKIEGO W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W ŚWIELE OBOWIĄZUJĄCYCH PRZEPISÓW PRAWNYCH	25
6. ZASOBY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU OLSZTYŃSKIEGO.....	29
6.1. HISTORIA WARMII I POWIATU OLSZTYŃSKIEGO.....	29
6.2. CHARAKTERYSTYKA POWIATU OLSZTYŃSKIEGO	31
6.3 CHARAKTERYSTYKA WYBRANYCH ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH NA TERENIE POWIATU OLSZTYŃSKIEGO.....	34
6.3.1. ZESPOŁY URBANISTYCZNE I RURALISTYCZNE	40
6.3.2. OZDOBA KRAJOBRAZU WARMIŃSKIEGO I POWIATU OLSZTYŃSKIEGO „WARMIŃSKIE KAPLICZKI” I „KRZYŻE PRZYDROŻNE”	37
6.3.3. DZIEŁA ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA	47
6.3.4. KOŚCIOŁY I OBIEKTY SAKRALNE.....	48
6.3.5. ARCHITEKTURA OBRONNA	57
6.3.6. OBIEKTY TECHNIKI I PRZEMYSŁU.....	59
6.3.7. PARKI, OGRODY I INNE FORMY ZAPROJEKTOWANEJ ZIELENI.....	71
6.4. ZABYTKI NIERUCHOME BĘDĄCE W ZASOBACH POWIATU OLSZTYŃSKIEGO.....	69
6.4.1. ZAMEK W OLSZTYNKU.....	69
6.4.2. KAPLICA I KOSTNICA W JEZIORANACH	86
6.4.3. PAŁAC W GRAZYMACH.....	73
6.4.4. ZESPÓŁ PAŁACOWY W SMOLAJNACH	74
6.5. ZABYTKI RUCHOME POWIATU OLSZTYŃSKIEGO.....	90
6.6. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE NA TERENIE POWIATU OLSZTYŃSKIEGO	78
6.6.1. WYKAZ ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH	79
6.7. FORMY OCHRONY ZABYTKÓW NA TERENIE POWIATU OLSZTYŃSKIEGO	81
6.7.1. WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW.....	81
6.7.2. WPIS NA LISTĘ SKARBÓW DZIEDZICTWA	96
6.7.3. UZNANIE ZA POMNIK HISTORII.....	81
6.7.4. UTWORZENIE PARKU KULTUROWEGO	97
6.7.5. USTALENIA OCHRONY W MIEJSCOWYM PLANIE ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO ALBO W DECYZJI O USTALENIU LOKALIZACJI INWESTYCJI CELU	

PUBLICZNEGO, DECYZJI O WARUNKACH ZABUDOWY, DECYZJI O ZEZWOLENIU NA REALIZACJĘ INWESTYCJI DROGOWEJ, DECYZJI O USTALENIU LOKALIZACJI LINII KOLEJOWEJ LUB DECYZJI O ZEZWOLENIU NA REALIZACJĘ INWESTYCJI W ZAKRESIE LOTNISKA UŻYTKU PUBLICZNEGO	98
6.7.6.OCHRONA NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU OLSZTYŃSKIEGO.....	103
7. PROMOCJA ZABYTKÓW I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU OLSZTYŃSKIEGO.....	93
7.1. PROMOCJA ZABYTKÓW NA STRONIE INTERNETOWEJ.....	93
7.2 DOTOWANIE IMPREZ SŁUŻĄCYCH ZACHOWANIU DZIEDZICTWA WARMII.....	95
7.2.1. UDZIELANIE DOTACJI NA WYKONANIE EKSPERTYZ, DOKUMENTACJI, PRAC KONSERWATORSKICH, RESTAURATORSKICH I ROBÓT BUDOWLANYCH PRZY ZABYTKACH ZNAJDUJĄCYCH SIĘ NA TERENIE POWIATU OLSZTYŃSKIEGO ORAZ REALIZACJĘ PRZEDSIĘWZIĘĆ NA RZECZ OCHRONY ZABYTKÓW I ZACHOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	95
7.2.2. PROJEKTY POWIATU NA RZECZ PROMOCJI HISTORII I TRADYCJI.....	96
8. SZLAKI TURYSTYCZNE WYKORZYSTUJĄCE ZABYTKI I ZASOBY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU OLSZTYŃSKIEGO	100
8.1. SZLAKI ROWEROWE	103
8.2. SZLAKI KAJAKOWE.....	103
8.3. SZLAKI SAMOCHODOWE	104
8.4. SZLAKI KONNE	108
8.5. SZLAKI PIESZE I NARCIARSKIE.....	108
8.5.1. LEŚNE ŚCIEŻKI PRZYRODNICZE NA TERENIE NADLEŚNICTW POWIATU OLSZTYŃSKIEGO	110
9. DIAGNOZA STANU ISTNIEJĄCEGO I POTENCJAŁU POWIATU OLSZTYŃSKIEGO W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY ZABYTKÓW - ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.....	111
10. CELE PRIORYTETOWE I ZADANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU OLSZTYŃSKIEGO NA LATA 2023 – 2026	114
11. LITERATURA I ŹRÓDŁA.....	118

1. WSTĘP

Przedstawiamy Państwu Program, dotyczący zabytków, czyli najcenniejszych obiektów zlokalizowanych na terenie powiatu olsztyńskiego. Niektóre z nich są „klejnotami” przyciągają tłumy turystów, stan innych wymaga niestety podjęcia działań naprawczych. Na szczęście w ostatnich latach udaje się przywracać blask kolejnym obiektom. Dużą w tym zasługą Powiatu Olsztyńskiego, który dzięki funduszom pozyskiwanym z zewnętrznych źródeł wsparcia oraz dotacjom udzielanym z budżetu w ramach środków własnych może się pochwalić udanymi przedsięwzięciami w zakresie ochrony zabytków. Przykładem może być chociażby wzorcowo wykonany remont i rekonstrukcja XIV-wiecznego zamku w Olsztynku, renowacja kapliczek na „Szlaku Świętej Warmii”, wymiana stolarki okiennej na wzór historyczny (pod względem kształtu, materiału i kolorystyki) w budynku zabytkowej Galerii Sztuki „SYNAGOGA” w Barczewie czy kontynuowane prace budowlane, konserwatorskie i restauratorskie zespołu pałacowego w Smolajnach.

„Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Olsztyńskiego na lata 2023 - 2026” opisuje stan faktyczny w dziedzinie opieki i ochrony zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych, przedstawia najbardziej wartościowe zabytki powiatu, pokazuje, w jaki sposób Powiat promuje zarówno obiekty i obszary zabytkowe jak i szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe. W ostatniej części dokumentu znajduje się diagnoza stanu istniejącego i potencjału Powiatu Olsztyńskiego w zakresie opieki nad zabytkami. Analiza szans i zagrożeń pokazuje słabe i silne strony w tej materii.

Program wyznacza cele i zadania na rzecz opieki nad zabytkami w powiecie na lata 2023 – 2026 począwszy od celów strategicznych, kończąc na zadaniach szczegółowych i przedsięwzięciach niewielkich, ale istotnych dla ochrony i zachowania bogatej spuścizny przeszłości Powiatu Olsztyńskiego. Mamy nadzieję, że dzięki temu stan wielu zabytków poprawi się. Będą one ratowane zgodnie z zasadami sztuki konserwatorskiej z uwzględnieniem szeroko zakrojonych działań promocyjnych nasze zabytki będą ściągać na Warmię coraz szersze grono turystów i gości. Zamierzamy też edukować młodzież i mieszkańców powiatu tak, aby poznali całe bogactwo związane z zabytkami i dziedzictwem kulturowym Powiatu Olsztyńskiego. W myśl znanej zasady „poznasz i pokochasz”.

Niniejszy Program kierujemy do całej społeczności Powiatu Olsztyńskiego, gdyż zachowane i należycie pielęgnowane dziedzictwo kulturowe nie tylko wyróżnia obszar powiatu, ale też przesądza o jego atrakcyjności.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Olsztyńskiego na lata 2023 - 2026 został opracowany w celu realizacji zapisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zwanej dalej” ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami”.

Zgodnie z art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zarząd powiatu sporządza na okres 4 lat powiatowy program opieki nad zabytkami. Powiatowy program opieki nad zabytkami przyjmuje rada powiatu, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Programy ogłaszane są w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programów zarząd powiatu sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia się radzie powiatu.

Zgodnie z art. 21 przytoczonej wyżej ustawy podstawą do sporządzania powiatowego programu opieki nad zabytkami jest ewidencja zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

2.1. PRZEDMIOT I CELE PROGRAMU

Powiat Olsztyński jako jednostka samorządu terytorialnego zobowiązana jest do realizacji zadań publicznych o charakterze ponadgminnym między innymi w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Zgodnie z zapisami art. 4 i art. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Cele programu opieki nad zabytkami określono w art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Główne kierunki programowe to:

- 1) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 5) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 6) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy Program określa sposób realizacji zadań ustawowych wyznaczonych Powiatowi względem zabytków zlokalizowanych na terenie powiatu olsztyńskiego, w tym względem zabytków dla których Powiat jest właścicielem, ochrony i poprawy ich stanu, zagospodarowania przestrzeni wokół zabytków, a także edukację i promocję dziedzictwa kulturowego. Ma również na celu wskazanie roli władz samorządowych, dla których ochrona zabytków i krajobrazu kulturowego oraz dziedzictwa kultury stanowi jeden z priorytetów prowadzonej polityki, nie naruszając kompetencji gmin i praw właścicieli obiektów zabytkowych.

Realizacja celów, o których mowa powyżej możliwa będzie dzięki aktywnej polityce Powiatu w zakresie:

- 1) pozyskiwania środków finansowych z zewnętrznych źródeł wsparcia,
- 2) uregulowania praw własności małej architektury zabytkowej oraz objęcia ochroną konserwatorską tych obiektów poprzez wpisanie ich do rejestru zabytków,
- 3) zwiększenia funkcjonalności i dostępności zabytków i obszarów zabytkowych dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Olsztyńskiego na lata 2023 – 2026 jest spójny z krajowymi, regionalnymi oraz lokalnymi aktami prawa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

3. UREGULOWANIA PRAWNE DOTYCZĄCE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej.

Ustawa zasadnicza z dnia 2 kwietnia 1997 r.

W myśl art. 5 Konstytucji Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Konstytucja zapewnia również w art. 6, że Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz udziela pomocy Polakom zamieszkającym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Podstawowe regulacje w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego zostały zawarte w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która w sposób kompleksowy reguluje kwestie związane z prawną ochroną zabytków. Ustawa określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków. Ustawa nakłada na organy administracji rządowej i samorządowej obowiązek zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony dóbr kultury.

W myśl zapisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami właścicielowi lub posiadaczowi zabytku nieruchomego przysługują prawa i ciąży na nim ustawowe obowiązki związane z zagospodarowaniem zabytku, prowadzeniem badań, prac i robót oraz podejmowaniem innych działań przy zabytkach. Zgodnie z art. 25 zagospodarowanie na cele użytkowe zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru wymaga posiadania przez jego właściciela lub posiadacza:

- 1) dokumentacji konserwatorskiej określającej stan zachowania zabytku nieruchomego i możliwości jego adaptacji, z uwzględnieniem historycznej funkcji i wartości tego zabytku, jak również możliwości jego dostosowania dla osób ze szczególnymi potrzebami, o których mowa w ustawie z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami;
- 2) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym, określającego zakres i sposób ich prowadzenia oraz wskazującego niezbędne do zastosowania materiały i technologie;
- 3) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu zagospodarowania zabytku nieruchomego wraz z otoczeniem oraz dalszego korzystania z tego zabytku, z uwzględnieniem wyeksponowania jego wartości.

Na podstawie art. 26 w umowie sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, przy określaniu sposobu korzystania z tego zabytku należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku. Przepis ten stosuje się odpowiednio do decyzji o oddaniu w trwały zarząd zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru.

Stosownie do art. 27, na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku wojewódzki konserwator zabytków przedstawia, w formie pisemnej, zalecenia konserwatorskie, określające sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku. We wniosku należy określić zakres planowanych prac, ze wskazaniem planowanych do zastosowania materiałów budowlanych i rozwiązań technicznych.

Należy podkreślić, że podstawową zasadą konserwatorską podczas planowania remontu obiektu zabytkowego jest wykonanie go przy użyciu materiałów historycznie uzasadnionych, z maksymalnym zachowaniem substancji zabytkowej i minimalnej w nią ingerencją. Oznacza to kontynuację tradycyjnych materiałów i technologii charakterystycznych dla okresu powstania obiektu. Dokonane wcześniej rozpoznanie, służące poprawnemu przygotowaniu do prac remontowych powinno wynikać na przykład z badań archiwalnych (źródeł ikonograficznych, fotograficznych, pisanych itp.) lub ingerencyjnych badań konserwatorskich substancji zabytkowej obiektu. Badania konserwatorskie dotyczą głównie prac na elewacji, klatkach schodowych, w piwnicach, werandach, balkonach, schodach, balustradach, bramach przejazdowych oraz wszelkiej stolarki otworowej – okien i drzwi.

W zależności od konkretnego obiektu stosuje się: kamień, cegłę, drewno, szło, dachówkę ceramiczną w kolorze ceglasto - czerwonym, blachę miedzianą, cynkową lub tytanowo – cynkową, tynki, zaprawy i farby, które pozwalają na „oddychanie” muru. Niedopuszczalne jest stosowanie ahistorycznych materiałów budowlanych typu – okna i drzwi PCV, blacho - dachówka (gont bitumiczny), dachówka cementowa, styropian lub wełna do ocieplania zewnętrznego. W miarę możliwości należy stosować materiały budowlane pochodzące z rozbiórek obiektów zabytkowych. Najczęściej stosowane materiały budowlane podczas realizacji robót w obiektach zabytkowych przedstawiają poniższe zestawienia tabelaryczne.

Materiał budowlany	Zastosowanie	Właściwości wykorzystywane w budownictwie
kamień naturalny	- fundamenty budynków, - fundamenty i mury ogrodzeniowe, - nawierzchnie dróg, placów, - okładziny budynków, - posadzki,	- duża wytrzymałość na ściskanie (obciążenia fundamentów) i ścieranie (nawierzchnie dróg, placów, posadzki, okładziny), - odporność na czynniki atmosferyczne (temperatura, opady, wiatr, wilgoć), - długotrwałość, ogólna dostępność,
drewno	- konstrukcja więźby dachowej, - konstrukcja ścian (mur pruski),	- wytrzymałość na ściskanie i zginanie (elastyczność i wytrzymałość konstrukcji),

	- konstrukcja stropów, - stolarka okienna i drzwiowa, - elementy ozdobne, - okładziny ścian, - podłogi,	- bardzo niska przewodność cieplna, - kurczliwość i pęcznienie (stolarka okienna), - odporność na ścieranie (okładziny, podłogi), - ogólna dostępność,
wapno	- główny składnik zapraw tynkarskich,	- właściwości bakteriobójcze, antygrzybiczne, odstrasza robactwo, - regulator wilgotności muru,
gлина	- materiał do produkcji cegły, ceramiki budowlanej (pokrycia dachów - dachówki, gąsiorzy itp.; - rury instalacyjne - kamionka, podłogi z cegły), - dodatek do wypełnień konstrukcji drewnianej, - polepa,	<u>gлина surowa:</u> - regulator wilgotności powietrza w obiekcie, - konserwuje i wchłania wilgoć z drewna, słomy itp., które otacza , - magazynuje ciepło, - zatrzymuje promieniowanie o wysokiej częstotliwości, <u>gлина wypalona:</u> - wytrzymałość na ściskanie, ścieranie, - duża twardość, - odporność na czynniki atmosferyczne, - ognioodporność, - niska przewodność cieplna, - nieprzewodność elektryczna, - odporność kamionki na działanie kwasów, nieprzepuszczalność wody.
piasek, żwir	- materiał uzupełniający (kruszywo) (dodatek do zapraw, wypełnień konstrukcji ścian),	- różne właściwości zależne od rodzaju i uziarnienia kruszywa (nasiąkliwość, mrozoodporność, wytrzymałość na ściskanie),
trzcina rzeczna	- pokrycie dachu (strzecha), - materiał izolujący cieplnie oraz podkładowy do wykonania tynków (maty trzcinowe),	- bardzo niska przewodność cieplna (równa wełnie mineralnej), - nie absorbuje wody, - elastyczność i odporność na gryzonie, - ogólna dostępność,
Material budowlany	Rodzaje materiałów budowlanych z rozbiórki obiektów zabytkowych, przykłady wzornictwa	
kamień	- bloki kamienne, kamień polny, kamień cięty - stara brukowana droga / mur ceglano-kamienny	
gлина	- cegła i kształtki wypalane z gliny, różnowymiarowe, różnokolorowe (standardowe, gotyckie, klasztorne, glazurowane); - mur z cegły wypalanej w obiektach zabytkowych - stara podłoga z cegły wypalanej	
	- dachówka, gąsiorzy, kształtki dachowe wypalane z gliny - dach kryty dachówką esówką (holenderką) - dach kryty dachówką karpiówką (w koronkę)	
drewno	- belki konstrukcyjne/deski podłogowe - strop drewniany/podłoga z desek - mur pruski (drewniana konstrukcja ścian z wypełnieniem)	

Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Artykuł 36 określa katalog działań przy zabytku, których podjęcie wymaga uprzednio uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, niezależnie od dokonania zgłoszenia lub uzyskania pozwolenia na budowę przewidzianych w przepisach Prawa budowlanego. Pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- 10) mieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
- 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Zgodnie z ustawą ochronie i opiece, bez względu na stan zachowania podlegają:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
  - a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa,

- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy o bibliotekach,
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

W polskim systemie prawa wyróżnia się następujące formy ochrony zabytków (art. 7):

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 2) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 3) uznanie za pomnik historii ,
- 4) utworzenie parku kulturowego,
- 5) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawowymi organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Zgodnie z ustawą starosta, w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia (art. 50 ust. 3).

Zgodnie z art. 18 ustawy ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się również przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Ustalenia te dotyczą w szczególności zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i parków kulturowych.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wskazuje, że ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej jest niezbędna do uwzględnienia w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Ustawa definiuje „dobra kultury współczesnej”, które określa jako niebędące zabytkami dobra kultury, takie jak pomniki, miejsca pamięci, budynki, ich wnętrza i detale, zespoły budynków, założenia urbanistyczne i krajobrazowe, będące uznanym dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, jeżeli cechuje je wysoka wartość artystyczna lub historyczna.

W celu określenia polityki przestrzennej gminy rada gminy podejmuje uchwałę o przystąpieniu do sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. W studium uwzględnia się w szczególności między innymi uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej natomiast studium określa się w obszarach i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Z ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wynika, że do zadań powiatu należy, prowadzenie w granicach swojej własności rzeczowej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego, odnoszących się do obszaru powiatu i zagadnień jego rozwoju.

W ustawie o planowaniu przestrzennym wielokrotnie wskazuje się na konieczność uwzględnienia stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej zarówno w studium, w planach jak i w decyzjach o warunkach zabudowy.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 roku Prawo budowlane.

Ustawa w art. 39 określa warunki uzyskania pozwolenia na budowę w przypadku prowadzenia prac budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze objętym ochroną konserwatorską. Stanowi bowiem, że prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 39 ust. 1).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ administracji architektoniczno – budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 ust. 3). W tym przypadku wojewódzki konserwator zabytków zajmuje stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych (art. 39 ust. 4).

W przypadku robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia organ administracji architektoniczno – budowlanej może, w drodze decyzji administracyjnej, nałożyć na inwestora obowiązek uzyskania pozwolenia na budowę, gdy realizacja robót może spowodować pogorszenie stanu środowiska lub stany zachowania zabytków (art. 30 ust. 7 pkt 2). Jeżeli obiekty i urządzenia budowlane, na budowę których nie jest wymagane pozwolenie na budowę, a podlegają ochronie jako zabytki, ich rozbiórka wymaga uzyskania stosownego pozwolenia (art. 31 ust. 1 pkt 2).

Szczegółowe zasady dotyczące między innymi wydawania pozwoleń na prowadzenie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru oraz dodatkowe wymagania dla osób wykonujących samodzielne funkcje techniczne w budownictwie przy zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru określone są w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków wydanym na podstawie art. 37 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Rozporządzenie to reguluje również kwestie związane z prowadzeniem robót budowlanych w otoczeniu zabytku.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 roku Prawo ochrony środowiska.

Ustawa w art. 101 pkt 2 lit. f) określa, że ochrona powierzchni ziemi polega między innymi na zachowaniu funkcji środowiskowych, gospodarczych, społecznych i kulturowych zbioru dziedzictwa geologicznego, geomorfologicznego i archeologicznego.

W art. 400a ust. 1 pkt 26) ustawa wskazuje zakres finansowania ochrony środowiska i gospodarki wodnej określając w nim działania związane z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Finansowaniem ochrony środowiska i gospodarki wodnej w w/w zakresie zajmuje się Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (art. 400b ust. 1).

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody.

Ustawa definiuje tereny zieleni jako tereny urządzone wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nimi związanymi, pokryte roślinnością, pełniące funkcje publiczne, a w szczególności parki, zieleńce, promenady, bulwary, ogrody botaniczne, zoologiczne, jordanowskie i zabytkowe oraz cmentarze, a także zieleń towarzysząca drogom na terenie zabudowy, placom, zabytkowym fortyfikacjom, budynkom, składowiskom, lotniskom, dworcom kolejowym, obiektom przemysłowym.

Art. 83a ust. 1 ustawy wskazuje, że usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków może nastąpić po uzyskaniu zezwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o gospodarce nieruchomościami.

Ustawa wskazuje, że celem publicznym w rozumieniu ustawy jest między innymi opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 6 pkt 5).

Art. 13 ust. 4 ustawy stanowi, że sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z ustawą, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie (art. 29 ust. 2).

Zgodnie z art. 45 ust. 1 i 2a organ właściwy, w drodze decyzji, może ustanowić trwały zarząd na rzecz jednostki organizacyjnej. W przypadku nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, w decyzji

o ustanowieniu trwałego zarządu można nałożyć, w miarę potrzeby, na jednostkę organizacyjną obowiązek odbudowy lub remontu położonych na tej nieruchomości zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w decyzji.

Ustawa mówi również, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję zatwierdzającą podział nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości. W stosunku do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków Gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży takiej nieruchomości (art. 109 ust. 1 pkt 4).

Ustawa z dnia 25 października 1991 roku o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.

Ustawa w art. 1 ust. 2 wskazuje, że Państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych, a także opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa narodowego w Rzeczypospolitej Polskiej i za granicą.

Zgodnie z ustawą minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, inni ministrowie i kierownicy urzędów centralnych w odniesieniu do podległych im ośrodków i instytucji kultury, a także jednostki samorządu terytorialnego, mogą przyznawać stypendia i nagrody osobom zajmującym się twórczością artystyczną, upowszechnianiem kultury oraz opieką nad zabytkami. Stypendium polega na przyznaniu środków finansowych osobom realizującym określone przedsięwzięcia w zakresie twórczości artystycznej, opieki nad zabytkami lub upowszechniania kultury. Doroczne nagrody mogą być przyznawane na podstawie oceny całokształtu działalności lub osiągnięć o istotnym znaczeniu w dziedzinie twórczości artystycznej, upowszechniania i ochrony kultury.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

Ustawa reguluje między innymi zasady prowadzenia działalności pożytku publicznego przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych oraz współpracy organów administracji publicznej z organizacjami pozarządowymi. Działalnością pożytku publicznego jest działalność społecznie użyteczna, prowadzona przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych obejmujących między innymi zadania w zakresie:

- a) podtrzymywania i upowszechniania tradycji narodowej, pielęgnowania polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej,
- b) kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

Zgodnie z art. 5 ustawy organy administracji publicznej prowadzą działalność w sferze zadań publicznych, o których mowa powyżej, we współpracy z organizacjami pozarządowymi prowadzącymi, odpowiednio do terytorialnego zakresu działania organów administracji publicznej, działalność pożytku publicznego w zakresie odpowiadającym zadaniom tych organów. Współpraca ta odbywa się w szczególności w formach:

- 1) zlecenia organizacjom pozarządowym oraz podmiotom wymienionym w art. 3 ust. 3 realizacji zadań publicznych na zasadach określonych w ustawie;
- 2) wzajemnego informowania się o planowanych kierunkach działalności;

- 3) konsultowania z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 projektów aktów normatywnych w dziedzinach dotyczących działalności statutowej tych organizacji;
- 4) konsultowania projektów aktów normatywnych dotyczących sfery zadań publicznych z radami działalności pożytku publicznego, w przypadku ich utworzenia przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego;
- 5) tworzenia wspólnych zespołów o charakterze doradczym i inicjatywnym, złożonych z przedstawicieli organizacji pozarządowych, podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 oraz przedstawicieli właściwych organów administracji publicznej;
- 6) umowy o wykonanie inicjatywy lokalnej na zasadach określonych w ustawie;
- 7) umowy partnerskiej określonej w art. 28a ust. 1 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2021 r. poz. 1057 oraz z 2022 r. poz. 1079), porozumienia albo umowy o partnerstwie określonych w art. 33 ust. 1 ustawy z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014-2020 (Dz. U. z 2020 r. poz. 818) i porozumienia albo umowy o partnerstwie określonych w art. 39 ust. 1 ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021-2027 (Dz. U. poz. 1079).

Współpraca, o której mowa powyżej odbywa się na zasadach: pomocniczości, suwerenności stron, partnerstwa, efektywności, uczciwej konkurencji i jawności.

Organy administracji publicznej, zgodnie z art. 11 ustawy, wspierają lub powierzają realizację zadań publicznych organizacjom pozarządowym oraz podmiotom wymienionym w art. 3 ust. 3, prowadzącym działalność statutową w danej dziedzinie. Wspieranie oraz powierzanie odbywa się po przeprowadzeniu otwartego konkursu ofert albo w trybach określonych przez ustawę.

Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach.

Ustawa stanowi, że lasem w rozumieniu ustawy jest grunt o zwartej powierzchni co najmniej 0,10 ha, pokryty roślinnością leśną (uprawami leśnymi) - drzewami i krzewami oraz runem leśnym - lub przejściowo jej pozbawiony:

- a) przeznaczony do produkcji leśnej lub
- b) stanowiący rezerwat przyrody lub wchodzący w skład parku narodowego albo
- c) wpisany do rejestru zabytków

W art. 7 ust. 2 i 3 ustawy o lasach uregulowano problematykę gospodarki leśnej w rezerwach przyrody, parkach narodowych i w lasach wpisanych do rejestru zabytków oraz w lasach, na terenie których znajdują się zabytki archeologiczne, która powinna być prowadzona w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, a także uwzględniać przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach regulują ustawy:

- 1) ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach /Dz. U. z 2017 r., poz. 972 z późn. zm./,
- 2) ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach /Dz. U. z 2012 r., poz. 642 z późn. zm./.

Inne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami:

- 1) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 roku w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 r., poz. 81),
- 2) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 roku w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2022 r., poz. 1388 ze zm.),
- 3) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 lipca 2017 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości i rozliczania dotacji celowej na wyposażenie w zabezpieczenia techniczne pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 r., poz. 1384),
- 4) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 r. w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 r., poz. 928),
- 5) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r., poz. 110),
- 6) rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 roku w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., Nr 212, poz. 2153),
- 7) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 roku w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r., Nr 89, poz. 510),
- 8) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r., poz. 56),
- 9) rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 roku w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 30, poz. 259),
- 10) rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 roku w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. Nr 71, poz. 650).

Umowy międzynarodowe:

- 1) Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564),
- 2) Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia

- 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190 zał.),
- 3) Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki o ochronie określonych dóbr kultury podpisana w Waszyngtonie dnia 11 maja 2004 roku (M.P. z 2010 r., Nr 71, poz. 902),
  - 4) Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 roku (Dz. U. z 2012 r., poz. 210),
  - 5) Porozumienie o współpracy i pomocy wzajemnej w sprawie zatrzymywania i zwrotu dóbr kultury nielegalnie przewożonych przez granice państw sporządzone w Płowdiw dnia 22 kwietnia 1986 roku (Dz. U. z 1988 r., Nr 38, poz. 296 zał.),
  - 6) Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury sporządzona w Paryżu dnia 17 listopada 1970 roku (Dz. U. z 1974 r., Nr 20, poz. 106),
  - 7) Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego podpisana w Hadze dnia 14 maja 1954 roku (Dz. U. z 1957 r., Nr 46, poz. 212 zał.),
  - 8) Drugi Protokół sporządzony w Hadze dnia 26 marca 1999 roku do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 roku (Dz. U. z 2012 r., poz. 248).
  - 9) Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy, Grenada 1985. 10. 03 (Dz. U. z 2012 r., poz. 210).
  - 10) 10) Europejska Konwencja Krajobrazowa, Florencja, 20 października 2000 roku (Dz. U. 2006 Nr 14, poz. 98).
-

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OPIEKI NAD ZASOBAMI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1. KRAJOWA POLITYKA W DZIEDZINIE OPIEKI NAD DZIEDZICTWEM KULTUROWYM

4.1.1. RZĄDOWY PROGRAM ODBUDOWY ZABYTKÓW

Dokument przyjęty uchwałą Nr 232/2022 z dnia 23 listopada 2022 r. w sprawie ustanowienia Rządowego Programu Odbudowy Zabytków. Program ma na celu wsparcie samorządów w poprawieniu stanu, odbudowie i remontach obiektów zabytkowych przyczyniając się tym samym do poprawy ich stanu i uchroni przed degradacją i niszczeniem. Program dopuszcza finansowanie obiektów posiadających wpis do ewidencji lub rejestru zabytków i będących w posiadaniu jednostki samorządu terytorialnego lub jednostki organizacyjnej podległej jednostce samorządu terytorialnego.

Rządowy Program Odbudowy Zabytków kierowany jest bezpośrednio do jednostek samorządu terytorialnego, a za ich pośrednictwem również do innych podmiotów zobowiązanych do opieki nad zabytkami. W ramach Programu uprawnione podmioty mogą ubiegać się o dofinansowanie zadań inwestycyjnych związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami. Otrzymane środki finansowe mogą być przeznaczone na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku prowadzonym przez jednostkę samorządu terytorialnego albo na udzielenie dotacji samorządowej na takie prace.

4.2. RELACJE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI OBOWIĄZUJĄCYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU

4.2.1. STRATEGIA ROZWOJU SPOŁECZNO - GOSPODARCZEGO WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO - MAZURSKIEGO

18 lutego 2020 r. Sejmik Województwa Warmińsko-Mazurskiego uchwalił strategię rozwoju regionu pn. Warmińsko Mazurskie 2030. Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego.

Głównym celem strategii województwa jest spójność ekonomiczna, społeczna i przestrzenna Warmii i Mazur z regionami Europy. W przejętym dokumencie za mocne strony województwa wskazuje się bogate walory kulturowe, materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, w tym o znaczeniu europejskim, wynikające z różnorodności narodowościowej i etnicznej regionu.

Cel główny realizowany będzie w oparciu o cele strategiczne, gdzie jednym z nich jest kreatywna aktywność. Podmiotem w/w celu są mieszkańcy realizujący swoje pasje indywidualnie lub we współpracy. Polityka rozwoju powinna im w tym pomagać, starając się wykorzystać potencjał mieszkańców do wzmacniania innych zasobów regionu, w tym wzmacniania więzi społecznych. W programie określono również kierunki działań zmierzające do realizacji celu strategicznego, tj. :

- 1) wsparcie badań, inwentaryzacji i ochrony oraz odpowiedzialnego udostępniania zasobów materialnych

dziedzictwa kulturowego (m.in. stanowisk archeologicznych, założeń pałacowo-parkowych, obiektów sakralnych, cmentarzy) na cele edukacyjne oraz tworzenie w oparciu o nie produktów turystycznych (w tym ścieżki edukacyjne);

- 2) działania na rzecz zachowania i popularyzacji dziedzictwa niematerialnego (w tym: gwara, tańce ludowe, tradycje, wierzenia, zawody tradycyjne);
- 3) krzewienie wiedzy o regionie ze szczególnym nastawieniem na wykorzystanie technologii cyfrowych;
- 4) wsparcie instytucji kultury i organizacji społecznych w celu poprawy jakości i różnorodności oferty kulturalnej regionu i aktywizacji społecznej na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym (w tym włączenia ich w tworzenie produktów turystycznych i wypoczynkowych oraz rozszerzenie kręgu odbiorców (w tym osoby z niepełnosprawnościami, uczniowie));
- 5) upowszechnianie różnych form uczestnictwa w kulturze.

4.2.2. PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO - MAZURSKIEGO

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko – mazurskiego został przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego nr XXXIX/832/18 z dnia 28 sierpnia 2018 r. (opublikowany w Dz. Urz. Woj. Warm.-Maz. z 2018 r. poz. 4173). Celem planu województwa jest ochrona i kształtowanie ładu przestrzennego, który ma zasadnicze znaczenie dla prowadzenia rozwoju w sposób zrównoważony.

W dokumencie wypracowano szereg zasad jakimi należy się kierować kształtując współcześnie przestrzeń i krajobraz kulturowy regionu. Zasady te uwzględniają konieczność pielęgnowania spuścizny powstałej na przestrzeni wielu stuleci, która w sposób bezsporny wpływa na atrakcyjne postrzeganie naszego regionu i podkreśla jednocześnie jego odmiennność i wielokulturowość.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko – mazurskiego podkreśla, że zasoby dziedzictwa kulturowego stanowią ważny czynnik rozwoju regionu i szczególnie wpływają na zwiększanie atrakcyjności turystycznej. Stwierdzono również, że stan zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego województwa jest zróżnicowany – w większości jednak niezadawalający, obserwowany jest wręcz regres stanu zachowania niektórych obiektów. Dotyczy to m.in. obiektów i zespołów rezydencjonalnych. Problem degradacji stanu dotyczy również obiektów sakralnych, zwłaszcza tych niewielkich, wiejskich. Zauważalna jest poprawa jakości substancji architektonicznej szczególnie znanych obiektów sakralnych. Obserwowane są zniekształcenia zespołów zabudowy miejskiej i wiejskiej w obrębie przestrzeni historycznych, poprzez wprowadzanie obiektów nie uwzględniających kontekstu zabytkowego, historycznego (styl i forma architektoniczna, gabaryty, materiały budowlane). Mimo przekształceń własnościowych i zmian w sposobach finansowania działań służących opiece nad zabytkami, nie jest możliwe stwierdzenie, iż stan zasobu dziedzictwa kulturowego poprawił się w stopniu znaczącym. Wskazano, że dziedzictwo kulturowe razem z zasobami i walorami środowiska przyrodniczego oraz kulturowego budują przewagę konkurencyjną regionu, szczególnie w zakresie rozwoju turystyki. Na znaczeniu nabierają kulturowe wyróżniki regionu (np. Mikołaj

Kopernik, Zakon Krzyżacki, architektura gotycka). Istotną rolę odgrywają obiekty zabytkowe oraz lokalne tradycje w zakresie kreowania produktów turystycznych, promocji oraz dobre przykłady adaptacji, rewaloryzacji obiektów zabytkowych. Jednym z najważniejszych zagrożeń, obok pogarszającego się stanu technicznego obiektów jest silna presja inwestycyjna w miastach i na terenach wiejskich, ingerująca w układy urbanistyczne i ruralistyczne oraz ich otoczenie, ze szkodą dla tkanki zabytkowej.

Jednym z głównych kierunków określonych dla realizacji polityki przestrzennej w odniesieniu do środowiska kulturowego jest ochrona dziedzictwa kulturowego i kształtowanie tożsamości regionalnej. Zasady obowiązujące w ramach danego kierunku:

- 1) zasoby dziedzictwa kulturowego regionu, łącznie z uwarunkowaniami środowiska przyrodniczego i krajobrazu, są istotnym elementem rozwoju turystyki, edukacji kulturowej i promocji wartości krajobrazowych oraz świadectwem tożsamości regionalnej;
- 2) zachowanie, ochrona i wzmacnianie tożsamości oraz różnorodności kulturowej regionu, znajdujących swój wyraz w zachowanych elementach historycznych struktury przestrzennej województwa;
- 3) Zachowanie, zabezpieczanie, ochrona i utrzymanie zasobów dziedzictwa materialnego i niematerialnego;
- 4) Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki, edukacji kulturowej i promocji wartości krajobrazowych.

4.2.3. PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO - MAZURSKIEGO NA LATA 2020 - 2023

Dokument przyjęty Uchwałą Nr XIII/228/19 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 30 grudnia 2019 r.

Głównym zamierzeniem Programu jest wskazanie potencjału dziedzictwa kulturowego regionu jako czynnika wpływającego na realizację planów rozwojowych województwa warmińsko-mazurskiego w zakresie wzrostu konkurencyjności gospodarki oraz jakości życia mieszkańców, pod warunkiem zapewnienia i wspomagania ochrony materialnych i niematerialnych elementów dziedzictwa kulturowego łącznie z ochroną krajobrazu kulturowego. Realizacja Programu przyczyni się do stworzenia warunków dla kreowania i realizowania działań z zakresu opieki i ochrony zabytków w województwie.

Celem głównym programu jest ochrona i zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz kształtowanie tożsamości regionalnej województwa warmińsko-mazurskiego. Cele szczegółowe i kierunki działań:

Cel I: POPRAWA STANU ZACHOWANIA I OCHRONA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

- 1) Dążenie do poprawy stanu zachowania i utrzymania zabytków i ich otoczenia oraz krajobrazu kulturowego,
- 2) Utworzenie zintegrowanego systemu informacji na temat dziedzictwa kulturowego województwa,

- 3) Wspieranie inicjatyw mających na celu obejmowanie ochroną lub podnoszenia rangi ochrony obiektów i obszarów o najcenniejszych wartościach dziedzictwa kulturowego, świadczących o specyfice i tożsamości województwa,
- 4) Wspieranie finansowe prac remontowo-konserwatorskich i konserwacji obiektów zabytkowych.

Cel II: WYKORZYSTANIE POTENCJAŁU ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W POLITYCE ROZWOJU WOJEWÓDZTWA

- 1) Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego do rozwoju gospodarczego, w tym w szczególności turystyki,
- 2) Rozwój działalności muzealnej,
- 3) Promowanie i upowszechnianie wiedzy o regionie i jego dziedzictwie kulturowym i tożsamości kulturowej,
- 4) Tworzenie warunków do szerokiej współpracy na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego,
- 5) Wsparcie finansowe działań i inicjatyw wykorzystujących potencjał dziedzictwa kulturowego regionu
- 6) Uwzględnianie problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego w regionalnych dokumentach planistycznych i programowo-strategicznych oraz innych dokumentach (m. in. planach ochrony parków krajobrazowych).

4.2.4. STRATEGIA ROZWOJU TURYSTYKI WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO – MAZURSKIEGO

Strategia została przyjęta uchwałą Nr XLIII/831/10 Sejmiku Województwa Warmińsko – Mazurskiego z dnia 28 września 2010 r. (do 2020 r.). W dniu 28 czerwca 2016 roku Sejmik Województwa Warmińsko-Mazurskiego uchwałą nr XVIII/425/16 dokonał aktualizacji Strategii Rozwoju Turystyki Województwa Warmińsko-Mazurskiego do roku 2025.

W dokumencie wskazano jako walory turystyczne zamki gotyckie, w tym pokrzyżackie (oraz pobiskupie i kapitulne), tworzące transregionalny Szlak Zamków Gotyckich, zabytki fortyfikacyjne, architekturę sakralną, w tym obiekty gotyckie, wybitne przykłady architektury barokowej czy sakralnej architektury drewnianej, a także obiekty o wybitnych walorach artystycznych wnętrz, kapliczki przydrożne, występujące w największym w skali kraju skupisku, założenia dworsko-parkowo-pałacowe, założenia urbanistyczne i ruralistyczne.

W dokumencie jako silne strony atrakcyjnej przestrzeni i architektury wskazano:

- Dobrze zachowany historyczny pejzaż architektoniczny regionu z okresu XVII-XX w.,
- Atrakcyjny krajobraz przestrzenno-architektoniczny wsi,
- Historyczne aleje drzew okalające część dróg lokalnych,
- Przydrożne kapliczki na obszarze Warmii.

4.2.5. STRATEGIA ROZWOJU POWIATU OLSZTYŃSKIEGO NA LATA 2016 – 2025

Dokument został przyjęty Uchwałą Nr XXI/193/2017 Rady Powiatu w Olsztynie z dnia 27 stycznia 2017 r.

W Strategii wskazano między innymi jako zadanie podstawowe tworzenie warunków do rozwoju działalności

gospodarczej, w szczególności bazującej na usługach i produktach lokalnych oraz zasobach tradycyjnych i ekologicznych.

Celem głównym Strategii rozwoju powiatu jest wzrost atrakcyjności powiatu dla mieszkańców i inwestorów poprzez zrównoważony rozwój oparty o funkcjonalność przestrzenną. Cel główny podzielony został na domeny i cele strategiczne wśród, których wyróżniono inteligentny rozwój społeczny, wykorzystujący aktywność społeczną i ekonomiczną, dziedzictwo kulturowe oraz współpracę środowisk lokalnych. Realizacja w/w celu strategicznego dążąca między innymi do zachowania dziedzictwa kulturowego opierać się będzie między innymi o:

- 1) Tworzenie warunków dla rozwoju postaw i kompetencji mieszkańców w zakresie kultury
- 2) Rozwijanie aktywności społecznej mieszkańców poprzez angażowanie do uczestnictwa w kulturze
- 3) Tworzenie warunków infrastrukturalnych dla działalności kulturalnej
- 4) Wykorzystanie potencjału obiektów historycznych i zabytkowych na terenie powiatu.

Dokument w sposób szczegółowy prezentuje obecną sytuację w zakresie kultury i turystyki stanowiącą niewątpliwą potencjał i wskazujący Powiat Olsztyński jako teren atrakcyjny turystycznie:

- 1) Istotną atrakcją turystyczną powiatu olsztyńskiego są warmińskie kapliczki przydrożne, których jest około 1500. Warto zwrócić uwagę na odrestaurowany XIV-wieczny zamek krzyżacki w Olsztynku.
- 2) W zakresie dziedzictwa przyrodniczego ważnym obiektem jest Arboretum w Kudypach (gm. Gietrzwałd). To ogród botaniczny, w którym można podziwiać rośliny znajdujące się na liście zagrożonych gatunków.
- 3) Spośród licznych rezerwatów przyrody i użytków ekologicznych w granicach Warmii Powiatu Olsztyńskiego najbardziej znany jest Las Warmiński z przełomem rzeki Łyny (szlak kajakowy o renomie i rozpoznawalności ponadregionalnej) oraz siedliskami rzadkich roślin i zwierząt (gm. Purda i Stawiguda). Inne popularne rezerwaty to Ostoja bobrów na rzece Pasłęce (gm. Gietrzwałd i Olsztynek) oraz Kamienna Góra we wsi Łomy (gm. Jonkowo), gdzie rozciąga się garb moreny czołowej pokryty licznymi głazami narzutowymi. W Powiecie Olsztyńskim występuje około 200 pomników przyrody. Najczęściej są to unikatowe drzewa i głązy.
- 4) Unikatem w Powiecie Olsztyńskim na skalę europejską jest Muzeum Budownictwa Ludowego, w Olsztynku. Rzesze pielgrzymów z całego świata przybywają do sanktuarium w Gietrzwałdzie, gdzie w 1877 roku miały miejsce objawienia Matki Bożej, jedyne uznane przez Kościół katolicki obok tych w Fatimie i Lourdes. W leżącym 14 km od Olsztyna Jonkowie znajduje się tzw. Szaniec Rosyjski pozostałość po bitwie, jaką w 1807 roku wojska napoleońskie stoczyły tu z armią rosyjską. A wędrując po rezerwacie Las Warmiński możesz się natknąć na staropruskie kurhany sprzed 2300 lat.
- 5) Na terenie Powiatu Olsztyńskiego znajduje się 155 (!) jezior, które zajmują 4,13 proc. jego powierzchni. Największe z nich to Dadaj, Luterskie, Łańskie, Maróz, Pluszne, Wadąg i Wulpińskie. Przez powiat przepływają też największe rzeki Warmii i Mazur Drwęca, Łyna, Pasłęka i Pisa.

4.2.6. PLAN OCHRONY ZABYTEKÓW NA WYPADEK KONFLIKTU ZBROJNEGO I SYTUACJI KRYZYSOWYCH POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Na podstawie rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153) Starosta Olsztyński w czerwcu 2005 roku opracował przedmiotowy plan obowiązujący na terenie powiatu olsztyńskiego. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Powiatu Olsztyńskiego uzgodniony został z Warmińsko – Mazurskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz Wojewodą Warmińsko – Mazurskim, jako właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze województwa.

Zgodnie z rozporządzeniem Plan ochrony zabytków powinien zawierać, w szczególności:

- 1) informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania;
- 2) wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i kierowania ochroną;
- 3) wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania.

Rozporządzenie w §1 ust. 1 wskazuje, że ochrona zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Powiatu Olsztyńskiego, opracowany w oparciu o instrukcję przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych zawiera:

- 1) charakterystykę zasobów rozmieszczenia zabytków oraz stopnia ich spodziewanego zagrożenia,
  - 2) wnioski i analizy rozmieszczenia i zagrożenia zabytków oraz sposoby ich ochrony,
  - 3) wykaz zabytków nieruchomych, zawierający ważniejsze elementy podlegające zabezpieczeniu oraz dane dotyczące realizacji prac,
  - 4) wykaz jednostek organizacyjnych chroniących zabytki,
  - 5) dane dotyczące rodzajów i liczby zabytków ruchomych,
  - 6) sposób współdziałania, powiadamiania i łączności,
  - 7) sposób informowania o stratach,
  - 8) wykaz jednostek, instytucji, organizacji i rzeczoznawców przewidzianych do udzielenia pomocy zabytkom w razie zagrożenia.
-

5. ZADANIA I KOMPETENCJE ORGANÓW POWIATU OLSZTYŃSKIEGO W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI W ŚWIEŁE OBOWIĄZUJĄCYCH PRZEPISÓW PRAWNYCH

Szczegółowy zakres zadań i kompetencji organów samorządu powiatowego w odniesieniu do problematyki ochrony dóbr kultury został uregulowany przede wszystkim w dwóch ustawach:

- 1) w ustawie z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym;
- 2) w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Artykuł 4 ust. 1 ustawy o samorządzie powiatowym zawiera generalną zasadę stwierdzającą, że powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym, wśród których wskazano również kulturę i ochronę dóbr kultury.

Na mocy art. 12 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie. Formę znaku określa rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 roku w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Znak ma kształt pięciokątnej tarczy skierowanej ostrzem w dół, o wymiarach 185 x 100 mm, wykonanej z blachy, na białym tle w górnej części napis: "ZABYTEK CHRONIONY PRAWEM", poniżej tarcza herbowa złożona z błękitnego kwadratu, którego jeden z kątów tworzy ostrze tarczy, oraz umieszczonego nad nim błękitnego trójkąta, rozgraniczonych po każdej stronie białym trójkątem.

PROCEDURA UMIESZCZENIA NA ZABYTKU NIERUCHOMYM ZNAKU INFORMUJĄCEGO O WPISIE DO REJESTRU ZABYTEKÓW "ZABYTEK CHRONIONY PRAWEM"

1. Złożenie do Starosty Olsztyńskiego wniosku o umieszczenie na zabytku nieruchomym znajdującym się na terenie powiatu olsztyńskiego, wpisanym do rejestru zabytków województwa warmińsko - mazurskiego znaku informującego o tym, że zabytek ten podlega ochronie.

Wniosek może wypełnić jeden współwłaściciel w imieniu i za pisemną zgodą pozostałych współwłaścicieli. W sytuacji złożenia wniosku przez pełnomocnika należy załączyć oryginał lub kopię poświadczoną urzędowo dokumentu stwierdzającego udzielenie pełnomocnictwa.

Do wniosku należy załączyć:

- 1) decyzję w sprawie wpisania zabytku do rejestru zabytków (odpis, uwierzytelniona kopia),
- 2) dokument potwierdzający posiadane prawo do dysponowania zabytkiem nieruchomym wynikające z tytułu własności, współwłasności (pisemna zgoda wszystkich współwłaścicieli), użytkowania wieczystego, trwałego zarządu lub innego (oryginał lub uwierzytelniona kopia),
- 3) w przypadku osoby prawnej dokument potwierdzający prawo do reprezentowania Wnioskodawcy (np. wyciąg z KRS lub innej ewidencji),

- 4) oświadczenie o sposobie montażu/umocowania tabliczki z dokładnym określeniem miejsca jej montażu,
  - 5) dowód wniesienia opłaty skarbowej od dokonania czynności urzędowej (w przypadku, gdy opłata jest wymagana) - 10 zł,
  - 6) w przypadku, gdy wniosek składa pełnomocnik:
    - a) dokument stwierdzający udzielenie pełnomocnictwa – oryginał lub kopia poświadczona urzędowo;
    - b) dowód uiszczenia opłaty skarbowej za złożenie dokumentu stwierdzającego udzielenie pełnomocnictwa – 17 zł
  - 7) fakultatywnie: dokumentacja zdjęciowa.
2. Uzgodnienie Starosty Olsztyńskiego z Warmińsko – Mazurskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie w sprawie umieszczenia znaku.
  3. Decyzja Starosty Olsztyńskiego w sprawie umieszczenia/nie umieszczenia na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków znaku informującego o tym, że zabytek ten podlega ochronie (decyzja administracyjna).
  4. Przekazanie znaku Wnioskodawcy (protokół przekazania).
  5. Fizyczne umieszczenie znaku przez Wnioskodawcę zgodnie z decyzją wydaną przez Starostę Olsztyńskiego (umieszczenie znaku odbywa się na koszt własny Wnioskodawcy)

Zgodnie z art. 50 ust. 3 ustawy w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, starosta, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia zajęcia go do czasu usunięcia zagrożenia. W przypadku, gdy nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, zabytek nieruchomy może być na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków wywłaszczony przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia tego zabytku, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami. Ustawodawca w art. 81 dopuszcza możliwość udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, zgodnie z art. 77 może obejmować nakłady konieczne na:

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
7. zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;

9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
14. uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
15. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
16. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;
17. zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Powiat może udzielać dotacji w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Organy uprawnione do udzielania dotacji prowadzą wykazy udzielonych dotacji oraz informują się wzajemnie o udzielonych dotacjach

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art. 103 określa wyłączne kompetencje starosty w zakresie powoływania społecznych opiekunów zabytków. Na wniosek wojewódzkiego konserwatora starosta ustanawiania społecznych opiekunów zabytków lub cofa takie ustanowienie. Równocześnie starosta prowadzi listę społecznych opiekunów zabytków.

Spółeczni opiekunowie zabytków podejmują działania związane z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie oraz upowszechniają wiedzę o zabytkach. Społeczny opiekun zabytków współdziała z wojewódzkim konserwatorem zabytków i starostą w sprawach ochrony zabytków i opieki nad tymi zabytkami. Społecznym opiekunem zabytków może być osoba, która posiada pełną zdolność do czynności prawnych, nie była karana za przestępstwa popełnione umyślnie oraz posiada wiedzę w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Zadania społecznego opiekuna zabytków może wykonywać również osoba prawna lub inna jednostka organizacyjna nie posiadająca osobowości prawnej (art. 102). Społeczny opiekun zabytków jest uprawniony do pouczania osób naruszających przepisy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 104). Osobie fizycznej pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków starosta wydaje legitymację społecznego opiekuna zabytków, która zawiera jego zdjęcie, imię, nazwisko i miejsce zamieszkania, datę wydania legitymacji oraz podpis z podaniem imienia i nazwiska, a także stanowiska służbowego osoby upoważnionej do wydania legitymacji. Osobie prawnej lub innej jednostce organizacyjnej

nie posiadającej osobowości prawnej, pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków, starosta wydaje zaświadczenie, które zawiera informację o nadaniu uprawnień opiekuna, nazwę i siedzibę tej osoby lub jednostki, datę wydania zaświadczenia oraz podpis z podaniem imienia i nazwiska, a także stanowiska służbowego osoby upoważnionej do wydania zaświadczenia (art. 105).

Lista Starosty Olsztyńskiego Społecznych Opiekunów Zabytków Powiatu Olsztyńskiego

Lp.	Nr zaświadczenia/legitymacji	Podstawa nadania uprawnień	Imię i nazwisko/ nazwa jednostki i adres	Opis działań; obszar objęty opieką
1	Poz. 1/2005 – Zaświadczenie z dnia 13.05.2005 r.	Wniosek W-M Konservatora Zabytków z dn. 10.03.2005 r. WUOZ(MP)-422/9-9/05	Szkoła Podstawowa Nr 3 ul. Garnizonowa 20 11-040 Dobrze Miasto	Ochrona i nadzór grodzisk wokół J. Limajno: zlokalizowanie grodzisk, systematyczne odwiedzanie i patrolowanie, udrożnienie dojazdu do grodzisk, oznakowanie tablicami informacyjnymi, zorganizowanie żywego skansenu „Jeden dzień z życia Bałdów”.
2	Poz. 2/2010 – Legitymacja Nr 1 wydana dnia 14.06.2010 r.	Wniosek W-M Konservatora Zabytków z dn. 04.03.2010 r. OZ(MS)418/11-14/10 Zarządzenie Nr 19 Starosty Olsztyńskiego z dnia 15.04.2010 r.	Andrzej Drozdek	Opieka nad zabytkami w Gminie Jonkowo

Działając zgodnie z art. 105 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zarządzeniem Nr 18 z dnia 15 kwietnia 2010 roku Starosta Olsztyński określił wzór legitymacji Społecznego Opiekuna Zabytków.

Wzór legitymacji Społecznego Opiekuna Zabytków

LEGITYMACJA NR..... SPOŁECZNEGO OPIEKUNA ZABYTEKÓW ..... imie ..... *nazwisko ..... miejsce zamieszkania	❧ Społeczny opiekun zabytków jest uprawniony do pouczenia osób naruszających przepisy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 104 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). ❧ ..... podpis z podaniem imienia i nazwiska, a także stanowiska służbowego osoby upoważnionej do wydawania legitymacji Data wydania:..... Data ważności: bezterminowo

Wymiary dokumentu:
Wysokość: 10,5 cm
Szerokość: 7 cm

6. ZASOBY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

6.1. HISTORIA WARMII I POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Choć administracyjna historia Powiatu Olsztyńskiego sięga początków XIX wieku i reformy administracyjnej w Państwie Pruskim, to nie sposób jej rozpatrywać bez szerszych odniesień i kontekstów historycznych. A prowadzą one do XIII wieku i początków Warmii, krainy z którą powiat związany jest nierozzerwalnie. Po pierwsze około 90 proc. terytorium powiatu olsztyńskiego leży w granicach historycznej Warmii, po drugie nie sposób rozpatrywać historii powiatu bez zakorzenienia w kulturze, historii i dziejach Warmii, a także bez odniesienia do tego, jak w czasach średniowiecznych wyglądała historia administracji cywilnej na terenie Warmii.

Warmia to najkrócej mówiąc kraina historyczna na terenie województwa warmińsko-mazurskiego. Do 1243 roku było to terytorium zamieszkiwane przez plemiona pruskie, w tym Warmów, od których Warmia wzięła swą nazwę. Obszar zamieszkiwany przez Warmów znajdował się nad Zalewem Wiślanym (Równina Warmińska) i sięgał na południe od Braniewa do Lidzbarka Warmińskiego. Prawdopodobnie głównym grodem Warmów była Orneta – w miejscu starego grodziszca pruskiego Krzyżacy założyli nowe miasto.

Na mocy decyzji papieża Innocentego IV z 1243 r. w kraju podbijanym przez Krzyżaków powstały cztery diecezje: chełmińska, pomezańska, warmińska i sambijska. Diecezja warmińska była ok. trzykrotnie większa od dominium i obejmowała teren po wielkie jeziora mazurskie na wschodzie i Pregolę na północy. Terytorium dominium (państwka) warmińskiego przypominało kształtem trójkąt o nieregularnych bokach ze ściętym wierzchołkiem opierającym się o Zalew Wiślany (choć terytorium i kształt Warmii bywa nazywany często także tzw. workiem warmińskim). W dużym uproszczeniu granice Warmii wyznaczają nad Zalewem Wiślanym Frombork i Braniewo. Od Braniewa granica biegła nieco za Reszel, dalej za Biskupiec, obok Butryn, Gryżlin, Gietrzwałdu, Ornety do Fromborka. Wszystkie wymienione miejscowości znajdują się na terenie Warmii. Granice Warmii ustalono w 1375 r. i przetrwały – z niewielkimi modyfikacjami – do końca jej samodzielności, czyli do jej zaboru przez Prusy w 1772 roku.

Powstałe w 1243 roku biskupstwo warmińskie było początkowo niesamodzielne i podległe Zakonowi Krzyżackiemu, nie prowadziło odrębnej polityki i nie liczyło się jako podmiot polityczny. Z czasem jednak ambitni biskupi Warmii stopniowo wyemancypowali się spod kurateli Wielkiego Mistrza, uzyskując, już jako część Rzeczypospolitej, po II pokoju toruńskim (1466) autonomię i daleko posuniętą niezależność w ramach państwa polskiego i w wierności dla polskiego monarchy. II pokój toruński podpisano w roku 1466, po 13-letniej, morderczej i wyniszczającej walce Polski z Zakonem Krzyżackim. Na mocy tego pokoju Warmia stała się częścią państwa polskiego, choć zachowała pewną autonomię - władza na Warmii spoczywała bowiem w rękach biskupa warmińskiego, który nosił tytuł księcia, miał prawo m.in. do utrzymywania własnych sił zbrojnych, czy bicia monety. Administrację cywilną biskupi sprawowali za pośrednictwem burgrabiów, stojących na czele siedmiu komornictw biskupich i trzech będących w posiadaniu kapituły warmińskiej. Siedem ze wspomnianych komornictw należało do biskupa (barczewskie, braniewskie, dobromiejskie,

jeziorańskie, lidzbarskie, orneckie i reszelskie), zaś pozostałymi trzema zarządzali kanonicy katedralni (fromborskie, pieniądzeńskie i olsztyńskie). Biskupi zwoływali sejmiki warmińskie do Lidzbarka Warmińskiego, do których kompetencji należało zatwierdzanie uchwał podatkowych zapadłych na generale pruskim. Ich obrady poprzedzały zwoływane przez burgrabiów zjazdy w komornictwach, na które przybywała warmińska szlachta i wolni chłopci.

Okres, gdy Warmia stała się częścią Polski (1466 – 1772), to lata najświetniejszej historii kulturalnej tych ziem. Wówczas to biskupi warmińscy, udzielni „księżęta na Warmii”, do których należeli wybitni przedstawiciele kultury późnego średniowiecza, renesansu, baroku i wreszcie oświecenia, stworzyli w Lidzbarku Warmińskim ośrodek kultury, który promieniował nie tylko na najbliższe sobie dzielnice, ale na całą Europę. To przecież tutaj swą teorię heliocentryczną sformułował skromny kanonik kapituły warmińskiej – Mikołaj Kopernik, to tutaj wielki poeta Ignacy Krasicki pisał swą *Monachomachie*, Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki i inne.

W tamtych latach Warmia na tle Europy nie musiała się wstydzić, stanowiąc region niewielki, ale ożywiony przez prawdziwie europejskiego ducha nauki, kultury i sztuki. Jeden z ówczesnych biskupów warmińskich (1457-1458) – Eneaszy Sylwiusz Piccolomini został wybrany papieżem jako Pius II. Inny wybitny biskup – Stanisław Hozjusz (1551 – 1579) był zaś kandydatem do papieskiego tronu. Na tym nie kończy się lista wielkich biskupów niewielkiej Warmii. Księciem warmińskim był i Jan Dantyszek i Marcin Kromer, Andrzej Batory, Jan Chryzostom Załuski, czy Jan Olbracht Waza. Już tych kilka nazwisk świadczy niewątpliwie, że na tle europejskim dorobek umysłowy Warmii, jej wkład w ogólnoeuropejskie dziedzictwo kulturalne jest o wiele znaczniejszy, niżby wskazywało na to jej niewielkie terytorium.

Powiat Olsztyński jako odrębna jednostka został powołany do życia reformą administracyjną, która zaczęła obowiązywać na terenie Prus na początku XIX wieku. Powiat Olsztyński istniał w latach 1818–1945 w ramach państwa pruskiego w rejencji Królewiec, a później Olsztyn w prowincji Prusy, a jeszcze później Prusy Wschodnie. Był mniejszy od dzisiejszego powiatu i liczył 1.302,67 km² powierzchni oraz 57150 ludności (1939). Na terenie powiatu było tylko jedno miasto – Barczewo (Wartenburg).

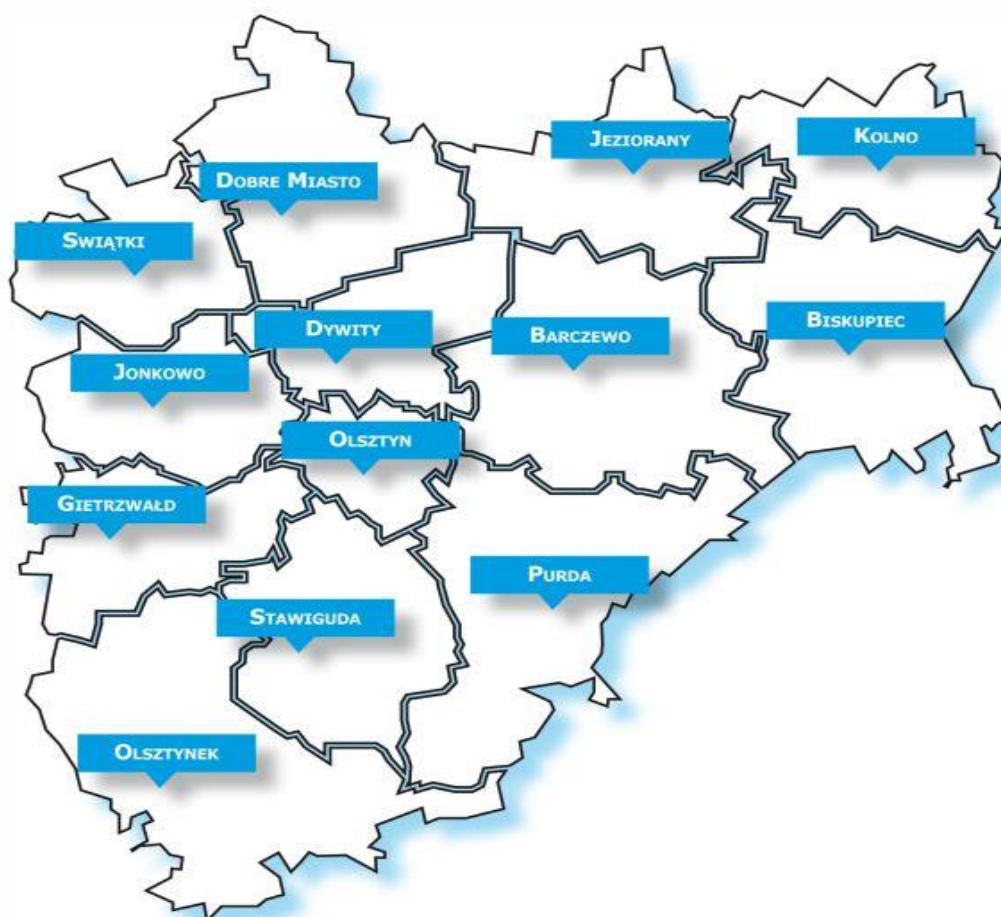
Po drugiej wojnie światowej nowy podział administracyjny zaczął obowiązywać w 1946 roku. Powiat Olsztyński w czasach PRL funkcjonował w latach 1946-1975, gdy powiaty zniknęły z mapy administracyjnej kraju. Zapleczem administracyjnym powiatu było Starostwo Powiatowe w Olsztynie, które rozpoczęło działalność wiosną 1945 roku, czyli obok Starostwa w Lidzbarku Warmińskim najwcześniej w całym Okręgu Mazurskim. Pierwszym powojennym starostą został Olgierd Donimirski, który 3 kwietnia 1945 roku odebrał z rąk Jakuba Prawina nominację na tymczasowego Starostę Olsztyńskiego. Donimirski został szybko zastąpiony przez inż. Michała Musiała (16.04.1946-17.10.1945), a kolejnymi starostami Powiatu Olsztyńskiego byli Julian Domini (1945-48) i Jan Jaskólski (1948-50). Siedziba starostwa mieściła się wówczas w Olsztynie w budynku przy ul. Kajki 3, czyli nie tak daleko obecnej siedziby przy Plac Bema 5. Powiatowa Rada Narodowa w Olsztynie ukonstytuowała się 25 lutego 1946 r. jako pierwsza spośród rad powiatowych w Okręgu Mazurskim. Początkowo liczyła 30 członków, a na jej czele stał przewodniczący Józef Tajchman.

6.2. CHARAKTERYSTYKA POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Powiat Olsztyński powrócił na mapę administracyjną kraju na mocy ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym. W skład powiatu wchodzi 12 gmin, w tym pięć gmin miejsko-wiejskich: Barczewo, Biskupiec, Dobre Miasto, Jeziorany, Olsztynek oraz siedem gmin wiejskich: Dywity, Gietrzwałd, Jonkowo, Kolno, Purda, Stawiguda, Świątki. Na terenie powiatu leżą miasta: Barczewo, Biskupiec, Dobre Miasto, Jeziorany, Olsztynek. Według danych GUS powierzchnia powiatu wynosi 2837 km² (283 802 ha). Siedzibą władz powiatu jest miasto Olsztyn. Organem uchwałodawczym samorządu jest Rada Powiatu w Olsztynie. Rada wybiera organ wykonawczy, którym jest Zarząd Powiatu w Olsztynie składający się z pięciu członków. Na czele Zarządu stoi Starosta Olsztyński. Starostowie Olsztyńscy w najnowszej historii Powiatu to Adam Antoni Sierzputowski (1998–2008), Mirosław Pampuch (2008–2014 r.). Małgorzata Chyziak (2014–2018) oraz obecny Starosta Andrzej Abako (od 2018 r.). Jak podaje Główny Urząd Statystyczny liczba ludności zamieszkującej powiat olsztyński wynosi 128 666 osób (dane: Narodowy spis Powszechny 2021). Dalsze prognozy demografów są optymistyczne, bo w 2035 roku liczba mieszkańców Powiatu Olsztyńskiego ma wzrosnąć do ponad 131 tysięcy. Gęstość zaludnienia na terenie powiatu, to obecnie 45 osób na kilometr kwadratowy. Na terenie powiatu funkcjonuje 267 sołectw.

Powiat Olsztyński zajmuje środkową część województwa warmińsko-mazurskiego. Przez obszar powiatu przebiegają drogi krajowe o znaczeniu międzynarodowym i międzyregionalnym, których węzłem jest Olsztyn. Na korzystną sytuację wpływa:

- droga tranzytowa prowadząca z Europy zachodniej i zachodniej Polski na Wielkie Jeziora Mazurskie przez Gietrzwałd, Olsztyn, Barczewo, Biskupiec;
- droga tranzytowa prowadząca z południowej i centralnej Polski do Królewca przez Olsztynek, Stawigudę, Olsztyn, Dywity, Dobre Miasto.

Mapa Powiatu Olsztyńskiego z podziałem na gminy.

Powiat położony jest w centralnej części Pojezierza Olsztyńskiego i cechuje się różnorodnością form terenu z dużą ilością jezior i lasów typowych dla krajobrazu młodoglacjalnego, związanego z postojem i recesją lądolodu ostatniego zlodowacenia Wisły. Różnice w wysokościach między wzniesieniami a obniżeniami sięgają do 30 m. W budowie geologicznej powiatu dominują utwory czwartorzędowe, będące wynikiem działań lodowca. Wyróżnić tu można osady morenowe powstałe w wyniku akumulacyjno - erozyjnej działalności lodowca oraz osady piaszczysto - żwirowe powstałe w wyniku działalności lodowca i wód polodowcowych.

Klimat, w stosunku do ogólnych warunków klimatycznych panujących w Polsce, cechuje się niższymi temperaturami, krótszym okresem wegetacyjnym (195-200 dni) i wyższymi opadami atmosferycznymi (600-700 mm).

Na terenie Powiatu Olsztyńskiego znajduje się 155 jezior powyżej 1 ha, zajmujących powierzchnię 11 730 ha i stanowi to ponad 4% ogólnej powierzchni. Największe jeziora to: J. Pluszne, J. Łańskie, J. Dadaj, J. Luturskie, J. Wulpińskie, J. Wadąg, J. Maróz. Duże walory turystyczno-przyrodnicze niektórych jezior zadecydowały o wprowadzeniu zakazu używania jednostek pływających z silnikami spalinowymi na niektórych akwenach wodnych powiatu olsztyńskiego. Zgodnie z uchwałą Nr XXII/246/2021 Rady Powiatu w Olsztynie z dnia

26 marca 2021 r. należą do nich jeziora: Bartołtowskie, Orzyc, Pisz, Tumiańskie, Wadąg, Kierzlińskie, Tejstymy, Limajno, Bukwałdzkie, Dywickie, Mosąg, Giława, Łęguckie, Sarąg, Świętajno Naterskie, Szałstry, Luterskie, Brzeźno, Kiernoz Wielki, Klimut, Maróz, Mielno, Święte, Gąsiorowskie, Platyńskie (Platyny), Gim, Serwent, Purda, Łańskie, Pluszne, Wulpińskie, Skolickie oraz rzeka Wadąg. Przez obszar powiatu przepływają największe rzeki województwa: Pasłęka, Łyna, Pisa. Główna rzeka Łyna, zwana często królową rzek naszego powiatu, jest lewym dopływem Pregoty, całkowita jej długość to 289 km, z czego 175 km w obrębie powiatu. Do granic Olsztyna płynie przez jary i wąwozy i ma charakter rzeki górskiej. W północnej części powiatu, płynąc przez łąki i pola uprawne, nabiera charakteru rzeki typowo nizinnej.

Niż warmińsko - mazurski jest jedynym w Europie miejscem, gdzie spotykają się dwa elementy flory północno-wschodniej-borealnej z zachodnio-atlantycką, znajdując kres swojego naturalnego zasięgu. Świat zwierzęcy pod względem gatunków jest równie bogaty jak roślinny, powstały więc także rezerваты fauny. W Powiecie Olsztynskim znajduje się 11 rezerwatów przyrody zajmujących 4 798,65 ha, 11 obszarów chronionego krajobrazu o pow. 147 637,67 ha, 6 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych o pow. 4 288,47 ha (wg. BDL GUS w 2020 r.) oraz 19 użytków ekologicznych o powierzchni 847,86 ha. Duża część powiatu objęta jest również siecią Natura 2000. Liczne pomniki przyrody występują w postaci ciekawych głazów i drzew występujących w grupach i alejach. Cechą charakterystyczną jest duża lesistość powiatu - ponad 39% powierzchni powiatu, przy średniej krajowej 28%. Dominuje sosna, świerk, dąb, buk, brzoza i olcha. Na oczku wodnym między Ostrzeszewem, a Klebarkiem Małym zaobserwować można niezwykle rzadkość, tzw. „pływające wyspy”. W miejscowości Silice znajduje się unikatowe, piętrowe skrzyżowanie dwóch kanałów wodnych z systemem zabytkowych urządzeń hydrotechnicznych: Kanał Klebarski (Wiktorii) i Kanał Elżbiety. Myśliwi po udanym polowaniu mogą we wsi Purda złożyć wota u stóp jedynej na Warmii ołtarza myśliwskiego.

Alternatywą dla lasów, jezior i rzek jest architektura świecka i sakralna. Na szlakach napotkać można staropruskie grodziska (np. nad jeziorem Limajno), fragmenty średniowiecznych fortyfikacji miejskich (np. Baszta Bociania w Dobrym Mieście), zamek krzyżacki w Olsztynku, pałace, m. in. biskupi w Smolajnach, dworki i kościoły (np. monumentalna Kolegiata w Dobrym Mieście).

6.3 CHARAKTERYSTYKA WYBRANYCH ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH NA TERENIE POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Zgodnie z obowiązującym prawem jedną z form ochrony zabytków jest wpis do rejestru zabytków. Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa warmińsko – mazurskiego, a tym samym na terenie powiatu olsztyńskiego prowadzi, zgodnie z art. 8 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Warmińsko-Mazurski Wojewódzki Konserwator Zabytków, który kieruje Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Olsztynie oraz delegaturami w Elblągu i Ełku.

Rejestr zabytków województwa warmińsko-mazurskiego prowadzony jest dla trzech kategorii zabytków: zabytków nieruchomych, zabytków ruchomych oraz zabytków archeologicznych. W rejestrze zabytków nieruchomych województwa warmińsko-mazurskiego jest około 5 tys. decyzji, z czego 832 dotyczy Powiatu Olsztyńskiego. Należy zaznaczyć, że liczba wydanych decyzji nie jest tożsama z ilością obiektów objętych ochroną.

Bogata przeszłość historyczna powiatu pozostawiła po sobie wiele interesujących pomników kultury: zamki krzyżackie z XIV-XV wieku, fragmenty murów obronnych, cmentarze rzymsko-katolickie i ewangelickie, kościoły gotyckie, barokowe i neogotyckie.

Warmię zamieszkiwały pogańskie plemiona pruskie. Po schrystianizowaniu całych Prus historyczni Prusowie ustąpili miejsca nowym osadnikom. W początkach XVII w. po rdzennych mieszkańcach pozostała już tylko nazwa ich ziemi.

Dzisiaj po dawnych mieszkańcach pozostały ślady w nazwach jezior, rzek i wsi oraz bogate znaleziska archeologiczne, zaświadczaające o fascynującej kulturze Prusów. Zachowały się stare grodziska, wały obronne i strażnice. W grodziskach rzadko toczyło się codzienne życie, pełniły one funkcję placówek wojskowych, podobnie jak współczesne koszary. Stacjonowały w nich na stałe uzbrojone garnizony wojów. W razie najazdu wroga czy innego zagrożenia, stawały się miejscem schronienia dla mieszkańców okolicznych osad.

Wiele historycznych grodzisk na Warmii zostało nieopatrznie zniwelowanych w wyniku prac rolniczych. Te, które się zachowały można zaobserwować jako charakterystyczny układ wałów lub jako wzniesienia różniące się od zwykłych pagórków. Wzniesienia po dawnych pruskich grodziskach są zwykle owalne, mają strome zbocza i spłaszczony wierzchołek. W sąsiedztwie występują często wały obronne i fosy. Prusowie wznosili je zwykle na terenach z natury odkrytych, zapewniających wczesne dostrzeżenie wroga i łatwych do obrony.

6.3.1. ZESPOŁY URBANISTYCZNE I RURALISTYCZNE

Na terenie powiatu olsztyńskiego znajduje się obecnie pięć miast. Mając na uwadze czas lokacji należy zaznaczyć, że wszystkie miasta powstały w średniowieczu, tj. w XIII – XV wieku: Barczewo 1364 r., Biskupiec Reszelski 1395 r., Dobre Miasto 1329 r., Jeziorany 1338 r., Olsztynek 1359 r. Zgodnie z głównymi założeniami architektury układ urbanistyczny miast powiatu cechował prostokątny lub kwadratowy rynek z centralnie położonym ratuszem i kościołem.

***Ratusz w Barczewie.
Zdjęcie: Powiat Olsztyński***

Wiek XIX to rozwój przestrzenny miast. Czynnikiem, które w istotny sposób stymulował ten proces stały się:

- 1) budowa i późniejszy rozwój linii kolejowej na terenie dawnych Prus Wschodnich
- 2) reforma agrarna, która spowodowała konieczność poprawy warunków sanitarnych oraz poziomu życia,
- 3) powstawanie na terenach tutejszych miast garnizonów wojskowych w XIX i XX w.

Razem z rozwojem miast zmianom ulegała również zabudowa mieszkaniowa. Do zabytków architektury mieszkalnej regionu zaliczyć możemy kamienice mieszczańskie. Mimo zniszczeń spowodowanych pod koniec II wojny światowej, głównie przez wkraczającą na Warmię Armię Czerwoną, w części miast zachowały się XIX- wieczne kamienice wpisane w średniowieczny układ ulic. Są to, niestety nieliczne obiekty późnobarokowe, w większej ilości natomiast neoklasycystyczne, secesyjne, eklektyczne i inne. Warmińskie zabytki architektury mieszkalnej świadczą niewątpliwie o bogatej w tradycje i style przeszłości ziemi warmińskiej, stanowią także dużą atrakcję turystyczną.

***Zabytkowe, odrestaurowane kamieniczki w Dobrym Mieście
Zdjęcie: Powiat Olsztyński***

Wieś warmińska

Wszystkie formy osadnictwa na Warmii są formami świadomych działań osadniczych ówczesnych gospodarzy tych ziem. Sporadycznie na granicy południowej można zauważyć ślady tzw. osadnictwa spontanicznego (osad leśnych) wynikającego z migracji na tereny Warmii ludności polskiej. Osady wiejskie zakładano wcześniej niż miasta. Zarówno Olsztyn jak i Dobrze Miasto dostały prawa lokacyjne później, niż miejscowości wiejskie rozłożone promieniście wokół nich, połączone ze sobą siecią dróg, stanowiących niemal okrąg. Warmińskie wsie mają charakter zwarty. Zakładano je na prawie chełmińskim lub niemieckim. Są to najczęściej wsie związane z niwowym systemem rozłogu pól. Najczęściej spotykanym typem miejscowości jest krótka i zwarta ulicówka, która w naturalnym krajobrazie Warmii związana była zwykle z lokalizacją wzdłuż istniejącego cieków wodnych, w dolinach i wąwozach.

Występuje też rodzaj miejscowości, który obecnie wygląda jak "łańcuszek" oparty na przekształceniach dawnej niwy siedliskowej o kształcie zbliżonym do prostokąta. Mniej popularne były wsie o kształcie owalnicowym. Zdarzały się przysiółki i wielorodroźnice jako wtórne formy osadnictwa. Osady samotnicze tzw. zagrody warmińskie - występują dość często.

Drewno, aż po XX wiek, było najpopularniejszym materiałem budulcowym, zarówno ze względu na jego dostępność, jak i możliwości obróbki. Niestety, nie jest ono materiałem trwałym. Szybko ulega rozkładowi biologicznemu, nie jest odporne na wysokie temperatury. Dlatego zabytki drewniane stanowią niezwykle rzadkość wśród znalezisk archeologicznych. Do rzadkości należą również dawne przykłady architektury drewnianej – świeckiej i jeszcze rzadziej sakralnej. Domy, kościoły, budynki przemysłowe, ulegały bowiem wpływom zarówno niekorzystnych warunków atmosferycznych, przebudowywania prowadzącego do zatracenia ich zabytkowego charakteru, częściej jednak po prostu płonęły podczas licznych pożarów. Do ich likwidacji przyczyniły się na przełomie XIX/XX wieku także administracyjne nakazy zabraniające stawiania budynków drewnianych. Tym niemniej jednak na terenie dawnego księstwa warmińskiego zachowały się, dość rzadkie co prawda, przykłady dawnego budownictwa, niemal zupełnie opartego na drewnie. Są to przede wszystkim oryginalne chaty wiejskie, które spotkać możemy wśród nowszych domostw warmińskiej wsi. Pochodzą one głównie z XIX wieku, jednak ich styl architektoniczny jest dużo starszy, sięgający swymi korzeniami XVI/XVII stulecia. Dają nam one wyobrażenie o charakterystycznym i oryginalnym wyglądzie dawnej warmińskiej wsi – ubogiej, ale czystej, schludnej i jakże pięknej w swej prostocie. Ich cechą charakterystyczną było oddzielenie budynków mieszkalnych od gospodarczych. Wszystkie zagrody posiadały także dwa ogródki – warzywny z tyłu budynku mieszkalnego i kwiatowy od frontu. Budynki miały konstrukcję przeważnie szkieletową lub zrębową, dwuspadowy dach pokrywano strzechą.

Charakterystyczne dla warmińskiej zabudowy jest ustawienie zagrody względem drogi w ten sposób, że budynek mieszkalny ustawiony jest do drogi równolegle, z boku znajduje się wejście na podwórkę w kształcie prostokąta, podwórkę zamykają budynki gospodarcze. Charakterystyczna jest sama forma budynku mieszkalnego - najczęściej spotykamy budynek murowany z czerwonej cegły, czasami na podmurówce

kamiennej, parterowy, czasami z użytkowym poddaszem. Dachy domów są kryte dachówką pod kątem 30-45 stopni, są proste, dwuspadowe, czasami na ścianie kolankowej. W XIX wieku domy ceglane wyparły drewnianą zabudowę, która wcześniej na Warmii dominowała.

Budynki gospodarcze mają swoją charakterystyczną formę, budowane często z drewna w połączeniu z kamieniem lub cegłą, przykryte dachem dwuspadowym z dachówki, o nachyleniu 30-45 stopni. Zamiast drewnianych płotów często sadzone były żywopłoty, przedogródki kwiatowe oraz stare drzewa nieowocowe - lipy, dęby i klony jako tzw. opiekunowie domu, posadzone blisko budynków mieszkalnych. W krajobrazie warmińskim warto podkreślić zwartość panoramy miejscowości, z dominantą wieży kościoła, skąpaną w zieleni.

6.3.2. OZDOBA KRAJOBRAZU WARMIŃSKIEGO I POWIATU OLSZTYŃSKIEGO „WARMIŃSKIE KAPLICZKI” I „KRZYŻE PRZYDROŻNE”

Istotnym elementem zespołów ruralistycznych są obiekty kultu, do których należą kapliczki. Kapliczki warmińskie stanowią jeden z najbardziej charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego Warmii. Badania potwierdziły istnienie 1415 historycznych kapliczek, w tym 1378 zachowanych. Nigdzie indziej nie występują one w takiej liczbie. Najstarszą zachowaną kapliczką warmińską jest postawiona w 1601 roku kapliczka w Dobrągu oraz niewiele młodsza, bo pochodząca z 1607 roku kapliczka w Barczewie. Większość z nich jednak pochodzi z przełomu XIX i XX wieku, choć nie brak kapliczek barokowych i neoklasycystycznych. Kapliczki pełniły niezwykle ważną rolę w życiu społeczeństwa wiejskiego Warmii.

Niektóre z nich, tam, gdzie nie było kościołów, projektowane były ze specjalnym prześwitem w najwyższej kondygnacji. Umieszczano w nim miniaturowy dzwon, który nie tylko zwoływał ludność na nabożeństwa, ale informował o śmierci któregoś z mieszkańców wsi i alarmował o pożarach i innych, ważnych dla mieszkańców, wydarzeniach. Kapliczki budowano głównie z inicjatywy świeckiej, mógł to zrobić któryś z gospodarzy, mogła cała wieś - jako wota dziękczynne, pokutne, bądź intencyjne.

Wiele kapliczek zbudowano w miejscach, które dawniej stanowiły lokalne ośrodki pogańskiego kultu, prawdopodobnie, aby odstraszyć obecne w pobliżu tych miejsc "duchy" i "demony" pogańskich bóstw. Dowodzi to niezwyklej więzi mieszkańców Warmii z siłami przyrody, których działanie miejscowa ludność dobrze odczuwała, nawet jeśli nie do końca rozumiała ich znaczenie.

Warmia, nazywana często „Świątą Warmią”, to kraina kapliczek przydrożnych. Występują tu one powszechnie prezentując mnogość stylów, form i usytuowania. Kapliczki warmińskie wyróżniają się swoją niepowtarzalną architekturą będącą efektem pomysłowości artystów ludowych. Zazwyczaj były one inspirowane barokową i neogotycką architekturą sakralną. Nieodzownym elementem ich otoczenia były drzewa, które chroniły je przed wiatrem, słońcem i deszczem. Dwie lub rzadziej cztery lipy, jawory, dęby, graby, klony, jesiony, kasztanowce, sadzone w symetryczne układy często są tak stare jak kapliczki.

Kapliczki można odnaleźć w różnorodnych miejscach będących blisko człowieka i natury. Występują zarówno w pobliżu domów, przy kościółkach, na cmentarzach, jak i na rozdrożach, przy mostach, a także w miejscach prywatnych objawień maryjnych. Obiekty te akcentowały również miejsca pamiątkowe i wyznaczały granice poszczególnych wsi. Od zawsze wokół kapliczek skupiało się życie religijne, np. odprawiano przy nich nabożeństwa. Kapliczki spełniały ważną funkcję kulturową, zarówno w miejscach, w których nie było kościołów, jak i tam, gdzie one istniały. Ważnym momentem spotkań religijnych przy kapliczkach były nabożeństwa majowe. Poza tym procesje z okazji Bożego Ciała zazwyczaj wędrowały szlakiem miejscowych kapliczek, zamienionych w tym dniu w uroczyscie przystrojone ołtarze. Nierzadko kapliczki były też zwiastunami smutnych wydarzeń w życiu warmińskiej wsi. Głos dzwonka z kapliczki oznajmiał na przykład moment śmierci kogoś ze wspólnoty. „Kapliczki przydrożne są wyrazem czyjegoś podziękowania, dziękczynienia, zadość uczynienia, czyjejś misji, prośby, nadziei. Są świadectwem spójności człowieka z miejscem zamieszkania wpisanej na trwałe w krajobraz. Są wreszcie dowodem trwania i przemijania” (Stanisław Stefanowicz Multimedialny Przewodnik Warmiński cz. II).

Powiat Olsztyński od 2003 roku w ramach programu „Ratujemy kapliczki warmińskie” pozyskuje fundusze, by realizować działania zmierzające do przywrócenia im utraconej świetności i umożliwienia przyszłym pokoleniom podziwiania tych pomników kultury. Celem pierwszego etapu projektu była renowacja kapliczek z terenu Powiatu Olsztyńskiego we współpracy z gminami i przy aktywnym udziale mieszkańców. Powiat sfinansował m.in. opracowanie programów prac konserwatorskich. Przekazał też gminom środki na renowację wytypowanych obiektów. Fundusze na remont pochodziły z budżetu Powiatu Olsztyńskiego i od Wspólnoty Byłych Mieszkańców Powiatu Olsztyńskiego w Niemczech. Gminy wspólnie z mieszkańcami organizowały prace konserwatorskie przy kapliczkach.

W 2011 roku, podczas drugiego etapu programu, powiat zakończył renowację kolejnych trzech kapliczek w ramach projektu pn.: „Przykładowa rewitalizacja charakterystycznych dla krajobrazu obiektów małej architektury przy uwzględnieniu ich typologicznej różnorodności oraz charakterystycznych uszkodzeń środowiskowych”. 40 proc. środków przeznaczonych na realizację projektu pochodziło z Niemieckiej Fundacji Federalnej Ochrony Środowiska (Deutsche Bundesstiftung Umwelt Osnabrück), w pozyskaniu których znaczącą rolę odegrało niemieckie Stowarzyszenie na Rzecz Zachowania Dziedzictwa Kulturowego, które w imieniu powiatu złożyło do DBU wnioski o dofinansowanie projektu. Pozostałe 60 proc. sfinansował powiat ze środków własnych. Zgodnie z kryteriami ustalonymi przez DBU renowacji poddano kapliczki wykazujące uszkodzenia wynikające z przyczyn środowiskowych.

Podczas realizacji projektu położono nacisk na wieloaspektowe podejście do zagadnienia renowacji kapliczek, z czego wyniknęła interdyscyplinarna współpraca historyków, konserwatorów zabytków, architektów krajobrazu oraz specjalistów nadzoru konserwatorskiego. Powiat zaprosił do udziału w projekcie między innymi pracowników Regionalnego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Olsztynie (obecnie olsztyński oddział Narodowego Instytutu Dziedzictwa), Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, który opracował studium historyczne kapliczek, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu – autora badań i programów prac

konserwatorskich oraz architekta krajobrazu, któremu, zlecono przeprowadzenie badań otoczenia kapliczek i przygotowanie programu zagospodarowania terenu wokół nich. Prace remontowo – konserwatorskie, trwające od lipca do października 2011 r. wykonała firma Architraw s.c. Piotr Gałęcki Krzysztof Olszowski. W efekcie projektu swoją dawną świetność odzyskały trzy kapliczki zlokalizowane w gminach Barczewo, Jeziorany i Świątki.

Dzięki wsparciu finansowemu Powiatu Olsztyńskiego udzielonego organizacjom pozarządowym w ramach otwartego konkursu ofert w latach 2015 - 2017 wyremontowano kapliczkę w Ruszajnach oraz kapliczkę w Tuławkach, której groziła dewastacja i zawalenie. Renowacja kapliczki w Tuławkach polegała na: wzmocnieniu cokołu, wzmocnienie podłoża pod kapliczką, usunięcie starego tynku, uzupełnienie ubytków w spoinach, uzupełnienie ubytków ceglanych wieżyczek, otynkowanie i pomalowanie kapliczki, uporządkowanie terenu wokół kapliczki.

www.powiat-olsztynski.pl/kolejna-kapliczka-uratowana

STAROSTWO STREFA INTERESANTA DLA PRZEDSIĘBIORCY DLA TURYSTY O POWIECIE

KALENDARZ WYDARZEŃ

Październik 2017

Pon	Wt	Śr	Czw	Pt	Sob	Nie
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30	31	1	2	3	4	5

ZNAJDŹ WYDARZENIE

SZYBKİ KONTAKT

KOLEJNA KAPLICZKA URATOWANA

Strona główna » Aktualności » Kolejna kapliczka uratowana

Trudno sobie wyobrazić Warmię bez przydrożnych kapliczek. Nigdzie więcej nie ma ich w takiej ilości, jak właśnie tu. Niektóre z nich pamiętają początki XVII wieku, są więc świadkami zdarzeń, przemian, a przede wszystkim dziedzictwa tych ziem. Dzięki staraniom Stowarzyszenia Inicjatyw Obywatelskich w Barczewie, samorządu Powiatu Olsztyńskiego, a przede wszystkim samych mieszkańców, warmińska kapliczka w Ruszajnach odzyskała dawne piękno.

- Została zbudowana w 1860 roku – opowiada Danuta Zielonka, prezes SIO. – Jej stan był już bardzo zły, wręcz stwarzał zagrożenie, bo fundamenty zostały wypłukane przez wodę, cegły zmurszały, a gałęzie rosnącej obok lipy, zaczęły „wraszać” w kapliczkę. To był żalostny widok...

Stowarzyszenie podjęło zdecydowane kroki, by ocalić kapliczkę. Do akcji przystąpili sami mieszkańcy. – Zorganizowaliśmy zbiórkę pieniędzy, festyn i aukcję prac plastycznych lokalnych artystów. Zebraliśmy aż 10,5 tys. zł. – cieszy się prezes SIO. – Wystąpiliśmy też z wnioskiem o wsparcie do Powiatu Olsztyńskiego; w ramach otwartego konkursu ofert dla organizacji pozarządowych otrzymaliśmy dotację w wysokości 4 tys. zł. Dołączyli też inni donatorzy. W sumie koszt kapliczki wyniósł 22 tys. zł.

WIADOMOŚĆ

PULS POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Wiadomości z Gmin

e-mapa portalu geodezyjnego

ZALOGUJ

Źródło: www.powiat-olsztynski.pl

Krzyże przydrożne i polne przejawiały Kult Męki Pańskiej. Ustawianie krzyża w przestrzeni publicznej nie było przypadkowe. Wznosząc je kierowano się różnymi intencjami tj. wspomnienie duszy niewinnie zabitego, krzyże dziękczynne, przebłagalne, pokutne za pozbawienie kogoś życia, cmentarne.

Krzyże warmińskie, których zbiór stanowi ok. 1500 obiektów, nie stanowią jednolitego zespołu i charakteryzują się różnorodnością wykonania pod względem rozwiązań ciesielskich, rzeźbiarskich, kowalskich czy kamieniarskich. Mają one charakter przydrożny, przykościelny, przydomowy i cmentarny. Cechą wspólną krzyży był jednolity materiał wykonania co związane było z konstrukcyjnymi możliwościami twórczymi. Pomijając różnorodność cokołów i postumentów wyróżniono pięć typów krzyży: drewniane,

kamienne, kute z żelaza, odlewane z żeliwa, łączone z metalowych elementów.

Od 2021 roku Powiat prowadzi prace zmierzające do renowacji kapliczek warmińskich, tym razem pod hasłem: „Ratujemy kapliczki warmińskie na Szlaku Świętej Warmii”. Celem w/w inicjatywy jest rewitalizacja kapliczek zlokalizowanych na Szlaku Świętej Warmii. W dniu 14 czerwca 2021 roku Powiat Olsztyński zawarł porozumienie z 6 Gminami i Warmińsko-Mazurskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w celu wspólnej realizacji Projektu: „Przygotowanie dokumentacji do przeprowadzenia prac konserwatorskich przy 20 kapliczkach na Szlaku Świętej Warmii”. W projekcie wzięły udział następujące gminy: Gmina Dywity, Gmina Gietrzwałd, Gmina Jonkowo. Gmina Purda, Gmina Stawiguda, Gmina Świątki. Projektem objętych zostało 20 kapliczek.

Powiat Olsztyński przeprowadził postępowanie o udzielenie zamówienia publicznego na opracowanie dokumentacji niezbędnej do przeprowadzenia prac konserwatorskich przy kapliczkach. Postępowanie prowadzone było w imieniu i na rzecz w/w Gmin oraz Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Na podstawie opracowanych programów prac konserwatorskich, każdy samorząd złożył wnioski o udzielenie dotacji na prace konserwatorskie do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz do Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Powiat do odnowienia w ramach inicjatywy wytypował trzy kapliczki: kapliczkę w Marcinkowie (gmina Purda), Kapliczkę we Swobodnej (gmina Dobre Miasto) oraz kapliczkę w Nowym Kawkowie (gmina Jonkowo). Realizacja zadania wymagała zawarcia umowy użyczenia części nieruchomości, na której posadowiona jest kapliczka w Nowym Kawkowie oraz dokonania wpisu dwóch kapliczek do rejestru zabytków nieruchomych województwa warmińsko-mazurskiego. Procedury przeprowadził Wydział Gospodarki Nieruchomościami.

***Odrestaurowana kapliczka w Marcinkowie
Zdjęcie: Powiat Olsztyński***

W ramach Programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pn. „Ochrona Zabytków” Powiat Olsztyński złożył dwa wnioski o udzielenie dotacji na prace konserwatorskie przy kapliczkach zlokalizowanych w miejscowości Swobodna i Nowe Kawkowo otrzymując dofinansowanie na prace konserwatorskie przy kapliczce w miejscowości Swobodna. Natomiast kapliczka przydrożna w Marcinkowie została odrestaurowana ze środków Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

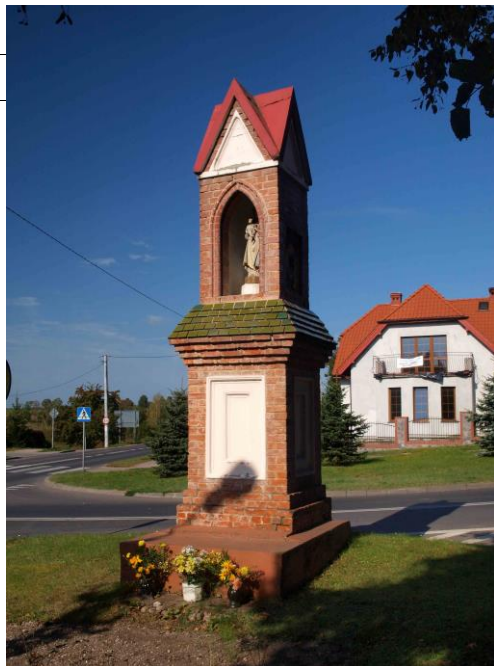
Powiat Olsztyński jest w trakcie opracowywania kart ewidencyjnych wraz z opisem i fotografią kapliczek i innych obiektów małej architektury stanowiących obiekt kultu, zlokalizowanych na terenie powiatu olsztyńskiego. Karta ewidencyjna obiektu małej architektury zawiera między innymi takie dane jak: nazwę obiektu, czas powstania, lokalizację z nr ewidencyjnym działki, określenie formy własności, stan zachowania.

Przykłady kart ewidencyjnych z poszczególnych gmin:

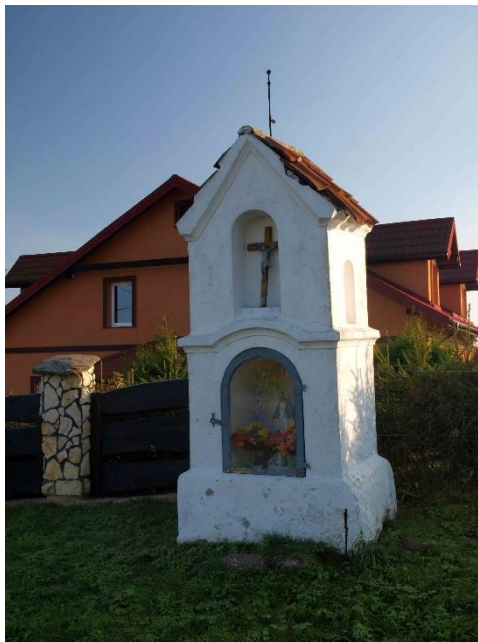
(Karty ewidencyjne wraz z dokumentacją zdjęciową opracowane przez dr Stanisława Kuprianiuka na podstawie umowy zawartej z Powiatem Olsztyńskim)

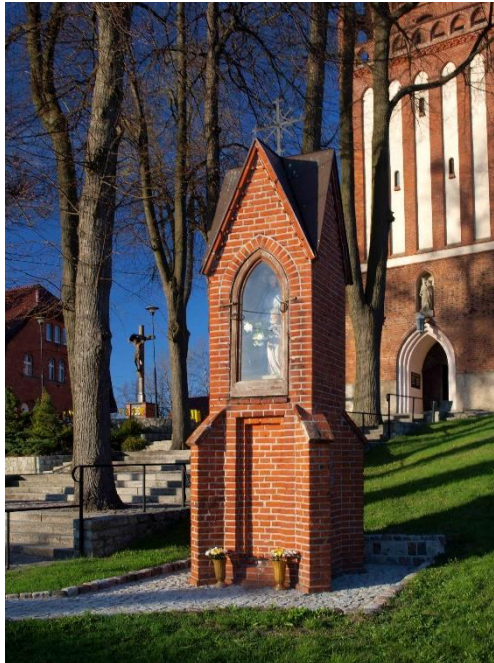
1.	KARTA EWIDENCYJNA OBIEKTU MAŁEJ ARCHITEKTURY			21. Fotografia, materiały graficzne (mapa):
1. Nazwa obiektu: KAPLICZKA				
2. Obecna funkcja:		3. Materiał: cegła	4. Czas powstania:	
5. Miejscowość: BARCZEWKO				
6. Gmina Barczewo				
7. Powiat olsztyński				
8. Województwo warmińsko-mazurskie				
9. Lokalizacja/adres: przydrożna we wsi				
10. Numer ewidencyjny działki: 1-333/4				
11. Własność: Powiat Olsztyński, trwały zarząd: PSD				
12. Użytkowanie obecne:				
13. Informacja o ochronie. Nr i data wpisu do rejestru zabytków: tak, rejestr zabytków A-2277 z dnia 26.07.2006r.				
14. Współrzędne geograficzne: 53° 50' 56.2104" 20° 35' 22.4972"				
15. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie:				
16. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach:				
17. Uwagi: kapliczka po gruntownej renowacji; kapliczka niegdyś w asyście 2 lip, otynkowana i pobielona w całości, z drewnianym ogrodzeniem; S. Kuprjaniuk, I. Liżewska, Warmińskie kapliczki, Olsztyn 2012, kat. 17.				
18. Stan zachowania: bardzo dobry		19. Opracowanie karty ewidencyjnej: dr Stanisław Kuprjaniuk		20. Data wykonania ewidencji: 01.10.2013

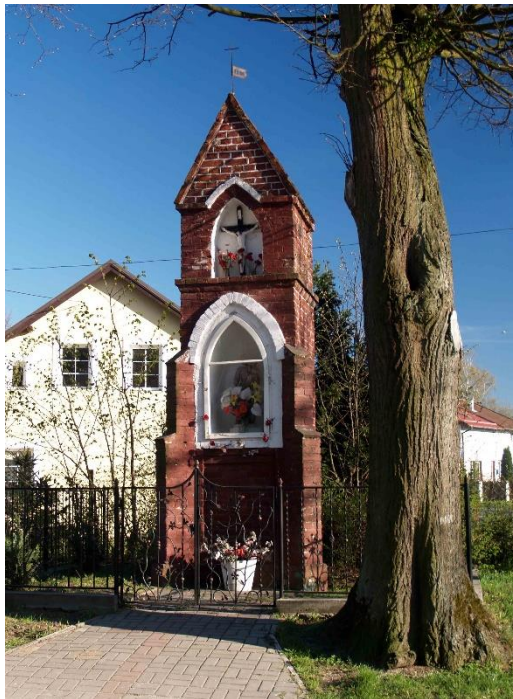
130.	KARTA EWIDENCYJNA OBIEKTU MAŁEJ ARCHITEKTURY		21. Fotografia, materiały graficzne (mapa):
1. Nazwa obiektu: KAPLICZKA			
2. Obecna funkcja:	3. Materiał: cegła	4. Czas powstania: k. XIX	
5. Miejscowość: BISKUPIEC			
6. Gmina Biskupiec			
7. Powiat olsztyński			
8. Województwo warmińsko-mazurskie			
9. Lokalizacja/adres: przydrożna, ul. Niepodległości			
10. Numer ewidencyjny działki: 4-233			
11. Własność: WOJEWÓDZTWO WARM.-MAZUR., zarząd: ZDW w Olsztynie			
12. Użytkowanie obecne:			
13. Informacja o ochronie. Nr i data wpisu do rejestru zabytków: tak, rejestr zabytków A-2130 z dnia 08.09.1987r.			
14. Współrzędne geograficzne: 53° 52' 07.3325" 20° 57' 05.3994"			
15. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie: zmiana daszku kapliczki z jednoczesną zmianą jego kolorystyki			
16. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach:			
17. Uwagi: S. Kuprjanik, I. Liżewska, <i>Warmińskie kapliczki</i> , Olsztyn 2012, kat. 95.			
18. Stan zachowania: dobry	19. Opracowanie karty ewidencyjnej: dr Stanisław Kuprjanik		20. Data wykonania ewidencji: 07.10.2013

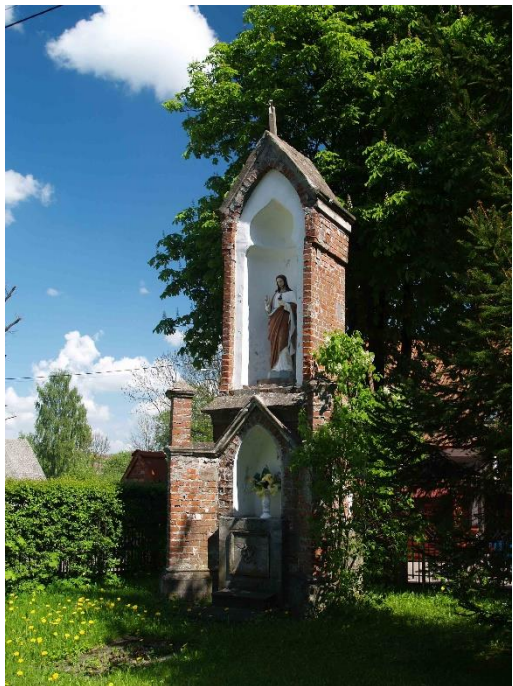
198.	KARTA EWIDENCYJNA OBIEKTU MAŁEJ ARCHITEKTURY			21. Fotografia, materiały graficzne (mapa):					
					1. Nazwa obiektu: KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ				
					2. Obecna funkcja:		3. Materiał: cegła		4. Czas powstania: k. XIX
					5. Miejscowość: BARCIKOWO				
					6. Gmina Dobre Miasto				
					7. Powiat olsztyński				
					8. Województwo warmińsko-mazurskie				
					9. Lokalizacja/adres: przydrożna				
					10. Numer ewidencyjny działki: 16-182/1				
					11. Własność: SKARB PAŃSTWA, gospodarowanie: STAROSTA OLSZTYŃSKI				
					12. Użytkowanie obecne:				
					13. Informacja o ochronie. Nr i data wpisu do rejestru zabytków: : tak, załącznik nr 1 do Zarządzenia Burmistrza Dobrego Miasta nr GN.0050.68.2016.CR z dnia 14.04.2016r. w spr. Założenia Gminnej ewidencji Zabytków Gminy Dobre Miasto nr 7.88				
					14. Współrzędne geograficzne: 53° 56' 38.8991" 20° 25' 52.0527"				
					15. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie:				
					16. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach:				
					17. Uwagi: S. Kuprjanik, I. Liżewska, <i>Warmińskie kapliczki</i> , Olsztyn 2012, kat. 14.				
					18. Stan zachowania: dobry		19. Opracowanie karty ewidencyjnej: dr Stanisław		20. Data wykonania ewidencji: 09.10.2013

344.	KARTA EWIDENCYJNA OBIEKTU MAŁEJ ARCHITEKTURY		21. Fotografia, materiały graficzne (mapa):
1. Nazwa obiektu: KAPLICZKA			
2. Obecna funkcja:	3. Materiał: cegła	4. Czas powstania: 2. poł. XVIII	
5. Miejscowość: GADY			
6. Gmina Dywity			
7. Powiat olsztyński			
8. Województwo warmińsko-mazurskie			
9. Lokalizacja/adres: przydrożna			
10. Numer ewidencyjny działki: 47			
11. Własność: Powiat Olsztyński, trwały zarząd PSD			
12. Użytkowanie obecne:			
13. Informacja o ochronie. Nr i data wpisu do rejestru zabytków: tak , Zarządzenie Nr 89/2017 Wójta Gminy Dywity z dnia 21.08.2017r. w spr. Zmian w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Dywity poz. 39, rejestr zabytków A-3484 z 04.05.1993r. - Nr A-4569 z 28.04.2011 r.			
14. Współrzędne geograficzne:			
15. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie: otynkowanie i pobielenie, naprawa zadaszenia			
16. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach:			
17. Uwagi: zachowanie kapliczki w obecnej formie; S. Kuprjaniuk, I. Liżewska, <i>Warmińskie kapliczki</i> . Olsztyn 2012. kat. 251.			
18. Stan zachowania: dobry	19. Opracowanie karty ewidencyjnej: dr Stanisław Kuprjaniuk		20. Data wykonania ewidencji: 16.10.2013

403.	KARTA EWIDENCYJNA OBIEKTU MAŁEJ ARCHITEKTURY		21. Fotografia, materiały graficzne (mapa):
1. Nazwa obiektu: KAPLICZKA			
2. Obecna funkcja:	3. Materiał: cegła	4. Czas powstania: 1864	
5. Miejscowość: GIETRZWAŁD			
6. Gmina Giętrzwald			
7. Powiat olsztyński			
8. Województwo warmińsko-mazurskie			
9. Lokalizacja/adres: przykościelna			
10. Numer ewidencyjny działki:			
11. Własność:			
12. Użytkowanie obecne:			
13. Informacja o ochronie. Nr i data wpisu do rejestru zabytków: tak , rejestr zabytków A-2860 z 1991-03-19			
14. Współrzędne geograficzne:			
15. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie: otynkowanie i pobielenie, naprawa zadaszenia			
16. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach:			
17. Uwagi: zachowanie kapliczki w formie ceglanej; S. Kuprjaniuk, I. Liżewska, <i>Warmińskie kapliczki</i> . Olsztyn 2012. kat. 265.			
18. Stan zachowania: bardzo dobry	19. Opracowanie karty ewidencyjnej: dr Stanisław Kuprjaniuk		20. Data wykonania ewidencji: 12.10.2013

KARTA EWIDENCYJNA OBIEKTU MAŁEJ ARCHITEKTURY			21. Fotografia, materiały graficzne (mapa):
1. Nazwa obiektu: KAPLICZKA			
2. Obecna funkcja:	3. Materiał: cegła	4. Czas powstania: k. XVIII	
5. Miejscowość: JEZIORANY			
6. Gmina Jeziorany			
7. Powiat olsztyński			
8. Województwo warmińsko-mazurskie			
9. Lokalizacja/adres: przydrożna, ul. Kopernika			
10. Numer ewidencyjny działki:			
11. Własność:			
12. Użytkowanie obecne:			
13. Informacja o ochronie. Nr i data wpisu do rejestru zabytków: tak, rejestr zabytków A-2423 z 1987-06-01			
14. Współrzędne geograficzne:			
15. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie: kapliczka przechylona; rezygnacja z ciężkiej kolorystyki kolumn i cokołu na rzecz			
16. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach:			
17. Uwagi: zachowanie kapliczki w formie ceglanej S. Kuprjaniuk, I. Liżewska, <i>Warmińskie kapliczki</i> . Olsztyn 2012. kat. 345.			
18. Stan zachowania: dobry	19. Opracowanie karty ewidencyjnej: dr Stanisław Kuprjaniuk		

579.	KARTA EWIDENCYJNA OBIEKTU MAŁEJ ARCHITEKTURY		21. Fotografia, materiały graficzne (mapa):
1. Nazwa obiektu: KAPLICZKA			
2. Obecna funkcja:	3. Materiał: cegła	4. Czas powstania: 1890	
5. Miejscowość: Jonkowo			
6. Gmina Jonkowo			
7. Powiat olsztyński			
8. Województwo warmińsko-mazurskie			
9. Lokalizacja/adres: przydrożna, ul. Hanowskiego			
10. Numer ewidencyjny działki:			
11. Własność:			
12. Użytkowanie obecne:			
13. Informacja o ochronie. Nr i data wpisu do rejestru zabytków: tak, Gminna ewidencja zabytków poz. 57			
14. Współrzędne geograficzne:			
15. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie: oczyszczenie elewacji, uzupełnienie ubytków, otynkowanie i pobielenie wnętrza i blendy			
16. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach:			
17. Uwagi: zachowanie kapliczki w formie ceglanej, neogotyckiej; S. Kuprjaniuk, I. Liżewska. <i>Warmińskie kapliczki</i> . Olsztyn 2012. kat. 359.			
18. Stan zachowania: dobry	19. Opracowanie karty ewidencyjnej: dr Stanisław Kuprjaniuk		20. Data wykonania ewidencji: 24.10.2013

653.	KARTA EWIDENCYJNA OBIEKTU MAŁEJ ARCHITEKTURY		21. Fotografia, materiały graficzne (mapa):
1. Nazwa obiektu: KAPLICZKA			
2. Obecna funkcja:	3. Materiał: cegła	4. Czas powstania: 1890	
5. Miejscowość: KOLNO			
6. Gmina Kolno			
7. Powiat olsztyński			
8. Województwo warmińsko-mazurskie			
9. Lokalizacja/adres: przykościelna			
10. Numer ewidencyjny działki:			
11. Własność:			
12. Użytkowanie obecne:			
13. Informacja o ochronie. Nr i data wpisu do rejestru zabytków: : tak, Załącznik do Zarządzenia Nr 13/2017 Wójta Gminy Kolno z dnia 1.02.2017r. poz. 22			
14. Współrzędne geograficzne:			
15. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie: oczyszczenie elewacji, uzupełnienie ubytków			
16. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach:			
17. Uwagi: S. Kuprjaniuk, I. Liżewska, <i>Warmińskie kapliczki</i> , Olsztyn 2012, kat. 455.			
18. Stan zachowania: dostateczny	19. Opracowanie karty ewidencyjnej: dr Stanisław Kuprjaniuk		20. Data wykonania ewidencji: 15.10.2013

683.	KARTA EWIDENCYJNA OBIEKTU MAŁEJ ARCHITEKTURY		21. Fotografia, materiały graficzne (mapa):
1. Nazwa obiektu: KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ			
2. Obecna funkcja:	3. Materiał: cegła	4. Czas powstania: k. XIX	
5. Miejscowość: ORZECOWO			
6. Gmina Olsztynek			
7. Powiat olsztyński			
8. Województwo warmińsko-mazurskie			
9. Lokalizacja/adres: przydrożna			
10. Numer ewidencyjny działki:			
11. Własność:			
12. Użytkowanie obecne:			
13. Informacja o ochronie. Nr i data wpisu do rejestru zabytków:			
14. Współrzędne geograficzne:			
15. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie: uzupełnienie zniszczonych cegieł, oczyszczenie elewacji z resztek odpadającej farby olejnej			
16. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach:			
17. Uwagi: S. Kuprjaniuk, I. Liżewska, <i>Warmińskie kapliczki</i> , Olsztyn 2012, kat. 747.			
18. Stan zachowania: dobry	19. Opracowanie karty ewidencyjnej: dr Stanisław Kuprjaniuk		20. Data wykonania ewidencji: 05.10.2013

688.	KARTA EWIDENCYJNA OBIEKTU MAŁEJ ARCHITEKTURY			21. Fotografia, materiały graficzne (mapa):
1. Nazwa obiektu: KAPLICZKA				
2. Obecna funkcja:		3. Materiał: cegła	4. Czas powstania: pocz. XIX	
5. Miejscowość: BUTRYNY				
6. Gmina Purda				
7. Powiat Olsztyński				
8. Województwo warmińsko-mazurskie				
9. Lokalizacja/adres: przydrożna				
10. Numer ewidencyjny działki:				
11. Własność:				
12. Użytkowanie obecne:				
13. Informacja o ochronie. Nr i data wpisu do rejestru zabytków: : tak, Gminna Ewidencja zabytków, rejestr zabytków A-3330 z dnia 18.03.1992r.				
14. Współrzędne geograficzne:				
15. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie:				
16. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach:				
17. Uwagi: : zachowanie kapliczki w obecnej formie; S. Kuprjaniuk, I .Liżewska, <i>Warmińskie kapliczki</i> . Olsztyn 2012. kat. 139.				
18. Stan zachowania: dobry		19. Opracowanie karty ewidencyjnej: dr Stanisław Kuprjaniuk		
				20. Data wykonania ewidencji: 28.10.2013

782.	KARTA EWIDENCYJNA OBIEKTU MAŁEJ ARCHITEKTURY			21. Fotografia, materiały graficzne (mapa):
1. Nazwa obiektu: KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ				
2. Obecna funkcja:		3. Materiał: cegła	4. Czas powstania: 1893	
5. Miejscowość: STAWIGUDA				
6. Gmina Stawiguda				
7. Powiat olsztyński				
8. Województwo warmińsko-mazurskie				
9. Lokalizacja/adres: przydrożna				
10. Numer ewidencyjny działki:				
11. Własność:				
12. Użytkowanie obecne:				
13. Informacja o ochronie. Nr i data wpisu do rejestru zabytków: tak, Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Stawiguda poz. 160, rejestr zabytków A-3284 z				
14. Współrzędne geograficzne:				
15. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie: oczyszczenie elewacji, uzupełnienie ubytków, wnętrza, prześwit i blendy otynkować i pobielić				
16. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach:				
17. Uwagi: zachowanie kapliczki w formie ceglanej, neogotyckiej; S. Kuprjanuk, I. Liżewska. <i>Warmińskie kapliczki</i> . Olsztyn 2012. kat. 1064.				
18. Stan zachowania: dobry		19. Opracowanie karty ewidencyjnej: dr Stanisław Kuprjanuk		
				20. Data wykonania ewidencji: 27.10.2013

844.	KARTA EWIDENCYJNA OBIEKTU MAŁEJ ARCHITEKTURY		21. Fotografia, materiały graficzne (mapa):
1. Nazwa obiektu: KAPLICZKA			
2. Obecna funkcja:	3. Materiał: cegła	4. Czas powstania: XVIII	
5. Miejscowość: ŚWIĄTKI			
6. Gmina Świątki			
7. Powiat olsztyński			
8. Województwo warmińsko-mazurskie			
9. Lokalizacja/adres: przykościelna			
10. Numer ewidencyjny działki:			
11. Własność:			
12. Użytkowanie obecne:			
13. Informacja o ochronie. Nr i data wpisu do rejestru zabytków:			
14. Współrzędne geograficzne:			
15. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie: oczyszczenie elewacji, uzupełnienie ubytków, otynkowanie i pobielenie wnętrza			
16. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach:			
17. Uwagi: zachować kapliczkę w formie ceglanej; S. Kuprjaniuk, I. Liżewska, <i>Warmińskie kapliczki</i> . Olsztyn 2012. kat. 1124.			
18. Stan zachowania: dobry	19. Opracowanie karty ewidencyjnej: dr Stanisław Kuprjaniuk		20. Data wykonania ewidencji: 20.10.2013

6.3.3. DZIEŁA ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

Pałace i dworki

Warmia, w przeciwieństwie do innych terenów obecnej Polski, była regionem niebogatym. Przejawiało się w dość niskim statusie miejscowej szlachty. Szlachta warmińska była jednakże elitą tej ziemi, toteż starała się wznosić siedziby wyróżniające się spośród domów prostego chłopstwa.

Dawne pałace i dworki są na Warmii dość gęsto rozsiane, stanowią ważne dziedzictwo kulturowe, klasyczny ślad dobrej przeszłości ziemi warmińskiej. Wiele tych zabytków znajduje się obecnie w stanie niemal zupełnej ruiny. Wiele bezmyślnych, często celowych zniszczeń spowodowała Armia Czerwona po zajęciu Prus w 1945 roku. Reszty dokonali szabrownicy w latach powojennych.

W ostatnich latach część z dawnych dworków, będąca wcześniej w posiadaniu PGR-ów, przeszła w ręce prywatne lub dostała się w posiadanie organizacji i stowarzyszeń.

Na terenach biskupiej Warmii wyróżniano barokowe pałace (Smolajny, Bęsia), które były budowlami o oszczędniejszej formie i skali, charakteryzujące się jednak wysokim poziomem artystycznym odzwierciedlającym upodobania i gust mecenasa.

Pałac w Smolajnach
Zdjęcie: Powiat Olsztyński

Powszechnym typem wiejskiej siedziby, który wykształcił się w Prusach w XVIII wieku był jednak niewielki, parterowy, jednokondygnacyjny dwór, przykryty dachem czterospadowym lub naczółkowym, często wzbogacony o ryzalit, ganek bądź werandę. Był to najbardziej popularny wzorzec miejscowej architektury rezydencjonalnej.

Dom Mrongowiusza w Olsztynku
Zdjęcie: Powiat Olsztyński

6.3.4. KOŚCIOŁY I OBIEKTY SAKRALNE

Kościóły na Warmii zaczęto wznosić po zakończeniu misji chrystianizacyjnej. Datą graniczną jest utworzenie biskupstwa warmińskiego w 1243 roku. Pierwsze kościoły wznoszono w stylu gotyckim. Oprócz funkcji kultowej, pełniły one ważną funkcję psychologiczną. Miejscowej ludności, wciąż jeszcze odprawiającej po lasach pogańskie obrzędy - dawały odczuć potęgę nowej, zinstytucjonalizowanej religii. Gotyckie kościoły z początków chrześcijaństwa na Warmii imponują, ale i przytłaczają ogromem rozwiązań architektonicznych, w czym przoduje Kolegiata Dobromiejska.

***Bazylika kolegiacka pw. Najświętszego Zbawiciela i Wszystkich Świętych w Dobrym Mieście
Zdjęcie: Powiat Olsztyński***

Z biegiem lat gotyk zaczął być wypierany przez barok i neoklasycyzm, co znalazło swój wyraz także w budownictwie sakralnym na Warmii. Na początku XX wieku część dawnych kościołów przebudowano lub wzniesiono w stylu neogotyckim. Nawiązując do gotyckiego wzorca neogotyckie świątynie podobnie jak ich średniowieczne poprzedniczki, zachwycają strzelistością swych wież i wysublimowaną surowością architektury.

Architektura Warmii rozpoczyna się od późnośredniowiecznego gotyku niemieckiego. Adaptowany na warmińską wieś w stylu surowym, prostym, jakby "ociężały", nazywany bywa gotykiem wiejskim. Pierwsze kościoły z XIV wieku w tym typie, zwane też "kościołami salowymi", budowano według jednego wzoru: bryła kościoła niezbyt wielka, z jednolitą przestrzenią wnętrza - prostokątną salą bez podziałów. Ściana prezbiterialna zawsze zwrócona jest na wschód. Nie budowano kościołów od razu z wieżami. Przystawiano je do bryły później (tak jak w Olsztynie - ukończono ją dopiero w 1596 roku). Wiele wiejskich kościołów do dziś zadowala się wieżą drewnianą (np. Nowe Kawkowo).

Kolonizacja południowej Warmii przypada na połowę XIV wieku. W latach 1343 - 1353 powstawał kościół Św. Jakuba w Olsztynie. W komornictwie olsztyńskim Kapituła wyznaczała uposażenie kościołów i proboszczów w aktach lokacyjnych wsi. Niektóre kościoły już istniały, inne były w trakcie budowy, inne zaplanowano. I tak zaplanowane powstawały w 1345 r. w Jonkowie (Jonkendorf), w 1352 r. w Klewkach i w Gietrzwałdzie, w 1358 r. Gryźlinach, w 1363 r. w Bartągu (pierwsza wzmianka w 1348 r.), w Sząbruku i w Brąswaldzie, w 1366 r. w Dywitach (Diwitten), w 1380 r. w Nowym Kawkowie (Neu Kockendorf).

Parafia pw. św. Jana Ewangelisty i Opatrzności Bożej w Bartągu
Zdjęcie: Powiat Olsztyński

Przyjęto, iż jeden kościół służył będzie mieszkańcom dwóch wsi (wówczas zakładano średnią liczbę mieszkańców wsi na 300 osób). Kapituła nie planowała początkowo w aktach lokacyjnych budowy kościołów w innych wsiach komornictwa. Jednakże jeszcze w XV wieku konieczna była budowa kościołów w Purdzie Wielkiej, Klebarku Wielkim, Wrzesinie, Butrynach. Kościół w Gutkowie, powstały w końcu wieku XV założony został jako filia olsztyńskiej parafii Św. Jakuba.

Kościół św. Jakuba Apostoła w Butrynach
Zdjęcie: Powiat Olsztyński

Kościóły Warmii są utrwalonymi od wieków znakami jej przestrzeni duchowej. Odnajdując tożsamość Warmii i zbiorową pamięć pokoleń jej mieszkańców zawsze dotkniemy katolicyzmu jako symbolu historycznej i religijnej, duchowej odrębności tego kraju i ludzi. Odróżniał on przybyszów z chrześcijańskiej Europy od

"pogańskich" Prusów w średniowieczu, trwał w Księstwie Biskupim otoczony protestanckim sąsiedztwem od czasów reformacji. Był podstawą autonomii Warmiaków, także polskiego sprzeciwu wobec germanizacji w XIX wieku, i przeszkodą w bezdyskusyjnym włączeniu Warmii w nacjonalistyczną ideę wschodniopruskości w XX wieku. Dziś wiele z kościołów i kapliczek wymaga troski konserwatorskiej, właśnie jako warunku zachowania dziedzictwa kulturowego i krajobrazu naturalnego Warmii.

W chwili obecnej na terenie historycznej Warmii znajdują się następujące dekanaty Archidiecezji Warmińskiej: Braniewo, Frombork, Pieniężno, Orneta, Lidzbark Warmiński, Świątki, Dobre Miasto, Jeziorany, Reszel, Biskupiec, Barczewo, Olsztyn.

W tak zakreślonym podziale kościelnym przy odpowiednich miastach znajdują się parafie do których przynależą wszystkie kościoły (tak jako tytularne, jak ewentualne filie). Sieć parafialna w dekanatach na terenie Powiatu Olsztyńskiego przedstawia się w sposób następujący (dane: www.archwarmia.pl):

- 1) Dobre Miasto – Brąswałd, Cerkiewnik, Dobre Miasto, Dywity, Frączki, Głotowo, Jesionowo, Kwiecewo, Orzechowo, Radostowo, Różnowo, Różynka, Sętal.
- 2) Biskupiec – Biesowo, Biskupiec, Kobyłty, Kolno, Lutry, Rybno, Ryn Reszelski, Sorkwity, Stanclewo, Węgój.
- 3) Barczewo – Barczewko, Barczewo, Bartoły Wielkie, Giławy, Jeziorany, Lamkowo, Łęgajny, Purda Wielka, Ramsowo, Wipsowo, Wójtowo.
- 4) Olsztynek – Butryny, Dorotowo, Durąg, Gryźliny, Olsztynek, Orzechowo, Rychnowo, Stawiguda, Szyldak, Waplewo, Wigwałd.

WAŻNE I ROZPOZNAWALNE MIEJSCA KULTU RELIGIJNEGO NA TERENIE POWIATU OLSZTYŃSKIEGO ZASŁUGUJĄCE NA SZCZEGÓLNA UWAGĘ:

Sanktuarium Najświętszego Sakramentu w Głotowie

Okolo czterech kilometrów na zachód od Dobrego Miasta leży mała wieś Głotowo (spotyka się też nazwę Głotowo). Miejscowość ta wzmiankowana jest już w 1290r. Słynie ona z Sanktuarium Najświętszego Sakramentu oraz Kalwarii Warmińskiej. Od XIV w. przybywały tu rzesze pielgrzymów oddających cześć Chrystusowi Eucharystycznemu. Kościół bowiem zbudowany został na miejscu cudownego znalezienia Przenajświętszej Hostii, którą ukryto w ziemi przed najazdem pogańskich Litwinów i Prusów. Nasilający się w ciągu wieków ruch pielgrzymkowy spowodował, że w 1726 r. wzniesiono większą, barokową świątynię istniejącą po dzień dzisiejszy. Całe jej bogate wnętrze ukazuje teologię Eucharystii.

Kościół usytuowany jest w centrum wsi, po północnej stronie głównej drogi wiejskiej o orientacji (w przybliżeniu) północno-południowej. Sąsiaduje od północy i wschodu z Kalwarią, od zachodu - z niewielkim placem, od południa - z drogą. W obejściu kościoła znajdują się cztery murowane, otynkowane kapliczki, wzniesione na planie kwadratu i nakryte baniastymi dachami z latarniami. Wnętrza nakryte są kopułami. W każdej z kaplic zachowana jest pierwotna mensa. Pomiędzy kapliczkami znajduje się mur

zamykający dziedziniec, w którym odnajdujemy trzy bramki: na południowy wschód od kościoła wejście do Kalwarii, na zachód i południe - wejścia do kościoła. Na wschód od kościoła usytuowana jest murowana kapliczka, w której widnieje krucyfiks.

Kościół wzniesiono w stylu barokowym, na planie prostokąta (bryła zwarta, prosta). Jest on budowlą jednonawową o obszernej czteroprzęsłowej nawie i nieznacznie węższym prezbiterium, którego część wschodnią wypełniają pomieszczenia w dwóch kondygnacjach: w przyziemiu zakrystia, na piętrze skarbczyk. Na zewnątrz ściany są nietynkowane i przez to sprawiają dość surowe wrażenie, pomimo że naroża prezbiterium oraz wieżę opinają pilastry, a wschodnią część wieńczy falisty szczyt. W sylwetce dominuje wieża czterokondygnacyjna, nakryta hełmem, który pomimo że powstał w 1854 roku posiada barokowy, baniasty kształt i podwójną, przezroczystą latarnię, a zakończony jest chorągiewką z datą 1724. Również wieżyczka posiada formę barokową, a jej chorągiewka nosi datę 1723. Na ścianach korpusu od wschodu i południa zachowały się aż trzy zegary słoneczne. Korpus główny i prezbiterium nakryte są odrębnymi dachami dwuspadowymi.

Bardzo efektywnie przedstawia się wnętrze o typowym w architekturze baroku rozwiązaniu ściennie - filarowym, w którym do środka budowli wciągnięte filary przyścienne, konieczne dla udźwignięcia sklepień, tworzące równocześnie wzdłuż bocznych ścian rząd głębokich wnęk, a zarazem jakby płytkich kaplic mieszczących boczne ołtarze i okna. W połowie wysokości owych wnęk przebiega empora z obejściem całego wnętrza. Wnętrze nakrywa sklepienie kolebkowe z lunetami na gurtach. Wewnętrzne ściany świątyni są marmuryzowane - pokryte stiukową okładziną.

Kościół jest murowany z cegły na zaprawie wapiennej, na niskiej kamiennie - ceglanej podmurówce. Od strony elewacji północnej znajdują się kamienne przypory. Obramienia okien i drzwi oraz fryzy są tynkowane. Dach kryty jest blachą miedzianą. W nawie i prezbiterium znajdują się sklepienia kolebkowe z lunetami na gurtach, polichromowane, a w pozostałych pomieszczeniach - sklepienia krzyżowe. Wewnątrz większość ścian wykonana jest ze sztucznego marmuru, natomiast ściany w kruchcie, zakrystii i przestrzeni pod chórem są tynkowane. Kościół wyłożony jest posadzką kamienną, w kruchcie i zakrystii wykonano ją z dwubarwnych płytek. Na chórze znajdują się neobarokowe organy. Empora organowa jest drewniana, wsparta na dwóch masywnych, ceglanych filarach; schody na chór są drewniane, policzkowe, zabiegowe. Wszystkie otwory okienne i drzwiowe są zwieńczone łukiem odcinkowym, a okna o drobnych podziałach szczelinami ołowianymi. W większości okien znajdują się witraże. Drzwi zewnętrzne są dwuskrzydłowe, płycinowe z przeszklonymi nadświetlami.

Frontowa (zach.) ściana budynku jest symetryczna względem osi głównej, poprzedzona masywną, czterokondygnacyjną wieżą, w przyziemiu której znajduje się główne wejście do kościoła. Nad nim umieszczony jest zegar słoneczny i niewielkie okienko. Podziały na kondygnacje podkreślają gzymsy działowe. Naroża wieży opinają proste pilastry. Elewacja wschodnia jest również symetryczna, dwuosiowa, opięta analogicznymi pilastrami. Duże otwory okienne umieszczone są w dwóch kondygnacjach, na poddaszu -

okulusy. Całość wieńczy falisty szczyt, w którym znajdują się cztery tynkowane blendy, usytuowane w dwóch rzędach. Elewacje boczne (pn. i pd.) zostały opracowane analogicznie: korpus główny trój - , prezbiterium - dwuosiove . Otwory okienne rozmieszczone są rytmicznie w dwóch kondygnacjach. Od strony południowej, na osi korpusu głównego znajduje się niewielka kruchta, zwieńczona trójkątnym szczytem; elewacja północna jest oszkarpowana. Cały kościół obiegają dookoła profilowane gzymsy: działowy i wieńczący. Naroża podkreślone są, pilastrami. Na każdej z elewacji znajduje się zegar słoneczny, a na kalenicy prezbiterium - wieżyczka na sygnaturę, zwieńczona chorągiewką.

Okna kościoła to secesyjne figuralne witraże , które w 1877 roku wykonał Christoph Rings z Koeln. Przedstawiają one następujące sceny biblijne: Narodzenie Jezusa, Jan Chrzciciel, Eliasz i Anioł, Józef Namiestnikiem Egiptu, Ofiara Abrahama, Mojżesz . Witraże te należą do najpiękniejszych na Warmii. Wykonane są ze szkła barwionego, żelaza i ołowiu o wymiarach 320 x 160 cm w formie wysokiego prostokąta, górą zamkniętego łukiem odcinkowym. Na tle architektonicznym (na każdym z okien portal o zróżnicowanych formach i detalu architektonicznym) znajduje się przedstawienie figuralne. U dołu umieszczono tablicę z ornamentem w postaci kartuszy, na niej zaś cytaty z Biblii. Jeden z witraży wypełniony jest motywami ornamentalnymi. Zespół witraży od 2014r. przechodzi kompleksową konserwację. W roku 2014 zakończono konserwację trzech witraży przedstawiających postacie Mojżesza, Abła oraz Abrahama.

W kościele znajdują się również cztery witraże przedstawiające ewangelistów: Św. Marka, Św. Łukasza, Św. Mateusza i Św. Jana. Wykonane są ze szkła barwionego, żelaza i ołowiu o wymiarach 110 x 95 cm w formie niskiego prostokąta, górą zamkniętego łukiem odcinkowym, podzielonego żelaznymi sztabami na kwatery. Wzdłuż krawędzi znajduje się szeroka bordiura, a w polu postacie ewangelistów, ukazane w obramieniu złożonym z trój liścia i trójkąta równobocznego. Obok ewangelistów znajdują się zwierzęta jako symboliczne przedstawienia tych czterech ewangelistów.

**Archidiecezjalne Sanktuarium
Najświętszego Sakramentu
i Męki Pańskiej w Głotowie
Zdjęcie: Powiat Olsztyński**

Kalwaria Warmińska w Głotowie

Zbudowano ją w latach 1878-1894. W murowanych z kamienia i cegły kaplicach znajdują się artystycznie wykonane rzeźby, ukazujące naturalistycznie mękę Chrystusa. Co do długości i ukształtowania terenu, Kalwaria Warmińska wiernie naśladuje jerozolimską Drogę Krzyżową.

W drugiej połowie XIX wieku zamożny mieszkaniec Głotowa Jan Merten udał się z pielgrzymką do Ziemi Świętej. Stamtąd przywiózł pomysł wybudowania w swojej wsi kalwarii wzorowanej na jerozolimskiej. Małe kamyczki, które znalazł na Drodze Krzyżowej w Jerozolimie zabrał ze sobą jako relikwie zamierzając umieścić je w mających powstać kaplicach - stacjach.

Budowę Głotowskiej Kalwarii rozpoczęto 29 lipca 1878 roku. Jak podają kroniki ludność katolicka diecezji warmińskiej tłumnie zgłaszała się do pracy, a także składano przy tym hojne ofiary pieniężne. Wąwóz pod Kalwarię wykonano ręcznie wykorzystując przy tym niewielki jar ze strumykiem.

Oblicza się, że w ciągu 16 lat budowy w pracach uczestniczyło około 70 tysięcy ludzi. Troszczono się, aby wiernie naśladować długość i nachylenie Drogi Krzyżowej z Jerozolimy, po której w Wielki Piątek szedł na Golgotę Chrystus. Po kilkunastu latach mozolnej pracy nastąpił finał.

W piątek 18 maja 1894 roku ówczesny biskup warmiński Andrzej Thiel dokonał poświęcenia Kalwarii. Pomiędzy wysokimi drzewami wznoszą się murowane z kamienia i cegły neoromańskie i neogotyckie kaplice. W ich wnętrzach znajdują się artystycznie wykonane rzeźby ukazujące naturalistycznie mękę Chrystusa. W każdej stacji umieszczono w drewnianych krzyżach przykrytych kłoszami małe jerozolimskie kamyczki-relikwie. Do dziś zachowały się one już tylko w niektórych kaplicach.

Oprócz 14 stacji Drogi Krzyżowej umieszczono tu także grootę Matki Bożej z Luordes ze źródłem oraz kaplicę modlitwy Pana Jezusa w Ogrójcu. Licząc sobie ponad sto lat Kalwaria Warmińska w Głotowie zwana też Warmińską Jerozolimą należy do najznakomitszych w Polsce, zachwyca bowiem nie tylko pięknem zabytków ale i malowniczym położeniem.

Sanktuarium Maryjne w Gietrzwałdzie

Na początku na górze, łagodnie spadającej ku rzece, postawiono drewnianą kaplicę. Prawdopodobnie w tym samym czasie powstała parafia. Pierwszym znanym proboszczem był Jan Sternchen (1405-1409). W czasie wojny polsko-krzyżackiej 1410-1414 wieś i kaplica zostały zniszczone. W XV wieku postawiono jednonawowy kościół gotycki na podmurówce z kamienia. Konsekwował go 31 marca 1500 roku pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Panny Marii biskup Jan Wilde, sufragan warmiński. Kościół był wiele razy przebudowywany. Pierwszy raz kapitalnego remontu i dostosowania kościoła do stylu renesansowego dokonano pod koniec XVI wieku. Potem, w okresie baroku, świątynię wyposażono w nowe ołtarze. 11 czerwca 1790 roku biskup Ignacy Krasicki nadał świątyni dwa nowe tytuły: świętego Jana Ewangelisty i świętych Apostołów Piotra i Pawła. W XIX wieku ks. proboszcz Józef Jordan (1863-1869) doprowadził do rozbudowy

kościół, wzmocnił fundamenty i ściany.

Gietrzwałd stał się sławny dzięki objawieniom Matki Bożej, które trwały od 27 czerwca do 16 września 1877 roku. Głównymi wizjonerkami były: trzynastoletnia Justyna Szafrzyńska i dwunastoletnia Barbara Samulowska. Obie pochodziły z niezamożnych polskich rodzin.

Obecny kształt przybrała świątynia bezpośrednio po objawieniach, kiedy proboszczem był ks. Augustyn Weichsel (1869-1909). W latach 1878-1884, pod kierunkiem architekta Arnolda Güldenpfenniga, powiększono kościół tak, by nie naruszając części gotyckiej związać ją z nową, neogotycką i stworzyć harmonijną całość. Dobudowano nawę poprzeczną z emporami oraz prezbiterium z kryptą, nadając kościołowi kształt krzyża rzymskiego. Rozebrano górną, drewnianą część wieży i wzniesiono murowaną z cegły ze zwieńczeniem neogotyckim. Dach kościoła pokryto dachówką, a wieżę blachą.

W dniu 13 sierpnia 1945 roku opiekę nad Sanktuarium Gietrzwałdzkim powierzono Zakonowi Kanoników Regularnych Laterańskich. W latach 1966-1968 rozebrano dawne, zniszczone ogrodzenie i zbudowano nowy kamienny mur z kutymi w metalu przesłami, granitowe schody i kamienno-cementowe obejście wokół kościoła. Przed uroczystościami 100-lecia objawień Matki Bożej dokonano renowacji architektury i wnętrza kościoła, założono nową posadzkę marmurową i odnowiono polichromię. Przy prowadzącej do źródła grabowej alejce postawiono piętnaście nowych kapliczek różańcowych, które wykonał rzeźbiarz Julian Kasprzycki z Myślenic według projektu architekta Sylwestra Kwiatkowskiego z Białegostoku. Na mocy bulli papieża Pawła VI z dnia 2 lutego 1970 roku kościół w Gietrzwałdzie otrzymał tytuł bazyliki mniejszej. Uroczystość jubileuszowa 100-lecia objawień w 1977 roku ukazała potrzebę stworzenia w Gietrzwałdzie domu pielgrzyma. Do realizacji tego przedsięwzięcia przystąpił ówczesny przeor domu zakonnego w Gietrzwałdzie ks. Franciszek Martuszewski CRL. W trudnych czasach, przy napotykanym przeszkodach w uzyskaniu pozwolenia na budowę i zakupieniu materiałów budowlanych, ciężkiej sytuacji finansowej Sanktuarium, budowa trwała przeszło 10 lat. W 1989 roku pierwsi pielgrzymi skorzystali z usług nowego domu pielgrzyma.

W dniu 2 lutego 2005 roku w bazylice gietrzwałdzkiej, Ks. Arcybiskup Edmund Piszcz, metropolita warmiński, otworzył proces beatyfikacyjny wizjonerki siostry Stanisławy Barbary Samulowskiej (1865-1950) ze Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo. 27 czerwca 2007 roku Ks. Arcybiskup Wojciech Ziemia poświęcił gietrzwałdzką Drogę Krzyżową, której kaplice postawione na błoniach gietrzwałdzkich, zaprojektował Marcin Dutko z Warszawy, a rzeźby wykonał Jan Stępkowski ze Strzegowa. W roku 2017 obchodzono uroczystość jubileuszową 140-lecia objawień Matki Bożej.

***Sanktuarium i Bazylika
Narodzenia Najświętszej Maryi
Panny w Gietrzwałdzie
Zdjęcie: Powiat Olsztyński***

Synagoga w Barczewie

Jednym z najciekawszych i najbardziej charakterystycznych obiektów zabytkowych na terenie powiatu jest synagoga w Barczewie (wpisana do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 11 maja 1987 roku). Jest ona obecnie jedyną zachowaną synagogą na terenie powiatu olsztyńskiego, mieści się przy ul. Kościuszki 7/9 w Barczewie. Synagogę wzniesiono przy ówczesnej ul. Pasymskiej (Passenheimer Strasse), nad rzeką Pisą, w stylu klasycystycznym najprawdopodobniej w 1894 r., w miejscu domu modlitwy, który działał zapewne od 1847 r.

Budynek synagogi zlokalizowany został w zwartej zabudowie parterowej ulicy, cofnięty nieco od linii istniejących domów mieszkalnych. Synagoga o kubaturze 1080 m³ i 140 m² powierzchni zbudowana została na rzucie zbliżonym do kwadratu, orientowana, murowana z cegły ceramicznej, na fundamentach z kamienia polnego, otynkowana, częściowo dwukondygnacyjna. Od wschodu z wydzielonym, murowanym aron (ha-)kodeszem. Strop drewniany ze ślepym pułapem. Dach jednospadowy o konstrukcji krokwiowej, pokryty blachą ocynkową. Sala modlitwy z posadzką z płytek ceramicznych, kryta płaskim stropem. Przy ścianie zachodniej chór wsparty na dwóch słupach z drewnianą balustradą z przeznaczeniem na babiniec. Z wyposażenia wnętrza nie zachowało się nic do naszych czasów.

W 1937 roku barczewska gmina żydowska sprzedała synagogę osobom prywatnym. Dzięki tej sprzedaży i zmianie funkcji nie została zniszczona podczas nocy kryształowej. Pod koniec 1938 roku, w budynku synagogi odbywały się zajęcia modelarsko-warsztatowe. Podczas II wojny światowej hitlerowcy urządzili w budynku więzienie, które istniało w latach 1941-1945. Po zakończeniu wojny synagoga została przekształcona w mieszkanie przeznaczone dla pracowników barczewskiego więzienia. W kolejnych latach budynek synagogi stał opuszczony i niszczał. W 1975 r. budynek przekazano Muzeum Mazurskiemu (dzisiaj Muzeum Warmii i Mazur) w Olsztynie. W latach 1976-1978 przeprowadzono remont kapitalny, szczęśliwie zachowując relikty sakralnego wystroju tak zewnętrznego, jak i wewnętrznego (m.in. nie zlikwidowano babinca). Co więcej, we

wnętrzu umieszczono menorę wykonaną w 1976 r. przez F. Borkowskiego. Kolejnym użytkownikiem budynku było Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne „Pojezierze”, a następnie w latach 1980-1996 Centrum Tkactwa Warmii i Mazur, kierowane przez Barbarę Hulanicką, autorkę tkanin podwójnych zdobiących Watykan i Biały Dom w Waszyngtonie. W latach następnych chylący się ku upadkowi budynek gruntownie wyremontowano.

W latach 2016 – 2017 Stowarzyszenie Społeczno – Kulturalne „Pojezierze” zrealizowało projekt pn. „Wymiana istniejącej stolarki okiennej na wzór historyczny w budynku zabytkowej Galerii Sztuki „SYNAGOGA” w Barczewie”. Dzięki dotacji z budżetu Powiatu Olsztyńskiego w łącznej wysokości 41 000,00 zł przeprowadzono demontaż starych, zdewastowanych okien drewnianych oraz zakupiono nowe okna, wykonane na wzór historycznej stolarki okiennej (pod względem kształtu, materiału i kolorystyki).

Latem 2021 r. formalnym właścicielem dawnej barczewskiej bożnicy został Powiat Olsztyński. Samorząd powierzył SKK „Pojezierze” prowadzenie w budynku Powiatowej Galerii Sztuki „Synagoga”. Powiat pozyskał 1 mln zł dotacji Fundacji Most the Most na rewaloryzację synagogi, w tym założenie w niej ogrzewania, by mogła pełnić swoje funkcje kulturalno-muzealno-edukacyjne przez cały rok.

*Synagoga w Barczewie
Zdjęcie: Powiat Olsztyński*

Skarbiec Kultury Europejskiej w Barczewie

Przykładem dbałości o dziedzictwo kulturowe w byłych obiektach sakralnych jest rewitalizacja Skarbca Kultury Europejskiej, dawnego kościoła poewangelickiego przy ul. Grunwaldzkiej 15 w Barczewie. Jednonawowa budowla w stylu neogotyckim, z jasnej cegły i z witrażowymi oknami, nakryta dachem dwuspadowym, została wzniesiona w 1871 roku. Elewacja frontowa została zwieńczona schodkowym szczytem z pinaklami po bokach. Dobudowana jest do niej wysmukła 30-metrowa wieża, z trójkątnymi kruchtami dostawionymi z lewej i prawej strony.

Świątynia powstała na miejscu dawnego ogrodu franciszkanów pomiędzy kościołem św. Andrzeja Apostoła

a Kanałem Młyńskim. Po 1945 roku, kiedy wysiedlono luteranów z miasta, świątynia została zdewastowana. Przez kilkadziesiąt lat pełniła rolę magazynu. W sierpniu 2009 r. Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie, jako administrator budynku, przekazało obiekt miastu Barczewo.

W latach 2013-2014 w ramach projektu „Wzrost atrakcyjności turystycznej gminy Barczewo poprzez renowację kluczowych obiektów dziedzictwa kulturowego”, kościół przeszedł gruntowną odnowę. Prace objęły konstrukcję dachu, zewnętrzną elewację, wnętrze, zakonserwowano posadzki, historyczne wymalowanie ścian i otwartej więźby dachowej.

Po zakończeniu prac w dawnym obiekcie sakralnym został otwarty Skarbiec Kultury Europejskiej. Od listopada 2014 r. pełni funkcję galerii sztuki, sali koncertowej oraz miejsca, w którym odbywają się liczne uroczystości, wykłady i seminaria.

Skarbiec został wyróżniony nominacją do konkursu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Generalnego Konserwatora Zabytków „Zabytek Zadbany 2017” w kategorii „Adaptacja obiektów zabytkowych”.

6.3.5. ARCHITEKTURA OBRONNA

Po opanowaniu ziem pruskich przez Krzyżaków i po powstaniu biskupstwa warmińskiego, na Warmii wyrastać zaczęły potężne zamki gotyckie, a lokowane przez biskupa i kapitułę miasta otaczano pierścieniem murów obronnych wraz z bramami i basztami. Przykłady takich murów do dziś oglądać możemy w większości warmińskich miast, podobnie, jak i zamków, choć te ostatnie zazwyczaj są dziś już tylko malowniczymi ruinami.

Zamki wznoszone przez biskupów poszczególnych diecezji miały nieco inny charakter niż zamki krzyżackie. Powtarzały rozplanowanie zamków konwentualnych, jednak w większym stopniu stosowano element dekoracyjny. Rezygnowano też z drewnianych krużganków mających na celu zwiększenie możliwości obronnych budowli na rzecz krużganków murowanych. Funkcję militarną będącą podstawową cechą zamków krzyżackich zdominowała funkcja mieszkalna.

Odrębny element o średniowiecznej proveniencji wpisany w krajobraz współczesnych miast stanowią pozostałości obwarowań i murów obronnych. Średniowieczne fortyfikacje otaczały nie tylko zamki, ale również miasta funkcjonujące jako ich zaplecze, tworząc nierzadko dość skomplikowane systemy obronne. Pod koniec XVIII w. mury obronne utraciły swoje militarne znaczenie, a miasta zaczęły intensywnie powiększać swoją przestrzeń, m.in. wykorzystując dawne fortyfikacje jako źródło cennego budulca. W ten sposób znaczna część obwarowań przestała istnieć.

Do dziś w większości miast średniowieczne mury obronne przetrwały we fragmentach tworząc jedynie malownicze ruiny w obrębie kompleksów zieleni. Na terenie Powiatu Olsztyńskiego znaleźć można tylko pojedyncze przykłady całych, dobrze zachowanych kompleksów bądź zrekonstruowanych obwarowań.

Ważnym elementem krajobrazu architektury obronnej i militarnej powiatu olsztyńskiego są również nowożytnie

fortyfikacje zakładane na przestrzeni XIX i XX wieku wśród których wyróżnić można:

- 1) umocnienia mostów kolejowych z XIX/XX wieku. w miejscowości Tomaryny gm. Gietrzwałd,
- 2) pozycje umocnień związane z I wojną światową – jest to grupa obiektów wznoszonych bezpośrednio przed rozpoczęciem działań militarnych (1938-1939 r.) oraz w pod koniec wojny (w 1944 r.) - Pozycja Olsztyńska.

6.3.6. OBIEKTY TECHNIKI I PRZEMYSŁU

Człowiek od najdawniejszych czasów przejawiał działalność gospodarczą, w wyraźny sposób zmieniając środowisko przyrodnicze wokół siebie. Jego działalność przede wszystkim skupiała się na aktywności mającej na celu zaspokojenie ludzkich potrzeb niezbędnych do życia. Dlatego zabytki techniki są tak istotne dla współczesnych ludzi, stanowią bowiem dowód pomysłowości i mocy twórczej tworzących je ludzi – naszych przodków. Zabytków takich nie brakuje w powiecie olsztyńskim – są to tak narzędzia rolnicze, dawne sprzęty domowe, jak i budowle przemysłowe, czy inne twory architektoniczne. Do najważniejszych tego typu obiektów zaliczyć niewątpliwie należy zespół zabytkowy – Skansen w Olsztynku. Znajdują się tam nagromadzone celowo ,w celu udostępniania turystom budynki przemysłowe (np. wiatrak), maszyny rolnicze, oraz bogata kolekcja artykułów gospodarstwa domowego i sztuki ludowej.

***Wiatrak w Bęsi
Zdjęcie: Powiat Olsztyński***

Na przełomie XIX i XX wieku w większości znajdujących się w dziś granicach województwa warmińsko - mazurskiego miast wznoszono budowle związane z funkcjonowaniem przemysłu komunalnego, tj. gazownie, rzeźnie oraz zabudowania wodociągów i kanalizacji (gazownia i rzeźnia w Dobrym Mieście).

Młyn wodny w Patrykach
Zdjęcie: Powiat Olsztyński

Zachowało się też wiele zabytków związanych z przemysłem, pochodzących przede wszystkim z okresu jego dynamicznego rozwoju w XIX i XX wieku. W Powiecie Olsztyńskim możemy natrafić między innymi na:

- na zabytkowe młyny – w Klimkowie, Kajnach, Pajtunach, Rusi, Barkwedzie, Biesowie
- wiatraki – najpiękniejszy warmiński wiatrak w Bęsi,
- elektrownie wodne – w Brąswaldzie,
- inne zabytki techniki, w tym unikalne, piętrowe skrzyżowanie dwóch kanałów wodnych: kanał Klebarski (Wiktorii) w Silicach, browary w Biskupcu, spichlerze w Dobrym Mieście, Biskupcu, Jezioranach.

Pajtuński Młyn
Zdjęcie: Powiat Olsztyński

6.3.7. PARKI, OGRODY I INNE FORMY ZAPROJEKTOWANEJ ZIELENI

W Powiecie Olsztyńskim, w porównaniu do innych powiatów województwa warmińsko-mazurskiego, jak np.: kętrzyńskiego, lidzbarskiego czy ostródzkiego nie ma zbyt wielu dawnych zespołów pałacowo – parkowych czy majątków ziemskich. Stosunkowo ubogie gleby nieszczególnie zachęcały szlachtę do zajmowania się na tym terenie działalnością rolniczą. Jednak szlachta, jako elita tej ziemi, starała się wznosić dworki wyróżniające się spośród domów prostego chłopstwa. Najpopularniejszy typ wiejskiej siedziby wykształcił się w Prusach w XVIII wieku. Większość założeń parkowych została zaprojektowana w ciągu XIX wieku zgodnie z panującymi ówczesnie tendencjami, czyli w formie krajobrazowych, swobodnych kompozycji. W założeniach parkowych wykorzystywano wówczas naturalne wzniesienia, pochyłości terenu, malownicze widoki na jeziora lub wręcz sytuowano majątki ziemskie bezpośrednio nad jeziorami lub rzekami, wykorzystując wodę np. w młynach. Dawne parki krajobrazowe, na terenie obecnego Powiatu Olsztyńskiego zazwyczaj miały powierzchnię kilkuhektarową. Dominowały w nich gatunki drzew rodzimych takich jak: lipy, dęby, buki, czy graby. Wykorzystywano również naturalną kompozycję drzew, w tym drzew iglastych takich jak modrzewie, czy świerki. Modne były również obce gatunki drzew i krzewów. Często kształtowanie przestrzeni wychodziło poza granice parku i wtapiało się w otaczający krajobraz.

Niestety wiele założeń dworsko-parkowych nie przetrwało do dzisiaj, część z nich znajduje się w stanie niemal zupełnej ruiny, w niektórych przypadkach ocalały tylko parki. Wiele zniszczeń dokonała Armia Czerwona w 1945 roku, resztę dokonali szabrownicy w latach powojennych i późniejsza, rabunkowa eksploatacja w latach Polski Ludowej. Często dworki z przynależnymi do nich obiektami gospodarczymi stanowiły do lat 90. XX wieku siedziby państwowych gospodarstw rolnych, tzw. PGR-ów. W dworach urządzano biura, lokowano rodziny pracowników tych gospodarstw, a niekiedy wręcz pełniły one funkcje magazynów. Rzadko kiedy w owym czasie dworki te były remontowane. Obecnie, niektóre obiekty, w tym gospodarcze są konserwowane i remontowane na bieżąco, zwłaszcza te, które mają uregulowany stan własności. Część z nich niestety, mimo, że posiada właścicieli, z braku środków finansowych - ulega dewastacji.

Obecna struktura własnościowo-funkcjonalna prowadzi do rozdrobnienia założeń dworsko-parkowych, które wcześniej stanowiły integralną całość architektoniczno-krajobrazową. Dawniej rezydencje, obiekty folwarczne i parki dworskie znajdowały się w rękach jednego właściciela. Dzisiaj, bardzo często funkcjonują jako odrębne, pojedyncze jednostki: dworki wraz z otoczeniem lub bez otoczenia i część „folwarczna” wraz z ziemią, którą władają inni użytkownicy. W ten sposób niszczone są walory założenia dworsko- parkowego i pozostaje ochrona pojedynczych obiektów architektury.

Parki dworskie, w naturalny sposób zatraciły swój pierwotny wygląd na skutek zarastania oraz wycinania starodrzewu, nieliczne tylko są rewaloryzowane i przywracane do dawnej świetności. Zdewastowane zostały także rodowe cmentarze, które wchodziły w obręb kompozycji parkowej.

Założenia dworsko – parkowe, położone na terenie Powiatu Olsztyńskiego, wpisane do rejestru zabytków.

1. Gmina Barczewo:

- 1) Kierzbuń - dawny majątek ziemski, usytuowany 12 km na południowy wschód od Barczewa, pierwotnie własność biskupów warmińskich. Stare założenie dopasowane było do otaczającego krajobrazu. Zachował się skromny dwór, z 2. połowy XIX wieku., fragmenty parku i staw, podwórze gospodarcze. Do dworu prowadzi długa aleja ponad stuletnich klonów. Niedaleko dworku pozostały ruiny kaplicy rodowej i cmentarza dawnych właścicieli. Obecnie majątek jest własnością prywatną. Prowadzona jest tu stadnina koni.
- 2) Dadaj - dawny majątek ziemski, usytuowany na półwyspie nad jeziorem Dadaj, 36 km na wschód od Olsztyna. Zachowała się dwukondygnacyjna część dworku wybudowanego w 2. połowie XIX wieku, park krajobrazowy na półwyspie z zachowanym starodrzewem, w tym kilkusetletnią lipą.
- 3) Łęgajny – przy dwukondygnacyjnym dworze z końca XIX wieku, wymurowanego z czerwonej cegły pozostał park ze starodrzewem. Wyznaczona jest również strefa ochrony ekspozycji „E” walorów krajobrazowych układów ruralistycznych i dominat, ze względu na ich znaczenie dla zachowania tożsamości kulturowej obszaru.
- 4) Szynowo- park wpisany do rejestru zabytków
- 5) Nikielkowo- park wpisany do rejestru zabytków
- 6) Maruny – park wpisany do rejestru zabytków

2. Gmina Biskupiec:

- 1) Parleza Wielka – wyznaczona jest strefa konserwatorska, w celu ochrony krajobrazu kulturowego układu ruralistycznego wraz z zespołem budynków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków. Strefa obejmuje centrum wsi Parleza Wielka.
- 2) Nasy – dawny majątek ziemski, usytuowany 7 km na zachód od Biskupca. Do dzisiaj zachował się dworek z 2. połowy XIX wieku, mocno przekształcony, pozostałości parku i zabudowań gospodarczych.
- 3) Droszewo - dawny majątek ziemski, usytuowany 11 km na północ od Biskupca. Zachowało się częściowo dawne założenie, dwór wzniesiony w końcu XVIII wieku otoczony pozostałością parku i stosunkowo duże podwórze gospodarcze. Malowniczy park obejmował m.in. jar rzeczki Czerwonki i kiedyś porośnięty był starodrzewem dębowym, niestety obecnie wycięty.
- 4) Dąbrówka Kobułcka- dawny, niewielki majątek położony 7 km na wschód od Biskupca. Zachowało się dawne założenie: klasycystyczny dwór z 1. połowy XIX wieku, pozostałość parku i podwórza gospodarczego.
- 5) Borki Wielkie – park wpisany do rejestru zabytków.
- 6) Kojtryny – ustalona została strefa ochrony konserwatorskiej dla starodrzewu, stanowiącego pozostałość po założeniu dworsko-parkowym – drzewa oraz ich układ przestrzenny podlegają bezwzględemu zachowaniu.
- 7) Zabrodzie- park wpisany do rejestru zabytków.

- 8) Sadowo – park wpisany do rejestru zabytków..
- 9) Rasząg – park wpisany do rejestru zabytków.

3. Gmina Dobre Miasto:

- 1) Smolajny – dawna rezydencja biskupów warmińskich położona 17 km na południe od Lidzbarka Warmińskiego. Założenie pałacowo-parkowe powstało dzięki biskupowi Adamowi Stanisławowi Grabowskiemu, chociaż pierwsze wzmianki o dobrach w tym miejscu pochodzą z 1303 roku. Od XV wieku były one własnością biskupów warmińskich. Budowę pałacu ukończono w 1761r. Od 1626 roku biskupi mieli tu również folwark. Do dawnego zespołu wjeżdża się przez wieżę bramną wybudowaną w 1765 r. Założenie parkowe o powierzchni 8 ha, z czego 5,3 ha posiada cechy kompozycji parkowej i parku krajobrazowego, takie jak skarpy, stawy czy aleje, zaprojektowane było w latach 1765-1795 za czasów biskupa Ignacego Krasickiego. W parku ze starodrzewu licznie występuje lipa, grab, brzoza, klon, sosna, świerk, wiąz, sosna amerykańska oraz stary parkowy mur ogrodzeniowy. Folwark w Smolajnach oddzielony jest od zespołu pałacowo-parkowego. Obecnie o parkiem i stawami oraz budynkami inwentarskimi, w których wznowiono hodowlę koni wierzchowych zarządza Zespół Szkół Rolniczych.

4. Gmina Dywity:

- 1) Bukwałd – wyznaczona jest ochrona krajobrazu kulturowego wsi Bukwałd.
- 2) Na terenie gminy Dywity wyznaczone są następujące strefy konserwatorskie:
  - Strefa „A” (pełna ochrona konserwatorska) – obejmuje teren byłego parku dworskiego. Sąsiaduje ze strefą ochrony konserwatorskiej „B” w rozwidleniu dróg powiatowych: Różnowo-Rozgity, Różnowo-Dywity.
  - Strefa „B” (pośrednia ochrona konserwatorska) – obejmuje teren byłej zabudowy folwarcznej. Strefa znajduje się w rozwidleniu dróg powiatowych: Różnowo-Rozgity, Różnowo-Dywity,

5. Gmina Gietrzwałd:

- 1) Grazyń - dawne założenie dworsko-parkowe z dużym kompleksem gospodarczym, położone 25 km na wschód od Olsztyna. Zachował się pałac wybudowany w 1921 r., zabudowania gospodarczo-inwentarskie i dawny park o charakterze krajobrazowym, a nim zabytkowa aleja lipowa o długości ok. 700 metrów ze starodrzewem. Aleja została wpisana do rejestru pomników przyrody. Obecnie w pałacu działa Dom Pomocy Społecznej dla umysłowo chorych.
- 2) Łajsy - dawny majątek ziemski, położony 14 km na południowy zachód od Olsztyna. Zachował się dwór wzniesiony w latach 1881-1882 z elementami stylu neorenesansowego oraz dość dobrze – park, zabudowania gospodarcze i inwentarskie podwórze.
- 3) Barwiny – park krajobrazowy wpisany do rejestru zabytków nieruchomości pod numerem A-1746 – zlokalizowany na dz. 6/18 w m. Barwiny.
- 4) Unieszewo - na terenie miejscowości Unieszewo znajduje się park krajobrazowy objęty strefą

ochrony konserwatorskiej

6. Gmina Jeziorany:

- 1) Potryty - dawny majątek ziemski, położony 8 km na północny zachód od Jezioran. Zachowane zostały: dwór wzniesiony w obecnym kształcie w XVIII wieku, stara brama i niewielkie pozostałości parku, który miał układ regularny a rozciągał się między dworem a rzeką Symsarną. Z zabudowań gospodarczych zachował się młyn z urządzeniami technicznymi z początku XIX wieku.
- 2) Ustnik - dawny majątek ziemski, usytuowany 3 km na północ od Jezioran. Z dawnego założenia pozostały dwa, położone do siebie równolegle dwory, w tym jeden z 2. połowy XIX w., a drugi z początku XX wieku., pozostałości dawnego parku, budynki inwentarskie i gospodarcze. Obecnie na jeziorze Ustnik ustanowiony jest rezerwat ptactwa wodno-błotnego.
- 3) Wójtówko - dawne założenie dworsko-parkowe usytuowane 2 km na zachód od Jezioran. Do dzisiaj zachowany jest w dobrym stanie dwór z początków XX wieku., park wprowadzie zadbane, ale w dużej mierze z wyciętym drzewostanem, zabudowania podwórza gospodarczego i duże wielorodzinne domy mieszkalne pracowników majątku z budynkami gospodarczymi.

7. Gmina Kolno:

- 1) Górowo - dawny zespół dworsko-parkowy z dużym podwórzem gospodarczym, usytuowany 15 km na północ od Biskupca. Przy dworze, którego początki sięgają XV wieku, a zasadnicza bryła pochodzi z XVIII wieku znajduje się park krajobrazowy zaprojektowany przez Johanna Larassa w 1966r. Układ przestrzenny parku tworzą aleje, szpalery, grupy drzew dostosowanych do naturalnego ukształtowania terenu. Mimo, iż zostało wyciętych dużo drzew, zachował się różnicowany gatunkowo starodrzew, głównie lipy, buki, dęby, świerki, modrzewie i tuje. Zachowała się pierwotna kompozycja parku z altaną, którą tworzą ponad stuletnie lipy. Zachodnia część parku miała charakter gaju, w którym wybudowano kaplicę grobową i kościółek. Park od strony drogi dojazdowej do zespołu jest ogrodzony niskim murem kamiennym.
- 2) Oterki - dawny, niewielki zespół dworsko-parkowy, położony 9 km na południowy wschód. Dwór, który pochodzi z pierwszej połowy XIX wieku otoczony jest parkiem, a za zespołem dworsko-parkowym usytuowane podwórze gospodarcze, domy pracowników majątku. W niedużym parku z zachowanym dawnym układem, pozostały: aleja grabowa, szpalery graniczne i dąb rosnący na sztucznie usypanym kopcu.
- 3) Tejstymy - dawny majątek ziemski, usytuowany 25 km na północ od Biskupca. Zespół dworsko-parkowy, zaprojektowany typowo, między podwórzem a parkiem. Niewielki park, został zachowany dość dobrze z aleją obwodową i różnicowanym gatunkowo starodrzewem. Obecnie nadal trwa rewaloryzacja parku. Zachował się także rodowy cmentarz dawnych właścicieli, usytuowany na wzgórzu, niedaleko podwórza gospodarczego. Na cmentarz wiedzie aleja lipowa. Sam cmentarz jest także obrosnięty starodrzewem, a groby mocno zniszczone.
- 4) Bęsia - dawny zespół pałacowo-parkowy z dużym podwórzem gospodarczym, położony 11 km na północ od Biskupca, nad jeziorem Bęskim. Pałac wybudowany w latach 1720-1730 został

rozbudowany w XIX wieku. Pałac otacza park krajobrazowy, o powierzchni ponad 7 ha, zaprojektowany przez Johanna Larassa w 1868r. Zachował się zabytkowy starodrzew, kilkusetletnie dęby, buki, graby i modrzewie. Przed elewacją ogrodową rosną dwa pomnikowe dęby. Na skraju wsi Bęsia stoi stary, ceglany, kryty gontem wiatrak holenderski z 1810 r., obecnie mocno zniszczony.

8. Gmina Olsztynek:

- 1) Jadamowo - dawny majątek ziemski, położony 10 km na południe od Olsztynka. Dwór usytuowany między parkiem a podwórzem gospodarczym pochodzi z przełomu XIX i XX wieku. Park typowo krajobrazowy z zachowanym drzewostanem jest obecnie rewaloryzowany. Odtwarzany jest także historyczny układ przestrzenny.
- 2) Platyny - dawny majątek ziemski, usytuowany 8 km na zachód od Olsztynka. Dwór wzniesiony w 2. połowie XIX wieku., zabudowania gospodarcze i inwentarskie podwórza są stosunkowo dobrze zachowane. Park natomiast w stanie szczątkowym został mocno przekształcony. Pierwotnie rozciągał się między dworem a jeziorem Platyny. Park projektował Johann Larass w 1876 roku.
- 3) Warlity Małe - dawny majątek ziemski, usytuowany 9 km na północny zachód od Olsztynka, na wzniesieniu, nad jeziorem Platyny. Z dawnego założenia dworsko-parkowego z częścią gospodarczą pozostały ruiny dworu z 2. połowy XIX wieku. wybudowanego w stylu klasycystycznym, pozostałości parku zaprojektowanego przez Johanna Larassa w 1894 roku. Pozostały także fragmenty grupowych zadrzewień wokół dawnej polany parkowej i kilka okazów drzew pomnikowych.
- 4) Nadrowo - park krajobrazowy wpisany do rejestru zabytków.
- 5) Sitno- park podworski wpisany do rejestru zabytków.
- 6) Witramowo - park krajobrazowy wpisany do rejestru zabytków.

9. Gmina Purda:

- 1) Klewki - oddalony o 8 km dawny zespół pałacowo – parkowy z rozległą częścią gospodarczą. Zachowało się dość dobrze dawne założenie, pałac wybudowany w 1801 r. w stylu italianizującym otoczony parkiem i zabudowania podwórza gospodarczego. Park wokół pałacu zachował charakter założenia krajobrazowego z różnorodnym i cennym starodrzewem.
- 2) Bałdy - dawny majątek ziemski, położony ok. 29 km od Olsztyna. Zachował się dość dobrze dawny układ, dwór z przełomu XIX i XX wieku, otoczony pozostałością parku i podwórze gospodarcze.
- 3) Stary Olsztyn - dawny majątek ziemski, położony 3 km na południe od Olsztyna. Zachowało się dość dobrze dawne założenie dworsko-parkowe z częścią gospodarczą. Dwór wybudowany na przełomie XIX i XX wieku w stylu eklektycznym, usytuowany między podwórzem gospodarczym a parkiem krajobrazowym ze stawem i bogatym starodrzewem, w tym pomnikową lipą.
- 4) Trękusek - dawny majątek ziemski, usytuowany 6 km na południowy wschód od Olsztyna. Z dawnego, dużego założenia zachowały się jedynie fragmenty, głównie podwórza gospodarczego. Park w przeważającej części został wycięty, pozostała tylko obwodowa aleja grabowa i staw.

5) Patryki – park wpisany do rejestru zabytków

10. Gmina Stawiguda:

- 1) Gągławki - z dawnego założenia zachował się dwór rozbudowany na przełomie XVIII i XIX wieku, park i zabudowania podwórza gospodarczo-inwentarskiego.
- 2) Bartązek- park wpisany do rejestru zabytków.

11. Gmina Świątki:

- 1) Komalwy - dawny majątek ziemski, wybudowany w 2. połowie XIX wieku w stylu klasycystycznym, oddalony o ok. 3 km od Świątek, nieopodal drogi, na wzniesieniu, otoczony niewielkim parkiem z zachowanym starodrzewem.
- 2) Żardeniki – dawny, nieduży majątek ziemski, wybudowany na początku XX wieku oddalony o ok. 7 km od Świątek. Zachowały się poszczególne elementy założenia, zabudowań gospodarczych, dwór i niewielki park o układzie regularnym.
- 3) Łumpia - park krajobrazowy wpisany do rejestru zabytków.

Największą rolę w ochronie zabytkowych zespołów dworsko- pałacowych odgrywają właściciele tych nieruchomości, którzy wykorzystując ten zasób, jako charakterystyczny element krajobrazu warmińskiego mogą mieć istotny wkład w rozwój tutejszej gospodarki i turystyki. Bezwzględnie istnieje konieczność rewaloryzacji zespołów dworsko-pałacowych z zachowaniem ich walorów historycznych. Pożądane jest zachowanie ich właściwych funkcji w niezmienionej formie.

Zgodnie z art. 83f ust. 4 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody właściciel nieruchomości jest obowiązany dokonać zgłoszenia (wójtowi, burmistrzowi, prezydentowi miasta lub wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków) zamiaru usunięcia drzewa rosnącego na nieruchomościach stanowiących własność osób fizycznych i usuwanych na cele niezwiązane z działalnością gospodarczą, jeżeli obwód pnia drzewa mierzonego na wysokości 5 cm przekracza:

- 1) 80 cm - w przypadku topoli, wierzb, klonu jesionolistnego oraz klonu srebrzystego,
- 2) 65 cm - w przypadku kasztanowca zwyczajnego, robinii akacjowej oraz platanu klonolistnego,
- 3) 50 cm - w przypadku pozostałych gatunków drzew.

Jeżeli zgłoszone do usunięcia drzewo będzie rosło na nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków organ przyjmujący zgłoszenie może wnieść sprzeciw dotyczący usunięcia drzewa. Zgodnie z art. 83f ust. 14 ustawy o ochronie przyrody sprzeciw będzie również wnoszony w przypadku:

- 1) lokalizacji drzewa:
  - a) na terenie przeznaczonym w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego na zieleń lub chronionym innymi zapisami miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego,
  - b) na terenach objętych formami ochrony przyrody, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 1-5.
- 2) spełnienia przez drzewo kryteriów, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 40 ust. 3 (dotyczy pomników przyrody).

Zdecydowana większość skwerów miejskich na terenie Powiatu Olsztyńskiego objęta jest strefą konserwatorską. Są to tereny należące do samorządów gminnych. Od nich jako właścicieli w szczególności zależy sposób ochrony. Gminy miejsko-wiejskie: Barczewo, Jeziorany, Biskupiec, Dobre Miasto i Olsztynek systematycznie przywracają miejskim terenom zieleni estetyczny wygląd, korzystając przy tym z projektów architektów zieleni. Na nowo zostały zagospodarowane skwery miejskie, usytuowane w centralnych częściach miast, przed siedzibami urzędów miast i gmin w Biskupcu i w Olsztynku.

Coraz częściej również na terenach wiejskich gmin Powiatu Olsztyńskiego obserwuje się zmiany w zagospodarowaniu terenów zieleni, które są estetyczne i spójne z otaczającą architekturą. Wiele jednak terenów wymaga fachowej analizy i rozpoznania historycznych założeń, odtworzenia kompozycji i odpowiednich nakładów finansowych z tym związanych. W projektowaniu zieleni na obszarach wiejskich, w szczególności terenów wcześniej nieużytkowanych i zarośniętych samorządy gminne angażują praktykantów i absolwentów m.in. architektury krajobrazu Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, którzy swoją wiedzę w tym zakresie wspomagają społeczności lokalne: sołtysów, organizacje pozarządowe, aktywnych mieszkańców itp. Przy udziale środków pochodzących z programu rozwoju obszarów wiejskich będących w dyspozycji Marszałka Województwa Warmińsko-Mazurskiego, czy różnego rodzaju fundacji tworzone są place zabaw, miejsca rekreacji, parki, czy nowe otoczenie stawów, pełniących również funkcję przeciwpożarowych i in. Dodatkową motywacją dla mieszkańców wsi są okolicznościowe imprezy, festyny czy konkursy, w których nagrodami są nierzadko środki finansowe na zagospodarowanie terenów zieleni.

Jednym z najbardziej charakterystycznych elementów krajobrazu Powiatu Olsztyńskiego są aleje przydrożne. Stanowią świadectwo świadomego kształtowania i komponowania przestrzeni, która jest jednocześnie fragmentowana i scalana. Aleje cechuje regularność nasadzeń, przemyślany dobór lub zróżnicowanie gatunków, np. cenne i długowieczne gatunki rosną przy głównych traktach komunikacyjnych. Alejami obsadzano wjazdy i wyjazdy z miejscowości, a także dojazd do miejsc użyteczności publicznej. Jako cenny i znaczący wyróżnik regionu mogą pełnić ważną funkcję promocyjną powiatu i stanowić dodatkową szansę rozwoju lokalnej turystyki.

W celu ochrony alei przydrożnych wskazuje się na zastosowanie następujących instrumentów:

1. Instrumenty planowania przestrzennego.

Określenie przeznaczenia odpowiednich terenów i form dla realizacji funkcji bytowych człowieka i funkcji ochronnych wobec środowiska przyrodniczego i kulturowego sprzyja zachowaniu zasobów przyrody i dóbr kultury oraz pozwala na racjonalną wieloletnią gospodarkę tymi zasobami. Dokumenty planistyczne tworzone w polskim systemie planowania przestrzennego określa ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r. Zgodnie z ustawą w celu określenia polityki przestrzennej gminy, w tym lokalnych zasad zagospodarowania przestrzennego, sporządza się studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. W studium określa się w szczególności: kierunki zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenów; obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody, krajobrazu kulturowego, ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury

współczesnej. Ustalenia studium są wiążące dla organów gminy przy sporządzaniu planów miejscowych. W planie miejscowym określa się obowiązkowo m.in. przeznaczenie terenów, zasady ochrony i kształtowania ładu przestrzennego, zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Podjęcie opracowania planu dla określonego obszaru jest ustalane uchwałą rady gminy. Ochronę zabytków, w tym typowanie alei i szpalerów drzew o wysokich wartościach przyrodniczych i krajobrazowych powinno uwzględnić się przy sporządzaniu i aktualizacji dokumentów planistycznych na poziomie gminy. Planowanie inwestycji celu publicznego powinno być poprzedzone właściwie wykonaną inwentaryzacją przyrodniczą oraz zaleceniami ekspertów.

2. Ochrona zabytków.

Zabytki nieruchome, które wymienia ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w tym krajobrazy kulturowe, układy ruralistyczne, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni mogą być chronione poprzez wpisanie do rejestru wojewódzkiego konserwatora zabytków, a także w drodze uchwały rady gminy powołującej do życia park kulturowy.

Zgodnie z Zarządzeniem Nr 60/2015 z dnia 18 grudnia 2015 r. Warmińsko – Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Ochrony Zabytków ankiety inwentaryzacyjne alei przydrożnych położonych przy drogach powiatowych i wojewódzkich położonych na obszarze woj. warmińsko – mazurskiego zostały włączone do wojewódzkiej ewidencji zabytków. Ankiety te należy traktować jako karty wojewódzkiej ewidencji zabytków.

3. Ochrona przyrody.

Ustawa o ochronie przyrody między innymi określa cele, zasady i formy ochrony krajobrazu. W myśl tej ustawy ochrona krajobrazu, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień polega na zachowaniu i zrównoważonym rozwoju. Jedną z form ochrony przyrody są pomniki przyrody, czyli twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów w tym m.in. okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych. Za pomnik przyrody uznawane są najczęściej pojedyncze egzemplarze lub grupy drzew, bardzo rzadko nasadzenia alejowe wzdłuż tras komunikacyjnych. Na terenach niezabudowanych, jeżeli nie stanowi to zagrożenia dla ludzi lub mienia, drzewa stanowiące pomniki przyrody podlegają ochronie aż do ich samoistnego, całkowitego rozpadu.

4. Inne sposoby ochrony alei przydrożnych:

- 1) stosowanie barier energochłonnych, odblaskowych oznakowań drzew lub znaków ostrzegawczych zwłaszcza gdy odległość drzew od krawędzi jezdni jest bardzo mała,
- 2) stosowanie luster drogowych,
- 3) stosowanie niezbędnych zabiegów pielęgnacyjnych, cięć technicznych ściśle dostosowanych do wymagań gatunku drzewa (w przypadku drzew ograniczających widoczność na drodze)
- 4) stosowanie rozwiązań minimalizujących lub kompensujących negatywne skutki usuwania zadrzewień przydrożnych poprzez nasadzanie zastępcze rodzimych gatunków drzew, odpowiednich dla danego siedliska.

6.4. ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO – MAZURSKIEGO BĘDĄCE W ZASOBACH POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Lp.	Gmina	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Nr rej.	Data wpisu	Forma własności
1	Dobre Miasto (obszar wiejski)	Smolajny			Pałac	A-512	04.05.1959	użyczenie
2	Dobre Miasto (obszar wiejski)	Smolajny			Dom /przy bramie wjazdowej pałacu/	A-1118	23.08.1968	użyczenie
3	Dobre Miasto (obszar wiejski)	Smolajny			Brama wjazdowa przy pałacu	A-1119	23.08.1968	użyczenie
4	Dobre Miasto (obszar wiejski)	Smolajny	Zespół pałacowy		Pałacyk Myśliwski	A-3807	7.03.1995	użyczenie
5	Dobre Miasto (obszar wiejski)	Smolajny			Park	A-1545	25.04.1984	użyczenie
6	Dobre Miasto (obszar wiejski)	Smolajny			Zespół młyna wodnego	A-3999	26.06.1997	użyczenie
7	Gietrzwałd	Grazymy			Pałac	a-767	21.02.1968	własność
8	Gietrzwałd	Grazymy			Park krajobrazowy	A-1754	30.12.1986	własność
9	Jeziorany (miasto)	Jeziorany	Kajki	49	Kostnica	A-2066	1.06.1987	własność
10	Jeziorany (miasto)	Jeziorany	Kajki	49	Kaplica	A-2065	1.06.1987	własność
12	Olsztynek (miasto)	Olsztynek	Zamkowa	6	Zamek zakonny wraz z najbliższym otoczeniem w promieniu 50-100 m	A-550	27.06.1961	własność
13	Barczewo (miasto)	Barczewo	Kościuszki	7/9	Synagoga	A-2003	11.05.1987	własność
14	Biskupiec (miasto)	Biskupiec	Chrobrego	13	kompleks budynków szkolnych: budynek I LO, internat	a-4488	3.01.2008	własność

6.4.1. ZAMEK W OLSZTYNKU

W miejscu, w którym dzisiaj wznosi się zamek przed wiekami znajdował się pruski gród obronny. Zamek wzniesiono na polecenie komtura ostródzkiego Günthera von Hohenstein w latach 1350-1366. Ten niezbyt duży gród miał być jednym z punktów systemu obronnego oraz siedzibą władz krzyżackich.

Krzyżacka forteca zbudowana została na planie kwadratu. Najokazalsze było skrzydło północne o wymiarach w planie 28,7×10,6 m, w którym rezydowali urzędnicy zakonni. Do niego przylegały jeszcze dwa skrzydła z krużgankami komunikacyjnymi od strony dziedzińca. Budynki były wykonane z cegły na kamiennej podmurówce. Dziedziniec od strony południowej zamykał mur obronny z bramą wjazdową i wysoką wieżą. Dalej na południe mieściło się niewielkie przedzamcze. Zamek otoczony był dodatkowym drugim ciągiem murów obwodowych z narożnymi basztami. Wokół zamku biegła głęboka fosa i po stronie wewnętrznej murów obronnych - od strony wschodniej - odkryte koryto rzeki. W 1359 roku zostało lokowane miasto na

południe od przedzamcza, które otoczono palisadą i fosą.

Po bitwie pod Grunwaldem zamek w Olsztynku został poddany 18 lipca 1410 roku królowi Jagielle, kiedy ten ruszał na Malbork. Na początku XVII wieku zamek w Olsztynku stał się ważną bazą podczas pierwszej wojny polsko – szwedzkiej. Jako pierwszy wizerunek zamku znana jest rycina Hartknocha z 1684 roku. Budynki zamkowe były kiedyś wyższe od obecnych przynajmniej o jedną kondygnację. Na miedziorycie Hartknocha widać okrągłą wieżę przy zachodnim skrzydle w miejscu stykającym się z głównym budynkiem. Wówczas już zlikwidowane zostały częściowo umocnienia. Rozebrano mur otaczający zamek, a zabudowania przedzamcza połączono z miastem. Do końca XVII wieku zlikwidowano jeszcze większość gotyckich elementów obronnych, z elewacji zniknęły otwory strzelnicze zastąpione przez prostokątne okna. W XVIII wieku zamkiem nie opiekowano się zbyt starannie i w 1793 roku większość murów rozebrano. Z głównego skrzydła południowego pozostał tylko parter, przeznaczony na mieszkania urzędników, pozostały też fragmenty skrzydła zachodniego.

W latach 1847-1849 wykorzystując gotyckie mury próbowano zrekonstruować zamek, który nabrał cech neogotyckich. Do istniejącego wielkiego domu został też dostawiony od strony wschodniej nowy budynek. W odbudowanych budynkach umieszczono szkołę.

W czasie wojen światowych mury zamkowe nie zostały oszczędzone, ale już w latach 1946 -1954 odbudowano je i ponownie przekazano na cele szkolnictwa. 13 listopada 1961 r. pożar strawił dach głównego budynku. Straty były poważne. W trakcie gaszenia pożaru woda zalała piętro i parter. Trzeba było odbudować całą górę szkoły i założyć nowy dach.

Niewiele zachowało się pozostałości po średniowieczu. Bardzo dobrze czytelne jest ogólne założenie urbanistyczne zamku. Do dziś zachowały się dwa skrzydła, w dolnej kondygnacji zbudowane z kamienia granitowego. Od strony wschodniej widoczna jest podpora, która wcześniej prawdopodobnie podpierała wieżę. Na szczytowej ścianie głównego budynku widoczne są dwa granitowe kamienie, które prawdopodobnie podtrzymywały tzw. Gdanisko, czyli średniowieczną ubikację. Ocalały też piętnastowieczne oryginalne piwnice ze sklepieniami krzyżowo-żebrowymi. Żebra o przekroju prostokąta wsparte są na środkowym filarze. Jest to w tej chwili najcenniejszy, autentyczny zabytek z XIV wieku.

Zamek w Olsztynku
Zdjęcie: Powiat Olsztyński

OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTEKÓW

- ♣ Wojewódzki Konserwator Zabytków w Olsztynie, podjął decyzję o wpisie do rejestru zabytków Województwa Warmińsko-Mazurskiego Zamku w Olsztynku wraz z jego otoczeniem.
- ♣ Orzeczeniem Konserwatorskim o uznaniu za zabytek Nr 502 z dnia 20 lutego 1961 roku wpisano pod nr A-537 - Założenia urbanistyczne miasta Olsztynka leżące w obrębie murów obronnych, których linię wytyczają ulice: Wąska, Zamkowa, Składowa i Mały Rynek wraz z zabudową z XVIII i XIX wieku, fragmentami zamku, kościołem i domem Mrongowiusza oraz obszar o promieniu 50 metrów na zewnątrz od fortyfikacji miejskich.
- ♣ Orzeczeniem Konserwatorskim o uznaniu za zabytek Nr 513 z dnia 27 czerwca 1961 roku wpisano pod nr A-597 – Zamek Zakonny w Olsztynku, a w szczególności skrzydło północne, sklepione piwnice gotyckie oraz fragmenty dawnych otworów wejściowych i okiennych oraz Decyzją o wpisaniu dobra kultury do rejestru zabytków z 12 czerwca 1968 roku - Zamek w Olsztynku wraz z najbliższym otoczeniem 50 -100 m. - zamek krzyżacki, gotycki pochodzący z XIV-XIX w. W 1945 r. częściowo spalony. Obecnie na rzucie węgielnicy, piętrowy, podpiwniczony. Skrzydło północne (pierwotne) murowane w dolnej partii z kamienia, w górnej z cegły o układzie gotyckim, jednotraktowe. Fasady zdobne zendrówkami. Obiekt stanowi zabytek architektury gotyckiej zaliczony do gr. III.
- ♣ Decyzją w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków z 12 września 1992 roku – Ślady pierwotnego osadnictwa (nawarstwienia kulturowe) starego miasta Olsztynka wraz z zamkiem.

Znajdujące się pod współczesną powierzchnią gruntu ślady terenowe pierwotnego osadnictwa i działalności człowieka są unikalnymi i nie rozpoznanymi dotychczas relikdami, powstałymi na skutek kilkusetletniego funkcjonowania organizmu miejskiego miasta Olsztynek i zamku, mającymi bardzo dużą wartość historyczną i naukową.

W ramach realizacji ustawowych obowiązków ochrony nad zabytkami Powiat Olsztyński oraz Województwo Warmińsko – Mazurskie zrealizowały wspólny projekt p.n „Przebudowa obiektu oświatowego Zespołu Szkół w Olsztynku- etap II”. Inwestycja kosztowała ok. 4,5 miliona złotych, z czego 85% wydatków kwalifikowanych pochodziło ze środków unijnych, pozostałą część sfinansował powiat ze środków własnych. Remont XIV-wiecznego zabytku, w którym mieści się obecnie siedziba Zespołu Szkół (jedynej w powiecie placówki o profilu hotelarsko-gastronomicznym) zakończył się w sierpniu 2012 r.

Zakres przeprowadzonych prac był bardzo szeroki. Odnowione i wyremontowane zostały dwa budynki na przedzamczu- budynek schroniska i biblioteka. Renowacji doczekał się też mur, który ogradza zamek oraz przyległe budynki gospodarcze i budynek sanitariatu. Wszystkie wyremontowane obiekty zostały przystosowane dla potrzeb osób niepełnosprawnych. Dodatkowo wykonawca wzmocnił konstrukcję odnawianych budynków. W wyremontowanych budynkach, wyposażonych w niezbędny sprzęt dzięki środkom unijnym, mieszczą się profesjonalnie wyposażone pracownie gastronomiczne i hotelarskie, w których młodzież poznaje w praktyce tajniki zawodów.

Nie była to pierwsza inwestycja przeprowadzona na terenie tego obiektu. W latach 2004-2005 przeprowadzono szeroko zakrojone prace remontowe, które objęły swoim zakresem remont dachu, renowację elewacji oraz roboty związane ze stolarką okienną i drzwiową. Powiat Olsztyński otrzymał na ten cel częściowe dofinansowanie z Niemieckiej Federalnej Fundacji Ochrony Środowiska (DBU).

6.4.2. KAPLICA I KOSTNICA W JEZIORANACH

Własność Powiatu Olsztyńskiego stanowią nieruchomości w Jezioranach tj. kaplica i kostnica przy ul. Kajki 49, które decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie, wpisane zostały do rejestru zabytków Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

- Decyzją w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków z 1 czerwca 1987 roku, pod nr rejestru A-2422 wpisano kaplicę przy ulicy Kajki w Jezioranach. Jest to kapliczka wolnostojąca, murowana z cegły, otynkowana. Wzniesiona na rzucie kwadratu. Cokół od strony frontowej i tylnej posiada prostokątne wnęki. Kapliczka z każdej strony posiada ostrołukowe wnęki flankowane z obu stron prostokątnymi pilastrami z głowicami. Ostrołuki wnęk zamknięte są w dwuspadowe szczyty. Na przecięciu tych czterech daszków wyrasta czterościenny naszczytnik kryty daszkiem namiotowym i zwieńczonym metalowym krzyżem. Neogotycka kapliczka z XIX/XX wieku posiada wartość zabytkową.
- Decyzją w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków z 1 czerwca 1987 roku, pod nr rejestru A-2421 wpisano kostnicę przy posesji Kajki 49 w Jezioranach. Jest to wolnostojący budynek, usytuowany

szczytowo do ulicy, murowany z cegły i otynkowany. Szczyt ze spływami wolutowymi, ze ślimacznicami, w szczycie okrągła płycina. Wieżba dachowa drewniana, krokwiowa. Dach dwuspadowy, pokryty holenderką. Gzyms z profilowaną wiatrownicą opartą na wystających drewnianych końcach belek stropowych. W elewacji bocznej dwa okna w opaskach płaskich listwowych. W przyziemiu na osi znajdują się dwuskrzydłowe drzwi z ułożonymi w jodełkę deszczułkami. Budynek neobarokowy z końca XIX wieku posiada wartość zabytkową.

6.4.3. PAŁAC W GRAZYMACH

Wojewódzki Konserwator Zabytków w Olsztynie, podjął decyzję o wpisie do rejestru zabytków Województwa Warmińsko-Mazurskiego Pałacu w Grazymach wraz z otaczającym go parkiem.

Pałac w Grazymach
Zdjęcie: Powiat Olsztyński

OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

- Decyzją w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków z 21 lutego 1968 roku, pod nr rejestru A-767 wpisano Pałac w Grazymach wraz z otaczającym parkiem. Pałac barokowy wzniesiony na przełomie XVII/XVIII wieku, w 1924 roku odbudowany po pożarze. Murowany z cegły i otynkowany, na rzucie litery H, dwukondygnacyjny, jedenastoosiowy. Skrzydła boczne trzyosiowe, ujęte w narożach lizenami, nakryte dachem mansardowym. Korpus środkowy pięcioosiowy z podjazdem. Na osi, jednoosiowy słabo wysunięty ku przodowi rysalit ujęty lizenami, zwieńczony trójkątnym przyczółkiem. Nad częścią środkową dach dwuspadowy. Obiekt stanowi zabytek architektury barokowej zaliczony do grupy III.
- Decyzją w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków z 30 grudnia 1986 roku, pod nr rejestru A-3726 wpisano Park pałacowy w Grazymach, gm. Gietrzwałd. Park wraz z założeniem pałacowym obejmuje

powierzchnię 9, 69 ha. Położony jest w obrębie Łęguty na działkach o nr 1, 9, 11 i 30. Ma kształt nieregularnego wieloboku, ze wszystkich stron graniczy z polami uprawnymi. Park krajobrazowy, pałacowy założony na przełomie XVII/XVIII wieku przekształcony na przełomie XIX/XX wieku. Centralnym punktem założenia jest pałac, wokół którego najwcześniej urządzono zieleń wysoką. W kierunku północnym i wschodnim rozciąga się park krajobrazowy o wnętrzu komponowanym, zachodni jego skraj stanowi aleja lipowo-klonowo-grabowa zakończona altaną lipową. W południowej części istnieją resztki najstarszych szpalerów i alei. Najstarszy drzewostan z pierwszego okresu kształtowania parku liczy około 200-300 lat. Do najstarszych założeń należą też aleje dojazdowe łączące Grażymy z Winkami, Łopkajkami i Łęgutami. Szpaler przy murze na granicy folwarku, szpaler grabowy na wschodniej granicy parku oraz drzewa na północnym i północno-wschodnim obrzeżu parku pochodzą z późniejszego okresu i liczą około 100-120 lat. Pozostała część zadrzewień ma wiek około 60 - 80 lat. Drzewostan parkowy jest różnogatunkowy, różnowiekowy, dominują gatunki liściaste: lipa drobnolistna, grab, klon zwyczajny.

Budowlę Pałacu w Grażymach wzniesiono na średniowiecznych fundamentach. Grażymy od XVI w. do 1725 roku były własnością rodu von Borcke, a następnie von der Groeben, aż do lat 20-tych XIX w. Wówczas w wyniku małżeństwa stały się dziedzictwem rodziny von Stein-Kamieński. Obecny pałac to dwukondygnacyjna, otynkowana rezydencja zbudowana na planie prostokąta, nakryta mansardowym dachem. Budowla posiada dwa boczne ryzality, pomiędzy którymi od frontu znajduje się płytszy ryzalit zwieńczony trójkątnym szczytem. Całość otoczona jest zadbanym parkiem krajobrazowym, w którym zachowało się całe założenie folwarczne z pierwszej połowy XIX w. Wewnątrz pałacu część pomieszczeń została poddana konserwacji i przeznaczona rodzinie von Steinów. Pozostałą część przystosowano na potrzeby mieszkańców Domu Pomocy Społecznej. Za pałacem znajduje się zabytkowa aleja lipowa o długości ok. 700 metrów. Tworzą ją potężne stare drzewa. Na porośniętym rzadkim lasem wzgórzu, noszącym wszelkie cechy usypanego kurhanu znajduje się mały cmentarzyk. Spoczywa tam część rodziny von Steinów.

6.4.4. ZESPÓŁ PAŁACOWY W SMOLAJNACH

Zespół pałacowy w Smolajnach jest własnością Archidiecezji Warmińskiej. Niemniej jednak, na podstawie umowy użyczenia, od 1994 roku wchodzi w zasób nieruchomości Powiatu Olsztyńskiego. Obecna umowa, będąca kontynuacją ugody z dnia 7 czerwca 1994 roku, obowiązuje do dnia 6 czerwca 2029 roku.

Wojewódzki Konserwator Zabytków w Olsztynie, podjął decyzję o wpisie do rejestru zabytków Województwa Warmińsko - Mazurskiego Zespołu pałacowego w Smolajnach wraz z najbliższym z otoczeniem.

OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

- Orzeczeniem Konserwatorskim o uznaniu za zabytek Nr 477 z dnia 4 maja 1959 roku wpisano pod nr A-562 dawny pałac biskupi w Smolajnach – Pałac Fundacji Biskupa Grabowskiego, wybudowany w latach 1841-46 należy do cennych zabytków architektury pałacowej.
- Decyzją w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków z 23 sierpnia 1968 roku, pod nr rejestru A-

1118 wpisano Dom przy bramie wjazdowej pałacu w Smolajnach, pochodzący z XVIII wieku dom barokowy, murowany z cegły, otynkowany. Zbudowany na rzucie prostokąta, na wysokim podmurowaniu, parterowy, czteroosiowy. Naroża ujęte lizenami, dach łamany z mansardami. Obiekt stanowi zabytek architektury barokowej zaliczony do grupy III.

- Decyzją w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków z 23 sierpnia 1968 roku, pod nr rejestru A-1119 wpisano Bramę wjazdową przy pałacu w Smolajnach, pochodzącą z XVIII wieku, barokową, murowaną z cegły, otynkowaną. Założenie na rzucie kwadratu, trzykondygnacyjna, w dolnej partii brama przejazdowa. Elewacja rozcłonkowana pilastrami, dach z latarnią. Obiekt stanowi zabytek architektury barokowej zaliczony do grupy I.
- Decyzją w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków z 7 marca 1995 roku, pod nr rejestru A-1386 wpisano pałacyk myśliwski na terenie zespołu pałacowego w Smolajnach, gmina Dobre Miasto, w granicach działki nr 130/4 – Pałacyk zbudowany na przełomie XIX i XX wieku usytuowany w północnej części zespołu pałacowego. Budynek murowany z cegły, otynkowany, na niskiej kamienno-ceglanej podmurówce, ściany piwnic z kamienia, nad piwnicami sklepienie kolebkowe, nad pomieszczeniami nadziemnymi proste sufity, więźba dachowa drewniana o konstrukcji krokwiowej, dach kryty dachówką, schody i podłogi drewniane, okna dwudzielne, stolarka okienna drewniana, drzwi płycinowo-ramowe. Na planie prostokąta z ryzalitem pozornym od frontu oraz niewielkim aneksem założonym na planie półkolistym od południowego zachodu częściowo podpiwniczony, dwukondygnacyjny, kryty dachem mansardowym. Elewacja frontowa dziewięcioosiowa, symetryczna z trójosiowym, pozornym, dwukondygnacyjnym ryzalitem zwieńczonym trójkątnym szczytem z wejściem na osi głównej, nad którym znajduje się balkon. W dolnej połaci dachu facjatki, w górnej okna powiekowe. Zachowany pierwotny układ wnętrz.
- Decyzją w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków z 25 kwietnia 1984 roku, pod nr rejestru A-3601 wpisano Park w Smolajnach, gmina Dobre Miasto. Park o charakterze krajobrazowym powstał wraz z zespołem pałacowym w latach 1741–1746. Graniczy od północy z lasem i gruntami ornymi, od wschodu z łąkami, od południowego zachodu i zachodu z polami i zabudowaniami gospodarczymi oraz terenem leśnym. Park obejmuje powierzchnię 8 ha w tym 0,72 ha to woda. Położony jest w obrębie Smolajny na części działki o nr 130. Kompozycja parku oparta jest na układzie gwiaździstym, asymetrycznym, posiada kilka wnętrz krajobrazowych do urządzenia, których wykorzystano naturalną konfigurację terenu. Z dawnego układu przestrzennego zachowała się aleja grabowa oraz aleja klonowo-grabowa, szpaler starych lip, szpaler klonów i jesionów, masyw starodrzewu oraz pojedyncze stare drzewa. Pod względem ilościowym dominują świerki, graby, klony i brzozy. Do rzadkich gatunków drzew rosnących na terenie parku należy zaliczyć dąb czerwony, jodłę pospolitą, modrzew polski, sosnę wejmutkę oraz świerk kłujący.
- Decyzją w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków z 26 czerwca 1997 roku, pod nr rejestru A-4337 wpisano Zespół młyna wodnego w Smolajnach, gmina Dobre Miasto, w granicach działki nr 295/1, nad rzeką Czarna Struga. Zbudowany w około 1880 roku, urządzenia hydrotechniczne w obecnej formie pochodzą z 1933 roku.

W skład zespołu wchodzi:

- 1) Budowle hydrotechniczne – rzeka przedzielona jest groblą, w którą wbudowano urządzenia piętrzące: jaz z upustem jałowym, kanał energetyczny z urządzeniem wlotowym i komorą turbiny. Jaz piętrzący na głównym korycie rzeki i betonowa konstrukcja progu stałego i przyczółków, w które wbudowane są zamknięcia zastawkowe podnoszone i opuszczane ręcznie. Kanał energetyczny wybudowany przy prawym brzegu rzeki, ściany i dno betonowe, przykrycie częściowo płytą betonową i pomostem z dyli drewnianych. Kanał zakończony jest komorą turbin o konstrukcji zamkniętej kamienno – betonowej, zamkniętej. W komorze umieszczona jest turbina Francisa z wałem poziomym.
- 2) Budynek produkcyjno – mieszkalny młyna – ustawiony prostopadle do koryta rzeki, poniżej grobli piętrzącej. Składa się z części mieszkalnej i produkcyjnej. Murowany z cegły na fundamentach wykonanych z kamienia. Ściany nośne murowane z cegły ceramicznej, obustronnie tynkowane. Stropy drewniane, więźba dachowa drewniana, krokwiowo – płatwiowa, dach kryty wtórnie elementem falistym, schody wewnętrzne drabiniaste, drewniane. Wzniesiony na planie prostokąta, wewnątrz podzielony na część mieszkalną i produkcyjną. Wnętrze dwutraktowe, w części produkcyjnej jednoprzestrzenne. Budynek wolnostojący, całkowicie podpiwniczony, jednokondygnacyjny z ryzalitem piętrowym przy części mieszkalnej, kryty dachem dwuspadowym. Elewacja frontowa ośmioosiowa, tynkowana, dekorowana gzymsem wieńczącym ryzalit z okulusem na szczycie. W młynie zainstalowano, obok turbiny Francisa, dwa młowniki walcowe, pojedyncze z lat 20-tych XX wieku oraz obłuskiwacz do kasz Holender z lat 30-tych XX wieku.
- 3) Budynek gospodarczy – położony w sąsiedztwie budynku młyna. Na planie prostokąta, jednokondygnacyjny z poddaszem użytkowym, na podmurówce kamiennej. Ściany murowane z cegieł, spoinowane. Poddasze o konstrukcji drewnianej, odeskowane. Dach dwuspadowy, drewniany, kryty dachówką ceramiczną. Elewacje części murowanej starannie wykonane z odcinkowo zamkniętymi otworami drzwiowymi i półkoliście zamkniętymi otworami okiennymi.

*Bramę wjazdową przy pałacu w Smolajnach
Zdjęcie: Powiat Olsztyński*

6.5. ZABYTKI RUCHOME POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Zabytek ruchomy to „rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych będących dziełem człowieka lub związane z jego działalnością, stanowiące świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną artystyczną lub naukową” (art. 3 pkt 1 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Zabytki ruchome w szczególności gromadzone są w muzeach, archiwach, bibliotekach, skansenach, izbach pamięci i salonach muzycznych.

Wykaz muzeów, izb pamięci i innych instytucji gromadzących zbiory muzealne na terenie powiatu olsztyńskiego:

1. Muzeum Budownictwa Ludowego Park Etnograficzny w Olsztynku
2. Salon Muzyczny im. Feliksa Nowowiejskiego w Barczewie.
3. Muzeum Sprzętu Pszczelarskiego i Narzędzi Rolniczych w Czerwonce.
4. Muzeum Dobrego Miasta w Baszcie Bocianiej.
5. Muzeum Budownictwa Ludowego Park Etnograficzny.
Filia Salon Wystawowy Dom Mrongowiusza w Olsztynku.
6. Skansen pszczelarsko-rolniczy w Czerwonce.
7. Skansen Miejski w Dobrym Mieście.

Dodatkowo:

1. Izba Pamięci Marii Zientary-Malewskiej w Brąswaldzie.
2. Izba Muzealna w Warnijskim Chałupie – W Warmińskim Domu w Gietrzwałdzie

Poza zbiorami muzealnymi, archiwalnymi i bibliotecznymi zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty zabytkowe wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Liczne, murowane świątynie państwa krzyżackiego, wznoszone zazwyczaj z czerwonej cegły, były dekorowane oraz hojnie wyposażane przez patronów w sprzęty i paramenty liturgiczne. Znaczna część otrzymała wystrój malarski, czy to w formie podkreślenia elementów architektury czy malarstwa zdobiącego ściany świątyń. Nieliczne gotyckie ołtarze zachowały się do dzisiaj m. in. tryptyki w Dobrym Mieście.

Długie trwanie gotyku oraz szybki rozkwit sztuki barokowej już pod koniec XVII wieku, sprawiły że zarówno renesans, jak manieryzm pozostawiły po sobie nieliczne dzieła. Należą do nich np. kamienny nagrobek Andrzeja i Baltazara Batorych w kościele franciszkanów w Barczewie.

Pozostałe okresy również pozostawiły po sobie liczne elementy wyposażenia stanowiące zabytki ruchome m.in.:

- 1) płyty nagrobne i monumentalny ołtarz w kolegiacie dobromiejskiej,
- 2) witraże oraz pozostałe wyposażenie kościołów w Klebarku Wielkim, Brąswaldzie, Kobałtach,

3) wyposażenie pałacu w Grazymach

6.6. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE NA TERENIE POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Zabytkiem archeologicznym jest każdy ślad aktywności człowieka występujący w ziemi lub pod wodą, którego zachowanie leży w kwestii społecznej ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną oraz naukową. Można wyodrębnić dwa rodzaje zabytków archeologicznych: ruchome i nieruchomościami. Ruchome zabytki to przede wszystkim wszelkie przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości. Z naukowego punktu widzenia ważniejsze są zabytki nieruchome, czyli zbiór obiektów o charakterze kulturowym, grobowym, mieszkalnym lub gospodarczym, otaczający je układ warstw glebowych wraz ze znajdującymi się w nich zabytkami ruchomymi.

Zgodnie z art. 6 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania, zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- 1) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- 2) cmentarzyskami,
- 3) kurhanami,
- 4) relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

W Polsce fundamentalną metodą ewidencjonowania stanowisk archeologicznych stanowi ogólnopolski program badawczo – konserwatorski tzw. Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Celem tego programu jest rozpoznanie metodą badań powierzchniowych i w kwerendzie źródłowej, stanowisk archeologicznych na obszarze całego kraju oraz budowa archiwum danych o stanowiskach archeologicznych rozpoznanych tą metodą. Zauważyć należy, że program AZP jest otwarty, prace trwają przez cały czas a zbiory zasobów archeologicznych są nieustannie weryfikowane i uzupełniane. Wyniki badań archeologicznych z przestrzeni ostatnich lat powodują przyczyniają się do intensywnego wzrostu informacji, głównie o szczątkach pradziejowego i średniowiecznego osadnictwa. Rezultaty obecnych działań pozwalają skorygować, uszczegółowić i potwierdzić dane zawarte w źródłach pisanych, zaś materiał ruchomy uzupełnia informacje dotyczące kultury materialnej, statusu społecznego i zawodowego mieszkańców. Wyniki tych badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie zdarzeń.

Na terenie Powiatu Olsztyńskiego zlokalizowanych jest trzydzieści siedem zabytków archeologicznych. Głównie są to znajdujące się na powierzchni ziemi grodziska, nawarstwienia lub wały.

W 2017 r. na terenie powiatu olsztyńskiego dokonano wielkiego odkrycia archeologicznego. W Praslitach i Kosyniu (Gmina Dobrze Miasto) Grupa Historyczna Guttstadt z Dobrego Miasta odnalazła pozostałości cmentarzysk z początków epoki brązu co stanowi jedno z najbardziej przełomowych odkryć ostatnich lat. Wśród znalezionych przedmiotów jest tzw. złota zausznica pochodząca z Łuku Karpat, z terenu dzisiejszych Węgier. W Praslitach znaleziono także siekierę, która pochodziła z cmentarzyska ciałopalnego. Znaleziono również sztylet, a także szpile, które do tej pory na naszym terenie nie były rejestrowane.

6.6.1. WYKAZ ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

GMINA	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NAZWA WŁASNA	NR REJESTRU	DATA WPISU
Barczewo	Barczewko	grodzisko wyżynne	Stare Miasto	C-001	19 lipca 1948
		gródek nizinny, strażniczy	Romowa Góra lub Zamek	C-002	19 lipca 1948
	Barczewo	nawarstwienia kulturowe Starego Miasta		C-158	30 czerwca 1992
	Bartołty Wielkie	wał podłużny		C-262	1 grudnia 2002
		wały podłużne		C-263	11 grudnia 2002
	Jedzbark	grodzisko wczesnośredniowieczne	Palistkaberg	C-044	20 listopada 1968
	Kierzliny	wał podłużny		C-232	6 czerwca 1997
	Maruny	grodzisko wczesnohistoryczne, półwyspowa	Wał Szwedzki lub Góra Zamkowa lub Zameczek	C-007	27 stycznia 1949
	Ramsowo	grodzisko wyżynne	Malakof (Krągowa Góra)	C-009	31 stycznia 1949
	Rejczuchy	grodzisko wyżynne	Krzyżowa Góra	C-010	31 stycznia 1949
Biskupiec	Biesowo	kurhan z brukiem kamiennym		C-046	21 listopada 1968
	Biskupiec	nawarstwienia kulturowe Starego Miasta		C-166	1 września 1992
	Czerwonka	grodzisko wysoczyznowe, cyplowe		C-227	28 marca 1997
		grodzisko wyżynne		C-182	26 maja 1993
	Labuszewo	grodzisko starożytne		C-267	19 sierpnia 2003
	Najdymowo	osada starożytna		C-211	3 kwietnia 1996
	Stanclewo	grodzisko wczesnośredniowieczne, wieloczołowe, wysoczyznowe		C-202	30 grudnia 1995
Dobre Miasto	Cerkiewnik	grodzisko starożytne		C-260	11 grudnia 2002
		grodzisko wczesnośredniowiecznożółkowe	Kapelusz	C-254	24 listopada 1999
	Dobre Miasto	nawarstwienia kulturowe Starego Miasta		C-146	30 stycznia 1992
	Kabikiejmy	grodzisko półwyspowa	Góra Zamkowa	C-082	29 grudnia 1969
	Swobodna	grodzisko stożkowe	Złota Góra	C-224	23 grudnia 1996
		grodzisko wysoczyznowe, pierścieniowe	Szwedzki Szaniec	C-223	23 grudnia 1996
Dywity	Bukwałd	cmentarzisko kurhanowe		C-264	11 grudnia 2002
		grodzisko wczesnośredniowieczne	Góra Zamkowa	C-110	28 stycznia 1949

	Myki	gródek stożkowy średniowieczny	Słupy	C-205	2 lutego 1996
	Sętal	grodzisko nasypowe	Burgwall	C-118	2 listopada 1973
Olsztynek	Nadrowo	grodzisko nizinne, stożkowe		C-201	30 grudnia 1995
	Olsztynek	nawarstwienia kulturowe Starego Miasta wraz z Zamkiem		C-163	1 września 1992
	Ząbie	osada		C-249	20 stycznia 1999
Gietrzwałd	Łupstych	gródek strażniczy	Stary Szaniec	C-008	28 stycznia 1949
	Sząbruk	osiedle obronne, wczesnożelazne		C-128	27 maja 1983
Stawiguda	Bartag	dwa wały średniowieczne wraz z otoczeniem		C-280	12 lutego 2009
	Pluski	osada wczesnożelazna		C-246	30 czerwca 1998
Jeziorany	Jeziorany	nawarstwienia kulturowe Starego Miasta wraz z Zamkiem		C-165	1 września 1992
Jonkowo	Jonkowo	grodzisko	Stary Szaniec lub Ruski Szaniec	C-053	29 listopada 1968
Świątki	Różynka	grodzisko		C-259	11 grudnia 2002

Szczegółowy wykaz zabytków archeologicznych Powiatu Olsztyńskiego stanowi załącznik Nr 2 do niniejszego Programu.

Należy zaznaczyć, że zgodnie z art. 31 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82a ust. 1, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji, wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny.

Z art. 82a ust. 1 wynika, że minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego udziela osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej zamierzającej realizować działania, o których mowa w art. 31 ust. 1a, dotacji na przeprowadzenie badań archeologicznych, o których mowa w art. 31 ust. 2 oraz wykonanie ich dokumentacji, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2 % kosztów planowanych działań.

6.7. FORMY OCHRONY ZABYTEKÓW NA TERENIE POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

6.7.1. WPIS DO REJESTRU ZABYTEKÓW

Do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy (w tym archeologiczny) na podstawie decyzji wydanej przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru zabytku ruchomego (w tym archeologicznego) może nastąpić na wniosek właściciela zabytku, natomiast w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia tego zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej wojewódzki konserwator zabytków może dokonać wpisu z urzędu. Informację o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru do czasu ostatecznego zakończenia tego postępowania podaje się do publicznej wiadomości na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej starostwa powiatowego, na obszarze którego znajduje się zabytek, a ponadto w siedzibie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków lub w sposób zwyczajowo przyjęty w miejscowości, w której znajduje się zabytek.

Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, wpisanego do inwentarza muzeum, wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Wykaz zabytków nieruchomych z terenu Powiatu Olsztyńskiego wpisanych do rejestru prowadzonego przez Warmińsko – Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków stanowi załącznik do Programu.

6.7.2. WPIS NA LISTĘ SKARBÓW DZIEDZICTWA

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pastelów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest

wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,

- 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,
- 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
- 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1-12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro

- na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

6.7.3. UZNANIE ZA POMNIK HISTORII

Za pomnik historii uznaje się zabytek o znaczeniu ponadregionalnym, o dużych wartościach historycznych, naukowych i artystycznych, posiadający znaczenie dla dziedzictwa kulturowego Polski. Zabytek zostaje uznany za pomnik historii w drodze rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego. Pomnik historii to zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy, który ze względu na szczególną wartość i znaczenie dla kultury narodowej oraz z uwagi na swoją historię, klasę architektury lub piękno otaczającego go krajobrazu zasługuje na szczególną uwagę i ochronę. Na terenie Powiatu Olsztyńskiego nie występują pomniki historii.

6.7.4. Utworzenie parku kulturowego

Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na

podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

- 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
- 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych,
- 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1,
- 4) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury,
- 5) składowania lub magazynowania odpadów.

Park kulturowy jest formą ochrony krajobrazu kulturowego umożliwiającą zachowanie wyjątkowych wartości historyczno - kulturowych w jednoczesnym ewentualnym powiązaniu z ochroną środowiska przyrodniczego. Ochronie podlega tu przetworzony działaniami człowieka krajobraz (tzw. krajobraz kulturowy). Istotą powoływania parków kulturowych jest to, że powstają one w wyniku inicjatywy społecznej. Od kilku lat w całej Polsce obserwuje się wzmożone wycinanie przydrożnych drzew. Na Warmii i Mazurach problem ten jest bardzo poważny. Powiat Olsztyński na wniosek Stowarzyszenia "Woryty" razem z Gminą Gietrzwałd w celu ochrony alei przydrożnej Gietrzwałd - Woryty stworzyli Park Kulturowy Warmińskiej Drogi Krajobrazowej Gietrzwałd – Woryty powołany uchwałą Rady Gminy XL /447/ 2010 z dnia 22 kwietnia 2011 r. w sprawie zatwierdzenia Planu Ochrony Parku Kulturowego Warmińskiej Drogi Krajobrazowej Gietrzwałd – Woryty. To pierwsze tego rodzaju działanie w kraju, zaś Park Kulturowy Warmińska Droga Krajobrazowa Gietrzwałd - Woryty jest pierwszym i jedynym parkiem kulturowym na terenie województwa Warmińsko - Mazurskiego. Zadrzewione aleje są elementem lokalnego krajobrazu gminy Gietrzwałd. Wywołują one spory entuzjazm wśród gości z zagranicy, zwłaszcza podczas jazdy samochodem. Dawniej sadzono drzewa przy drogach, aby latem chronić się przed słońcem zaś zimą przed śniegiem i wiatrem, drzewa także wskazywały kierunek trasy. W całej gminie znajduje się wiele tzw. „alei krajobrazowych”.

6.7.5. USTALENIA OCHRONY W MIEJSCOWYM PLANIE ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO ALBO W DECYZJI O USTALENIU LOKALIZACJI INWESTYCJI CELU PUBLICZNEGO, DECYZJI O WARUNKACH ZABUDOWY, DECYZJI O ZEZWOLENIU NA REALIZACJĘ INWESTYCJI DROGOWEJ, DECYZJI O USTALENIU LOKALIZACJI LINII KOLEJOWEJ LUB DECYZJI O ZEZWOLENIU NA REALIZACJĘ INWESTYCJI W ZAKRESIE LOTNISKA UŻYTKU PUBLICZNEGO

Zgodnie z art.18 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ochronę i opiekę nad zabytkami uwzględnia się również przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów

z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Ustalenia te dotyczą w szczególności zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i parków kulturowych.

1) Miasto Biskupiec – zabudowa urbanistyczna

Strefa ochrony konserwatorskiej „B”, podstrefa „B1” oraz strefa ochrony konserwatorskiej „A” Miasta Biskupiec znajdują się:

- od skrzyżowania ul. Leśnej z ul. Niepodległości; na południe wzdłuż ulicy Niepodległości do rzeki Dyrer; rzeką Dyrer wzdłuż do ulicy Warszawskiej; na wschód wzdłuż ulicy Warszawskiej do ulicy Ludowej; ulicą Ludową, przed Gimnazjum Nr 1, w stronę Al. Broni; wzdłuż Al. Broni do koszar; wzdłuż granicy koszar na południe do ulicy Wojewódzkiej; wzdłuż ulicy Wojewódzkiej do ulicy Wojska Polskiego; wzdłuż ulicy Wojska Polskiego na północny-zachód wraca do rzeki Dyrer; ul. Warszawską do ulicy Poznańskiej; wzdłuż ulicy Gdańskiej do ulicy Mickiewicza; wzdłuż ul. Mickiewicza do ulicy Czynu Społecznego; ulicą Czynu Społecznego do Al. Róż; wzdłuż Al. Róż na północ do ulicy Ostre Koło; ulicą Ostre Koło do ulicy Słowackiego; ulicą Słowackiego do ulicy Cmentarnej; ulicą Cmentarną do ulicy Chrobrego, ulicą Chrobrego do torów kolejowych; wzdłuż torów kolejowych do skrzyżowania ulicy Leśnej z ulicą Niepodległości.

Strefa obserwacji archeologicznej „OW”, gdzie obowiązuje konieczność uzgadniania wszelkich działań inwestycyjnych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków

- jest zamknięta ulicami: Słowackiego, Cmentarną, Chrobrego do skrzyżowania z Armii Krajowej; na południe do ulicy Ostre Koło; na zachód ulicy Ostre Koło do ulicy Słowackiego.

2) Gmina Biskupiec

miejscowość Parleza Wielka

Strefa ochrony konserwatorskiej – wyznacza się strefę konserwatorską, w celu ochrony krajobrazu kulturowego układu ruralistycznego wraz z zespołem budynków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków.

Strefa obejmuje centrum wsi Parleza Wielka.

(źródło: Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Parleza Wielka, obręb Lipowo, gmina Biskupiec – Uchwała Rady Miejskiej w Biskupcu Nr V/25/2011 z dnia 24.03.2011 r.)

miejscowość Kojtryny

Strefa ochrony konserwatorskiej – ustala się strefę ochrony konserwatorskiej dla starodrzewu, stanowiącego pozostałość po założeniu dworsko-parkowym – drzewa oraz ich układ przestrzenny podlegają bezwzględnemu zachowaniu

(źródło: Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów rekreacyjnych położonych w Kojtrynach, gmina Biskupiec – Uchwała Rady Miejskiej w Biskupcu Nr XXIV/190/08 z dnia 06.11.2008 r.)

3) Miasto Dobrze Miasto - zabudowa urbanistyczna

Strefa ochrony konserwatorskiej „B1”, „B2”, B3”, „E”

- od mostu nad rzeką Mała Łyna na ulicy Wojska Polskiego, wzdłuż ulicy Wojska Polskiego na południe do ulicy Orła Białego; ulicą Orła Białego na wschód do ulicy Grunwaldzkiej; ulicą Grunwaldzką na południowy-wschód do ulicy Garnizonowej; ulicą Garnizonową do ulicy Lotników; wzdłuż ulicy Lotników na północ do ulicy Legionów; ulicą Legionów do ulicy Artylerzystów; pomiędzy ulicą Artylerzystów, a ulicą Saperów do rowu melioracyjnego; rowem melioracyjnym do rzeki Łyny; od ujścia rowu do rzeki Łyny prosto na zachód do rzeki Mała Łyna; wzdłuż rzeki Mała Łyna do mostu nad rzeką Mała Łyna na ulicy Wojska Polskiego.

4) Miasto Jeziorany - zabudowa urbanistyczna

Strefa ochrony konserwatorskiej „A”, „B”, „W”

- po obu stronach ulicy Mickiewicza w kierunku ulicy Kopernika; po obu stronach ulicy Kopernika do skrzyżowania ulicy Kopernika z ulicą Kasprowicza; wzdłuż ulicy Kasprowicza, do rzeki Zymza; na wschód rzeką Zymza do ulicy Kajki, po obu stronach ulicy Kajki do skrzyżowania ulicy Kajki z ulicą Sienkiewicza; na północ, od wschodniej strony ulicy Kajki ulicą Konopnickiej do rzeki Zymza, wzdłuż rzeki; po obu stronach ulicy Kościuszki do skrzyżowania ulicy Kościuszki i ulicy Kolejowej; za skrzyżowaniem ulicą Kościuszki (do zakrętu), na zachód w stronę centrum miasta; dookoła centrum, na północ do ulicy 1-Maja; na północ po obu stronach ulicy Mickiewicza.

5) Miasto Olsztynek - zabudowa urbanistyczna

Strefa ochrony konserwatorskiej Miasta Olsztynek

- zabudowania urbanistyczne miasta Olsztyńka leżące w obrębie murów obronnych, których linię wytyczają ulice: Wąska, Zamkowa, Składowa i Mały Rynek wraz z zachowaną zabudową z XVIII i IX w. fragmentami zamku, kościołem i „Domem Mrongowiusza” oraz obszar w promieniu 50 m na zew. od fortyfikacji miejskich.
(źródło: Orzeczenie Konserwatorskie o uznaniu za zabytek Nr 502/1961 z 20.02.1961 r. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Wojewódzki Konserwator Zabytków w Olsztynie)

6) Miasto Barczewo - zabudowa urbanistyczna

Strefa ochrony konserwatorskiej Miasta Barczewo

- w granicach administracyjnych miasta Barczewo wyznacza się następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

- 1) Stare Miasto łącznie z zabudową ulicy Tadeusza Kościuszki i ulicą Obrońców Warszawy oraz terenami zieleni dawnego cmentarza ewangelickiego w granicach:
  - ♣ od północy z rzeką Pisą, od zachodu z terenami zieleni nieurządzonej łącznie z zabudową ulicy Traugutta od miejsca połączenia z rzeką Kiermas, od południa granicę stanowi rzeka Kiermas do skrzyżowania z ulicą Targową i Kościuszki po zewnętrznej granicy działek, od wschodu wzdłuż rzeki Pisy, „Jeziora Miejskiego” oraz zewnętrznej granicy byłego cmentarza ewangelickiego i ulicy Niepodległości do linii rzek,
  - ♣ strefa ochrony konserwatorskiej „Stare Miasto” pokrywa się ze strefą ochrony archeologicznej
- 1) zespół zabudowy mieszkalnej bliźniaczej przy ul. Kościuszki i Granicznej wraz z działkami (nr ewidencyjny 325/3 do 325/15 oraz 325/17 do 325/19),

- 2) zespół zabudowy mieszkalnej bliźniaczej przy ul. Kościuszki wraz z działkami (nr ewidencyjny 359/3 - 359/4),
- 3) zespoły zabudowy mieszkalnej przy ulicy Wojska Polskiego wraz z działkami (nr ewidencyjny 69/5; 73/8; 73/60; 73/64; 91/1; 91/2; 96/1; 96/2; 97/4; 98/1; 98/2; 99/3 do 99/5),
- 4) szkoła podstawowa przy ulicy Wojska Polskiego,
- 5) zespół szpitala zakaźnego wraz z działką przy ulicy Niepodległości,
- 6) zespół zakładu poprawczego wraz z działką przy ulicy Wojska Polskiego,
- 7) zespół dworca kolejowego,
- 8) cmentarz katolicki przy ulicy Armii Krajowej.

(źródło: Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Barczewa wraz z fragmentami terenu w obrębach Ruszajny i Bark-Wrocikowo, uchwalony uchwałą nr XXXV/231/05 Rady Miejskiej w Barczewie dnia 23.05.2005 r.)

7) Gmina Barczewo

– miejscowość Łęgajny

1. **Strefa ochrony konserwatorskiej „B”** – obejmuje obszar działek geodezyjnych wraz z ich otuliną i zachowaną zabudową historyczną. Obejmuje budynek szkoły podstawowej wraz z terenem wokół szkoły.
2. **Strefa ochrony ekspozycji „E”** - wyznacza miejsca ekspozycji walorów krajobrazowych układów ruralistycznych i dominat, ze względu na ich znaczenie dla zachowania tożsamości kulturowej obszaru.

(źródło: Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obrębu geodezyjnego Łęgajny i części obrębu Kapłityny – Uchwała Rady Miejskiej w Barczewie Nr VII/55/07 z dnia 19.03.2007 r.)

8) Gmina Dywity

– miejscowość Frączki

1. **Strefa ochrony konserwatorskiej** – ustala się strefę ochrony konserwatorskiej wsi Frączki dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków wraz z otoczeniem.

(źródło: Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części terenu Warmińskiego Obszaru Turystycznego w obrębie geodezyjnym Frączki, gmina Dywity – Uchwała Rady Gminy w Dywitach Nr XLIII/343/10 z dnia 14.09.2010 r.)

– miejscowość Brąswałd

1. **Strefa ochrony konserwatorskiej „A”** - obejmuje kościół parafialny św. Katarzyny wraz ze wzgórzem kościelnym oraz cmentarzem.
2. **Ochrona układu ruralistycznego „B”** - obejmuje całą wieś, wzdłuż drogi, po obu jej stronach
3. **Ochrona ekspozycji krajobrazowej zabytkowego układu ruralistycznego wsi Brąswałd „E”** - obejmuje zachodnią część wsi Brąswałd

Dominanta kulturowa – wieża kościelna (centralny punkt wsi)

(źródło: Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Brąswałd, gmina Dywity – Uchwała Rady Gminy w Dywitach Nr XXX/248/09 z dnia 30.06.2009 r.)

– miejscowość Bukwałd

Ustala się następujące zasady ochrony konserwatorskiej:

1. **Ścisła ochrona konserwatorska „A”** tj. kaplica filialna pod wezwaniem św. Józefa w Bukwałdzie i cmentarz
2. **Ochrona układu ruralistycznego „B”** - obejmuje centrum wsi – wzdłuż drogi, na osi północ-południe
3. **Ochrona ekspozycji krajobrazowej zabytkowego układu ruralistycznego wsi Bukwałd „E”** - strefa rozciąga się po zachodniej i południowej stronie wsi Bukwałd
4. **Ochrona krajobrazu kulturowego wsi Bukwałd wraz z rozłogami pól „K”** - obejmują swoim zasięgiem strefę „E”, wychodzi poza jej granice na zachodnią oraz południową stronę wsi Bukwałd

(źródło: Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Bukwałd, gmina Dywity – Uchwała Rady Gminy w Dywitach Nr XXXIII/280/09 z dnia 01.12.2009 r.)

– miejscowość Barkweda

1. **Strefa ochrony konserwatorskiej „A”** - obejmuje istniejące fragmenty cmentarza ewangelickiego z aleją lipową. Celem działań konserwatorskich w strefie „A” powinno być przywrócenie historycznego stanu cmentarza i zachowanie alei.

(źródło: Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego korytarza ekologicznego rzeki Łyny na terenie gminy Dywity – Uchwała Rady Gminy w Dywitach Nr XXXVI/243/06 z dnia 11.07.2006 r.)

– miejscowość Dywity

1. **Strefa „B” (pośrednia ochrona konserwatorska)** – obejmuje teren byłej zabudowy folwarcznej. Strefa znajduje się w rozwidleniu dróg powiatowych: Różnowo-Rozgity, Różnowo-Dywity
2. **Strefa „A” (pełna ochrona konserwatorska)** – obejmuje teren byłego parku dworskiego. Sąsiaduje ze strefą ochrony konserwatorskiej „B” w rozwidleniu dróg powiatowych: Różnowo-Rozgity, Różnowo-Dywity
3. **Strefa „K”** - ochrona krajobrazowa terenu – obejmuje teren rozwidlenia dróg powiatowych Różnowo-Rozgity, Różnowo-Dywity

(źródło: Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego w obrębie geodezyjnym Różnowo w rozwidleniu dróg powiatowych Różnowo-Rozgity i Różnowo-Dywity – Uchwała Rady Gminy w Dywitach Nr XXXIV/286/09 z dnia 21.12.2009 r., Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego w obrębie geodezyjnym Różnowo w rozwidleniu dróg powiatowych Różnowo-Rozgity i Różnowo-Dywity – Uchwała Rady Gminy w Dywitach nr XXVII/229/09 z dnia 31.03.2009)

9) Gmina Gietrzwałd**– miejscowość Nagłady**

Strefa ochrony konserwatorskiej „B” - obejmująca centrum wsi Nagłady

(źródło: Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego miejscowości Nagłady, gmina Gietrzwałd – Uchwała Rady Gminy Gietrzwałd Nr XVIII/169/2008 z dnia 06.03.2008 r.)

– miejscowość Gietrzwałd

1. **Strefa ochrony konserwatorskiej „B”** - oś wschód-zachód, strefa znajduje się pomiędzy granicą wyznaczoną ulicami: Spacerową, Zakonną, Źródlaną, Olsztyńską a ulicą Kwiatową, Klonową,

Ogrodową.

2. **Strefa ochrony konserwatorskiej „E”** - ochrona eksponowania zespołu zabudowy wsi. Granice strefy pokrywają się ze strefą „B”, z tym, że obszar strefy „E” jest większy niż strefa „B”.

(źródło: Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów w sąsiedztwie Sanktuarium Maryjnego – Uchwała Rady Gminy w Gietrzwałdzie Nr XII/107/2003 z dnia 30.12.2003 r., Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części miejscowości Gietrzwałd – Uchwała Rady Gminy Gietrzwałd Nr X/108/2007 z dnia 23.08.2007 r., Zmiana Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Gietrzwałd w miejscowości Gietrzwałd – Uchwała Rady Gminy Gietrzwałd Nr XXVII/266/2008 z dnia 30.12.2008 r.)

– miejscowość Unieszewo

1. **Strefa ochrony konserwatorskiej** – na terenie miejscowości zlokalizowany jest następujący obszar objęty ochroną konserwatorską na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- ▲ park krajobrazowy – wpisany do rejestru zabytków nieruchomych pod numerem A-1746 – zlokalizowany na dz. 6/18 w m. Barwiny obręb Unieszewo)

(źródło: Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów rekreacyjnych położonych nad jeziorem Wulpińskim w obrębie Unieszewo gmina Gietrzwałd – Uchwała Rady Gminy Gietrzwałd Nr XV/139/2011 z dnia 28.12.2011 r.)

6.7.6. OCHRONA NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Dziedzictwo kulturowe każdego narodu to nie tylko zabytki materialne, materialne świadectwa jego przeszłości i cuda przyrodnicze, ale również idee niematerialne, dziedzictwo niematerialne, które tworzy naszą zbiorową pamięć. Jeśli kultura materialna podtrzymuje tożsamość narodu to z pewnością dziedzictwo duchowe, niematerialne tworzy ją, kształtuje, wzbogaca i pobudza do materialnego wyrażania.

Po wielu latach oczekiwania i rozmów dziedzictwo niematerialne wreszcie doczekało się należytego traktowania. W dniu 15 stycznia 2013 r. Piotr Żuchowski, Minister kultury i dziedzictwa narodowego ogłosił w Olsztynie otwarcie „Krajowej listy dziedzictwa niematerialnego” na konferencji prasowej „Dziedzictwo niematerialne – promocja naszej tożsamości”. Lista ma uchwycić zjawiska z naszej kultury, które do tej pory były słabo zauważane. Na liście ma się znaleźć to co nieulotne, ale co nierozzerwalnie wiąże się z dziedzictwem kulturowym regionu. Chodzi tutaj m.in. o praktyki, ideę, przekazy oraz wiedzę i umiejętności, które są uznawane przez grupy za część własnego dziedzictwa kulturowego. Dziedzictwo niematerialne to swoiście pojęty żywioł, coś wyjątkowego i niepojętego, co żyje nadal w naszym otoczeniu. Lista krajowa to szansa na budowanie tożsamości społecznej, na promocję tego co mamy cennego i na wpisanie tych zjawisk w dalszej kolejności na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Warunkiem zgłoszenia niematerialnych tradycji na listę dziedzictwa jest jedynie chęć ich depozytariuszy, a także oczywiście kultywowanie samych zjawisk, co ma być badane raz na 5 lat. Szczegółowe informacje na temat procedury składania wniosków na stronie – www.niematerialne.nid.pl i na stronach Narodowego Instytutu Dziedzictwa, który będzie sprawdzał te wnioski pod względem formalnym i pomagał w ich ewentualnym uzupełnieniu.

Powiat Olsztyński to w większości obszar należący do Warmii (około 90 proc. powierzchni powiatu leży w granicach historycznej Warmii), więc dziedzictwo niematerialne powiatu jest silnie związane z dziedzictwem Warmii. Przykłady charakterystycznych zjawisk niematerialnego dziedzictwa na terenie Powiatu Olsztyńskiego są liczne i niezwykle cenne.

Do najważniejszego z nich, ale zagrożonego wyginięciem i dlatego wymagającego ochrony, należy gwara warmińska, czyli własny język, którego używali mieszkańcy Warmii, w tym powiatu. Najbardziej znanymi gawędziarzami gwarowymi i osobami pielęgnującymi język mówiony Warmii są: Edward Cyfus z gminy Purda i Łukasz Ruch z gminy Dywity. Gawędy warmińskie tego pierwszego ukazywały się w „Gazecie Olsztyńskiej”, a drugi publikował w „Gazecie Dywickiej”. Edward Cyfus razem z regionalistką dr Izabelą Lewandowską wydał w lutym 2013 roku pierwszy w historii Warmii „Elementarz gwary warmińskiej”. To pionierskie i cenne wydawnictwo ma być wprowadzane do szkół i bibliotek na terenie Powiatu Olsztyńskiego. Jak mówią sami autorzy podręcznik z jednej strony ma ułatwiać ludziom nauczanie się gwary, a z drugiej pokazywać co to jest Warmia i warmińskość. Pierwsza część z planowanych w sumie czterech zeszytów gwary ma 62 strony, jest bogato ilustrowana wspaniałymi rysunkami Anny Rok, które ułatwiają zapamiętywanie. Do elementarza dołączony jest także krążek CD, na którym zamieszczono wszystkie teksty z elementarza w formie audio. Nie bez znaczenia dla lepszego zapamiętania są ćwiczenia, krzyżówki i zadania opracowane przez Izabelę Lewandowską. W każdym podręczniku będzie też słowniczek wyrazów zamieszczonych w kolejnych odsłonach. W pierwszym zeszycie autorzy na warsztat wzięli rodzinę, dom i zagrodę, czyli podstawowe wyznaczniki warmińskiej wsi, na której funkcjonowała gwara. Słowa i zdania zamieszczone w elementarzu dotyczą codzienności np. ópa i óma to dziadek i babcia, szurek to chłopiec, łobora to podwórze, a kokosz to kura. Jak przekonuje Edward Cyfus warto pamiętać o tym, że gwara warmińska różniła się od mazurskiej zdecydowanie większą miękkością wymowy np. miękko to mniantko, bieda – bzieda, wiosna – ziosna, pies – psies, a piwo to psiwo. W nurt przypominania o gwarze warmińskiej i jej ochrony wpisuje się także działanie promocyjne Starostwa Powiatowego w Olsztynie, które przygotowało koszulki z dwoma hasłami w gwarze: „Warnijoki nie kokoszy i tyż swojo godka majó” oraz „Jom je z Warniji”.

*Elementarz gwary warmińskiej napisany przez Edwarda Cyfusa i dr hab. Izabelę Lewandowską
Ilustracje: Anna Rok
Źródło: www.powiat-olsztynski.pl*

W latach 2016 – 2017 Powiat Olsztyński, w ramach współpracy z organizacjami pozarządowymi, wspierał finansowo zadanie pn. „Po naszymu. Po warnijsku - Regionalny Konkurs Gwary Warmińskiej” realizowane przez Stowarzyszenie „Nasze Dzieci” z siedzibą w Dywitach. W ramach zadania zorganizowano warsztaty gwary warmińskiej oraz warsztaty haftu warmińskiego. Uczestnicy, tj. uczniowie szkół podstawowych mieli również możliwość poznania stroju warmińskiego, regionalnych instrumentów oraz skosztowania warmińskich przekąsek.

W latach 2021 – 2022 Powiat Olsztyński był głównym organizatorem Regionalnego Konkursu Prezentacji Gwary Warmińskiej „Po naszymu. Po warnijsku”. Współorganizatorami i partnerami konkursu byli: Gminny Ośrodek Kultury w Purdzie, Stowarzyszenie „Dom Warmiński”, Centrum Kulturalno-Biblioteczne w Gietrzwałdzie, Gminny Ośrodek Kultury w Dywitach. Celem konkursu jest poznawanie gwary warmińskiej i jej popularyzacja wśród dzieci i młodzieży z naszego regionu, ratowanie zanikającego dialektu, promowanie gwary jako niematerialnego dziedzictwa kulturowego, poznanie kultury, tradycji i historii Warmii poprzez naukę tekstów gwarowych, rozwijanie umiejętności prezentacji scenicznej i autoprezentacji młodych twórców, odkrywanie, rozwijanie i promowanie uzdolnionych artystycznie uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych regionu.

*Koszulka z hasłem w gwarze warmińskiej wykonana przez
Starostwo Powiatowe w Olsztynie
Źródło: www.powiat-olsztynski.pl*

Obrzędy, zwyczaje, przekazy, wiedza i umiejętności

Mieszkańcy powiatu, ich dzieci, wnukowie, ale i osoby, które przyjechały z innych części Polski i świata oraz osiedliły się na Warmii kultywują tradycje, obrzędy i inne zjawiska niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Warmińskie Zapusty

Z odtwarzania ludowych, ale przetworzonych współcześnie „Zapustów Warmińskich” znane jest stowarzyszenie Teatr Węgałty w gminie Jonkowo. Zapusty to nic innego, jak pożegnanie karnawału na ludowo i z przytupem. Artyści przygotowują co roku widowisko oparte na warmińskich tradycjach. Scenariusz imprez przedstawia się zazwyczaj następująco: na początek widowisko wywodzące się z warmińskiej tradycji

zapustów, ale na bardzo współczesny temat (np. w 2013 roku temat brzmiał: „Kryzys? Jaki kryzys?!”). W programie był także koncert zespołu The Trev Twins i muzyka taneczna. Nie zabrakło też kramików, grzanego wina i wiejskiego chleba.

Zapusty Warmińskie przygotowane przez Teatr Węgajty
Źródło: www.powiat-olsztynski.pl

Kolejnym interesującym zespołem pielęgnującym obrzędy, pieśni i warmińskie zwyczaje jest „Węgojska Strużka”. Zespół działa od 2005 roku przy Zespole Szkół w Węgoju. W repertuarze znajdują się piosenki regionalne, religijne, patriotyczne, a także biesiadne. Zespół zapraszany jest na festyny, uroczystości dożynkowe, prowadzi lekcje regionalne, uświetnia uroczystości religijne i patriotyczne. Jest organizatorem gry fabularnej terenowej w oparciu o postacie z baśni i legend Warmii pt. „Warmińskie Straszysła”. „Strużka” powstała z potrzeby serca, chęci śpiewania i kultywowania tradycji regionu Warmii. Należą do niej dzieci i osoby dorosłe z okolicznych wsi Węgój, Stryjewo, Łabuchy, Dębowo, Rasząg a także z Biskupca.

Zespół regionalny Węgojska Strużka
Źródło: www.powiat-olsztynski.pl

Przykładem niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest niewątpliwie tradycja powitania polskich biskupów w Bałdach na granicy z Warmią. Warmia należała do Królestwa Polskiego od 1466 roku, jednak nie od razu król miał wpływ na wybór biskupa warmińskiego. W 1512 roku sporządzono dokument, na mocy którego król polski miał wyznaczać spośród kanoników czterech kandydatów na biskupa, uznanych za „miłych sobie mężów“ i z nich wybierano rządcę diecezji. W praktyce wszyscy biskupi od Maurycego Ferbera (1523 r.) do Ignacego Krasickiego (1767 r.) pochodzili z wyboru polskiego króla i pochodzili spoza Prus. Droga do diecezji warmińskiej wiodła szlakiem przez Bałdy do Lidzbarka Warmińskiego. Większość nowych biskupów udawała się tą trasą. Powitanie nowego biskupa na granicy Warmii było świętem dla diecezji i przeżyciem dla mieszkających przy trakcie. W sposób szczególny dni te odczuwała parafia butryńska.

Tradycja ta została przypomniana w 2006 roku przez jednego z radnych powiatowych Jerzego Laskowskiego. Jako pierwszy do tradycji nawiązał arcybiskup warmiński Wojciech Ziemba, który w trakcie ingresu przyjechał do Bałd. Kolejny arcybiskup Józef Górzyński wkomponował uroczystość powitania w Bałdach w swój ingres w 2016 roku. Tak to po 250 latach wróciła stara warmińska - polska tradycja. Obecnie co roku w Bałdach odbywa się Kiermas Tradycji Dialogu i Zabawy, wspierany od początku przez Powiat Olsztyński, nawiązujący do tradycji powitania biskupów. Stara aleja lipowa w Bałdach, będąca częścią dawnego traktu stała się ścieżką dydaktyczną o historii Warmii, a jej atrakcją są głazy, fundowane przez darczyńców, poświęcone kolejnym władcom Warmii - biskupom warmińskim.

Inną grupę tworzą osoby, które odtwarzają warmińskie i lokalne wzory na rękodziele tworzoną zgodnie z zasadami sztuki obowiązującymi na terenie Warmii. Dobrym przykładem artystów ludowych, którzy upowszechniają wzory warmińskie na ceramice są Izidor i Józef Borysowie z Olsztyna, czy malujący kafle i wzory na szkle Waldemar Majcher wspólnie z małżonką. Pierniki według receptury teściowej, wieloletniej mieszkanki powiatu z wzorami warmińskimi wykonuje z kolei Sylwia Ostrowska-Włodarczyk z miejscowości Słupy w gminie Dywity.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe - jego trwanie, przeobrażenia i rodzące się wyrazy - stanowią przedmiot zainteresowania i intensywnych badań także współcześnie. Dokumentacja jego przejawów prowadzona jest przez ośrodki akademickie i instytucje kulturalne, organizacje pozarządowe, badacze indywidualnych, regionalistów oraz urzędy. Wynikiem tych badań jest niezwykle cenny materiał dotyczący kultury w Polsce na początku XXI wieku. Rozpoczęta 15 stycznia 2013 roku inicjatywa krajowej dokumentacji dziedzictwa niematerialnego ma na celu stworzenie centralnego inwentarza zasobów tego dziedzictwa obecnych na terenie naszego kraju, wciąż uzupełnianego i aktualizowanego, który stanowiłby odpowiednik istniejącej od dziesięcioleci Krajowej ewidencji zabytków. Ratyfikowana przez Polskę Konwencja UNESCO stanowi niezwykle ważny kamień milowy jako impuls do rozpoczęcia ogólnopolskiej działalności inwentaryzacyjnej. Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego będzie spisem przejawów żywego dziedzictwa niematerialnego z terenu Polski. Lista będzie miała charakter wyłącznie informacyjny i zawierać będzie opis zamieszczonych na niej zjawisk, ich rys historyczny, informacje o miejscu występowania, znaczeniu dla praktykujących je społeczności, a także dokumentację fotograficzną i filmową.

7. PROMOCJA ZABYTEKÓW I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

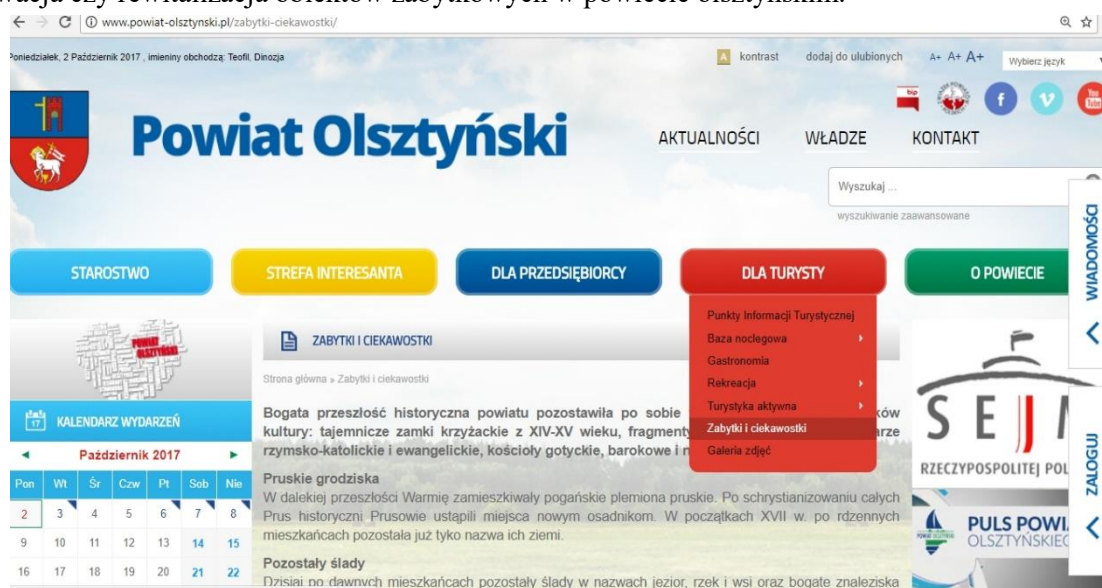
Wykorzystanie powiatowych zabytków do promocji turystycznej to zadanie, bez którego trudno sobie wyobrazić prawidłowe funkcjonowanie „Programu opieki nad zabytkami powiatu olsztyńskiego 2023-2026”, ale i szeroko rozumianej strategii rozwoju. Wyniki badań opinii turystów zlecane przez samorządy wyraźnie pokazują, że prawie dwie trzecie ankietowanych przyjeżdża w dane miejsce właśnie ze względu na zabytki i pamiątki dziedzictwa kulturowego oraz historycznego. Starostwo Powiatowe w Olsztynie promuje i stara się wykorzystywać zabytki znajdujące się na terenie powiatu do rozwoju ruchu turystycznego.

7.1. PROMOCJA ZABYTEKÓW NA STRONIE INTERNETOWEJ

Od wielu lat strona internetowa Powiatu Olsztyńskiego www.powiat-olsztynski.pl jest podstawowym kanałem promocyjno-informacyjnym, na której umieszczone są materiały na temat najbardziej wartościowych i najciekawszych zabytków powiatu oraz jego historii, dziedzictwie kulturowym i współczesnych imprezach, które w dużej mierze starają się pielęgnować i przypominać o bogatej przeszłości Warmii i powiatu olsztyńskiego. Informacje na ten temat można znaleźć w odrębnej zakładce „Dla turysty” umieszczonej w widocznym miejscu strony internetowej (w szeregu zakładek podstawowych na górze serwisu). Informacje o zabytkach można znaleźć także na stronie głównej w bieżących „Aktualnościach”.

Ważnym kanałem komunikacji są media społecznościowe (Facebook, Twitter, Instagram, You Tube, LinkedIn), w których promowane są zabytki z Warmii i Szlaku Świętej Warmii, a także imprezy upowszechniające dziedzictwo kulturowe tej krainy. Na Facebooku została utworzona specjalna grupa „Na Szlaku Świętej Warmii”, w której użytkownicy dzielą się zdjęciami i opiniami z pobytu na Warmii. Stworzona jest także strona internetowa szlakswietejwarmii.pl – przewodnik multimedialny, dzięki któremu turyści mogą znaleźć ciekawe miejsca związane ze szlakiem, w formie video, mp3, tekstu do czytania.

Na powiatowych kanałach społecznościowych publikowane są również informacje dotyczące inwestycji takich jak renowacja czy rewitalizacja obiektów zabytkowych w powiecie olsztyńskim.

Źródło: www.powiat-olsztynski.pl

Promocja zabytków w mediach regionalnych i ogólnopolskich

Starostwo Powiatowe w Olsztynie prowadzi aktywną i skuteczną politykę informacyjną, co skutkuje licznymi publikacjami oraz audycjami i materiałami na temat zabytków powiatowych, czy wydarzeń promujących dziedzictwo kulturowe oraz historyczne Warmii w mediach regionalnych („Gazeta Olsztyńska”, „Gazeta Warmińska”, Kopernik.tv, „Gazeta Wyborcza – Olsztyn”, „Radio Olsztyn”, TVP 3 Olsztyn, portale www.olsztyn24.com, www.olsztyn.com.pl) i ogólnopolskich (portal onet.pl, Polska Agencja Prasowa, Radio RMF FM, Radio Zet, program Teleexpres, TVP Info).

The screenshot shows the website of Radio Olsztyn. At the top, there is a navigation bar with the station's logo and icons for listening, a radio clock, auditions, and a playlist. Below this is a secondary navigation bar with links to the main page, news, calendar, gallery, contests, sondas, people of the radio, about the radio, advertising, and contact. The main content area features a 'News' section with a search bar and a list of tags. The featured article is titled 'XIV-wieczny zamek jak nowy' and describes the renovation of the XIV-century castle in Olsztyn, which is now a school. The article includes a photo of the castle and a link to view more images. On the right, there is a 'We recommend' section with links to various local news items.

RADIO OLSZTYN
Olsztyn FM 103,2 Elbląg FM 103,4 Giżycko FM 99,6

POSŁUCHAJ RAMÓWKA AUDYCJE LISTA PRZEBÓJÓW

Strona główna Aktualności Kalendarium Galeria Konkursy Sonda Ludzie Radia O Radiu Reklama Kontakt

Aktualności

Strona główna > Aktualności > XIV-wieczny zamek jak nowy

2012-08-31

XIV-wieczny zamek jak nowy

Skończył się remont XIV-wiecznego zamku w Olsztynku, gdzie mieści się Zespół Szkół. Zamek jest odnowiony, a szkoła wyposażona w profesjonalny sprzęt. Odnowiono schronisko, bibliotekę, mur, który ogradza zamek oraz przyległe budynki gospodarczo-sanitarne.

Obiekty zostały przystosowane dla potrzeb osób niepełnosprawnych. W wyremontowanych budynkach powstały profesjonalnie wyposażone pracownie gastronomiczne i hotelarskie, w których młodzież będzie uczyła się zawodów. Wszystko, przy wsparciu funduszy unijnych, kosztowało 4 i pół miliona złotych.

Szkoła w olsztyńskim zamku jest jedyną placówką w powiecie olsztyńskim o profilu hotelarsko-gastronomicznym. Dyrekcja szkoły chce udostępniać zamkowe pomieszczenia turystom w przyszłe wakacje.

Kliknij na zdjęcie, aby je powiększyć

Tagi aktualności

tradycja, wybory, rozrywka, samorząd, granica, żaloba, Olsztyn, kolej, pożar, sport, służba zdrowia, gospodarka, motoryzacja, internowanie, medycyna, radio, ekologia, siatkówka, media, przestępczość, WOŚP, święta, rekreacja, turystyka, mobbing, bezrobocie, Euro 2012, sąd, kosmos, drogi, Elk, Włodowo, wystawy, uniwersytet, praca, konkursy, fundusze europejskie, utonięcia, dzieci, Warmia i Mazury, wybuch, zdrowie, bezpieczeństwo, Obwód Kaliningradzki, grypa, prokuratura, rolnictwo, Katyń, Parlament Europejski, kultura, Gołdap, dobroczynność, zima, polityka, zwierzęta, demokracja, UE, historia, policja, ofiary, wypadki, edukacja, roszczenia, inwestycje, szkolenia, wojsko, podwyżki, targi, prawo, energia, Olecko, kataklizmy, religia, ekonomia, śmierć

Polecamy

- » Święto Niepodległości w Olsztynie
- » Kapitał Ludzki na Warmii i Mazurach
- » Laureaci konkursu odebrali nagrody
- » Jubileusz 60-lecia Radia Olsztyn

uwolnii

Publikacja o zabytkach i dziedzictwie Warmii na portalu Radia Olsztyn

7.2 DOTOWANIE IMPREZ SŁUŻĄCYCH ZACHOWANIU DZIEDZICTWA WARMII

7.2.1. UDZIELANIE DOTACJI NA WYKONANIE EKSPERTYZ, DOKUMENTACJI, PRAC KONSERWATORSKICH, RESTAURATORSKICH I ROBÓT BUDOWLANYCH PRZY ZABYTKACH ZNAJDUJĄCYCH SIĘ NA TERENIE POWIATU OLSZTYŃSKIEGO ORAZ REALIZACJĘ PRZEDSIĘWZIĘĆ NA RZECZ OCHRONY ZABYTKÓW I ZACHOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

- 1) Powiat Olsztyński udziela dotacji na realizację zadań w zakresie wykonywania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach znajdujących się na terenie powiatu w oparciu o zapisy ustawy z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Zadania wspierane finansowo spełniają wszelkie kryteria działalności społecznie użytecznej, prowadzonej przez organizacje pozarządowe z uwzględnieniem art. 3 ust. 3 w sferze realizacji zadań publicznych określonych w art. 4 ust 1 pkt 16 w/w ustawy. Dotowanie zadań w sposób określony powyżej wynika z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która nie wyłącza, w zakresie swojej regulacji, możliwości stosowania ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w przedmiotowym zakresie. Regulacja art. 81 ust 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dała możliwość finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych według reguł przedstawionych w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Tryb i zasady dotyczące udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku ujmowane są każdego roku w uchwale Rady Powiatu w Olsztynie w sprawie rocznego programu współpracy Powiatu Olsztyńskiego z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie W/w uchwała zawiera wszystkie elementy uchwały trybowej, o której mowa w art. 81 ust 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Powyżej opisany sposób wsparcia finansowego prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych jest podstawową formą dofinansowania gwarantującą, poza dotacją Powiatu Olsztyńskiego, udział dodatkowych środków własnych oraz zewnętrznych w ogólnej kwocie finansowania prac przy zabytkach. W sytuacji zabezpieczenia dodatkowych środków finansowych Powiat Olsztyński nie wyklucza możliwości opracowania odrębnej procedury określającej zasady udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków zlokalizowanym na terenie powiatu olsztyńskiego co może przyczynić się do rozszerzenia zakresu adresatów ewentualnego wsparcia.

- 2) Powiat Olsztyński w ramach współpracy z organizacjami pozarządowymi wspiera realizację zadań publicznych wraz z udzieleniem dotacji na dofinansowanie ich realizacji. Jednym z obszarów priorytetowych określonych każdego roku przez Powiat Olsztyński jest: Kultura, sztuka, ochrona dóbr kultury i dziedzictwa narodowego. Od 2015 r. Powiat Olsztyński w ramach w/w obszaru zabezpiecza środki finansowe na realizację zadań publicznych w zakresie: Działania mające na celu ochronę i opiekę

nad zabytkami, w tym wykonanie ekspertyz, dokumentacji, prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach znajdujących się na terenie powiatu olsztyńskiego. Organizacje pozarządowe oraz inne ustawowo uprawnione podmioty wyłonione w drodze otwartego konkursu ofert otrzymują wsparcie na realizację działań mających na celu ochronę i opiekę nad zabytkami, w tym wykonanie niezbędnej dokumentacji, prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków zlokalizowanych na terenie powiatu olsztyńskiego. Ewentualne otrzymanie dofinansowania uwarunkowane jest posiadaniem lub otrzymaniem zgody wojewódzkiego konserwatora zabytków. Wszelkie prace powinny być prowadzone pod jego nadzorem natomiast protokoły odbioru powinny być podpisane przez przedstawiciela WKZ.

W latach 2015 – 2022 Powiat Olsztyński udzielił wsparcia finansowego, w trybie o którym mowa powyżej, w wysokości 530 000,00 zł. Zgodnie z przyjętym rocznym program współpracy Powiatu Olsztyńskiego z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie na rok 2023 realizację w/w zadania publicznego zabezpieczono środki finansowe w wysokości 130 000,00 zł. Dzięki dotacjom udzielonym przez Powiat Olsztyński w latach 2015 - 2022 wyremontowano kapliczkę w Ruszajnach kapliczkę w Tuławkach, wymieniono okna oraz instalację elektryczną w Galerii Sztuki „Synagoga” w Barczewie, wykonano dokumentację, wyremontowano dach i wykonano prace hydroizolacji ścian fundamentowych budynku Pałacu w Zespole dworsko – pałacowym w Smolajnach, przeprowadzono prace konserwatorskie polichromii na ścianie południowej prezbiterium w kościele św. Anny i św. Szczepana w Barczewie, wykonano remont konstrukcji dachu z wymianą pokrycia w kościele p.w. św. Mikołaja w Dobrym Mieście, wykonano konserwację grup figuralnych i architektury kaplic Kalwarii Warmińskiej w Głotowie, sporządzono dokumentację konserwatorską, tj. program prac konserwatorskich muru przykościelnego w Sętału.

- 3) Powiat Olsztyński współpracuje z organizacjami pozarządowymi również na rzecz podtrzymania dziedzictwa Warmii. Każdego roku w Otwartym Konkursie Ofert NGO'sy mogą ubiegać się o środki z budżetu Powiatu m.in. na organizację imprez promujących dziedzictwo kulturalne, lokalny folklor i rzemiosło artystyczne. Do wydarzeń, które uzyskały dotację Powiatu i wpisują się w pielęgnowanie tradycji warmińskich zaliczyć można m.in. Festyn Archeologiczny w Gadach, Międzynarodowy Festiwal Chórów im. Feliksa Nowowiejskiego, który odbywa się w zabytkowym kościele św. Anny w Barczewie, Noc Sobótkową we Frączkach.
- 4) Od 2004 roku Powiat Olsztyński udziela pomocy finansowej jednostkom samorządu terytorialnego z terenu powiatu na realizację zadań publicznych o charakterze ponadgminnym polegających na organizacji i przeprowadzeniu imprez mających duże znaczenie dla rozwoju kultury, sportu i promocji Powiatu Olsztyńskiego. W większości w/w przedsięwzięcia dotyczą dawnych zwyczajów i obrzędów warmińskich, dziedzictwa kulturowego, w tym kulinarnego, czy wydarzeń historycznych. Zadania wspierane z budżetu Powiatu Olsztyńskiego to m.in. na Kiermas Tradycji, Dialogu i Zabawy w Bałdach (z wjazdem biskupów

warmińskich na Warmię), Dożynki, Wojewódzki Przegląd Kapel i Zespołów Śpiewaczych Warmii i Mazur, Kiermas Warmiński.

Rekonstrukcja wjazdu biskupa warmińskiego w Baldach w czasie Kiermasu Tradycji, Dialogu i Zabawy (Gmina Purda). Trakt Biskupi w Baldach to odtworzony fragment traktu warszawskiego gdzie witano nowych biskupów warmińskich zatwierdzonych przez króla. Na trakcie stawiane są głazy upamiętniające kolejnych biskupów warmińskich.

Źródło: www.powiat-olsztynski.pl

7.2.2. PROJEKTY REALIZOWANE PRZEZ POWIAT NA RZECZ PROMOCJI HISTORII I TRADYCJI

Starostwo Powiatowe w Olsztynie realizuje szereg działań, mających na celu promocję miejsc, tradycji i postaci związanych z dziedzictwem kulturowym Warmii.

Kopernik Warmiakiem

Pierwszy z realizowanych projektów Kopernik Warmiakiem był związany z bogatymi działaniami dokonanymi przez najwybitniejszego Warmiaka Mikołaja Kopernika. Większość życia, bo ponad 40 lat astronom spędził na Warmii, gdzie stworzył swoje wiekopomne dzieła, ale był także lekarzem, ekonomistą, czy administratorem zarządzającym chłopów na łanach opuszczonych. Projekt był nastawiony na multimedialny wymiar, ale nie zabrakło w nim też takich działań, jak ustawienie na terenie trzech warmińskich powiatów 38 tablic informacyjnych o lokowaniu danej miejscowości.

Rok 2023 to 550 rocznica urodzin słynnego astronoma. Powiat Olsztyński we współpracy z lokalnymi przedsiębiorcami podejmuje szereg działań promocyjnych by postać Mikołaja Kopernika wykorzystać jako markę.

W ramach kontynuacji projektu Powiat prowadzi szereg działań promujących życie i twórczość wielkiego astronoma na Warmii. Są to:

1. działalność wydawnicza
  - „Mikołaj Kopernik. Wojna i dyplomacja”
  - „Punkty naznaczone Mikołaja Kopernika”
  - „Rozważania Mikołaja Kopernika o spodlonej monecie”
2. publikacje filmowe
3. utworzenie przy starostwie Zaułku botanicznego Mikołaja Kopernika, w którym znalazły się rośliny z imieniem oraz nazwiskiem astronoma w nazwie
4. stworzenie produktów promocyjnych
  - Sublimat winny Mikołaja Kopernika – trunek wyprodukowany przez lokalną fabrykę miodów i alkoholi, według receptury astronoma; produkt zajął III miejsce w konkursie „Pamiętka regionu Warmii i Mazur 2021”
  - Oleum Copernicus – naturalny olej rzepakowy tłoczony na zimno z rzepaku odmiany Copernicus, wyhodowanego na Warmii.

Oleum Copernicus
Zdjęcie: Powiat Olsztyński

**Publikacje książkowe poświęcone Mikołajowi
Kopernikowi**

Zdjęcie: Powiat Olsztyński

Kwiaty w Zaulku botanicznym Mikołaja Kopernika

Zdjęcie: Powiat Olsztyński

Od grudnia 2022 r. w obiegu funkcjonuje „banknot pamiątkowy” – „Kopernik Warmiakiem” wyemitowany przez Starostwo Powiatowe w Olsztynie, z nieprzypadkowym nominałem 550 Koperników.

8. SZLAKI TURYSTYCZNE WYKORZYSTUJĄCE ZABYTKI I ZASOBY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

Powiat Olsztyński to czysta i piękna ziemia. Dla turystów jest to region szczególnie interesujący, bo można tu znaleźć nie zdeptane leśne ścieżki i jeziora, na których nie ma tłoku. Bogata przeszłość historyczna powiatu pozostawiła wiele interesujących pomników kultury, tajemnicze zamki krzyżackie z XIV-XV wieku, fragmenty murów obronnych i warowni, kapliczki, cmentarze rzymsko-katolickie i ewangelickie, kościoły gotyckie, barokowe. Warmia i Mazury to ziemia, gdzie współżyło, przenikało się i ścierało wiele kultur i narodowości. Ślady tych procesów widoczne są w bogactwie zachowanych śladów.

Warmia to także bogata i nieskażona przyroda. Na powierzchni 2 840 km kw. jest aż 11 rezerwatów przyrody i 20 użytków ekologicznych, które są miejscem występowania rzadkich gatunków fauny i flory oraz 127 pomników przyrody. Wody to ponad 4,5%, lasy – 39,80% powierzchni powiatu, podczas gdy średnia dla województwa wynosi 29%. Bardzo ważne jest to, że lasy powiatu otaczają Olsztyn pierścieniem i łączą się z lasem miejskim, tworząc zielone płuca dla Olsztyna. W Powiecie Olsztyńskim występuje aż 167 różnych pomników przyrody w postaci ciekawych głazów i drzew - pojedynczych lub występujących w grupach i alejach.

Na terenie Powiatu Olsztyńskiego występuje wiele szlaków turystycznych ukazujących walory przyrodnicze oraz spuściznę kulturową. Szlaki są bardzo rozbudowane i dobrze ze sobą skomunikowane. Często wykraczają poza granice powiatu. Szczegółowe informacje nt. szlaków turystycznych dostępne są w wydziałach ds. promocji Urzędów Miast i Gmin Powiatu Olsztyńskiego.

Od 2020 r. Powiat Olsztyński realizuje projekt pod nazwą „Szlak Świętej Warmii”. Jest to propozycja poznania regionu obejmująca „stacje”, które tworzą lokalne sanktuaria oraz miejsca związane z ludźmi i historią biskupstwa warmińskiego. W ramach promocji tej nowej marki turystycznej powstała strona internetowa szlakswietejwarmii.pl, materiały filmowe i audio, a także pozycje wydawnicze:

- „Szlak Świętej Warmii”
- „Okolice Szlaku Świętej Warmii”
- „Na Szlaku Świętej Warmii”.

W październiku 2021 r. Powiat Olsztyński został nagrodzony wyróżnieniem marszałka województwa warmińsko-mazurskiego w kategorii „Promocja ogólna” w konkursie „Pro Warmia i Mazury 2020” za projekt „Szlak Świętej Warmii”.

Zwieńczeniem działań promocyjnych było powstanie w grudniu 2021 r. stowarzyszenia pn. Stowarzyszenie Miast, Gmin i Powiatów - Szlak Świętej Warmii, skupiającego dwadzieścia siedem samorządów gminnych i powiatowych, które wspólnie chcą rozwijać projekt. Główne cele stowarzyszenia to między innymi wspieranie inicjatyw w zakresie ochrony zabytków i dziedzictwa historycznego, edukacji, kultury oraz podtrzymywanie tradycji i tożsamości kulturowej.

Źródło: www.szlakswietejwarmii.pl

Wydawnictwa poświęcone Szlakowi Świętej Warmii
Zdjęcie: Powiat Olsztyński

Strona startowa witryny szlakswietejwarmii.pl

8.1. SZLAKI ROWEROWE

1. Szlak „Poznaj architekturę wsi warmińskiej”

Szlak rowerowy jest zamkniętą pętlą okrężną wokół Olsztyna. Przebiegał będzie po drogach dogodnych dla ruchu rowerowego, częściowo po bocznych drogach asfaltowych, częściowo po drogach gruntowych i leśnych. Pętla w trzech punktach od strony południowo-wschodniej i w jednym od zachodu, łączyć się będzie z istniejącymi oznakowanymi wcześniej szlakami rowerowymi.

Długość szlaku (km): **117,7**

2. Szlak "7 cudów natury 7 cudów kultury" - gmina Biskupiec (szlak ułożony przez Katolickie Gimnazjum Społeczne w Biskupcu)

Opis-komentarz: Biskupiec – Rzek – Rasząg – Zabrodzie – Kobyły – Parelskie Wzgórza – Lipowo – Stanclewo – Bredynki – Dębowo – Czerwonka – Biesowo – jezioro Galk – jezioro Dadaj.

3. Szlak - Rowerem po złote runo Stowarzyszenia Kulturalnego "Nasz Kawalek Warmii" .

Długość trasy: 31 km.

Znakowanie w terenie: trasa oznakowana.

Opis-komentarz: Ścieżka jest wyznakowana jako pętla, która prowadzi po malowniczych warmińskich terenach. Można włączyć się w nią w dowolnym miejscu. Proponowane początki trasy to dworzec PKP Czerwonka lub zjazd w kierunku Biskupca z drogi nr 16 (Biskupiec - Mrągowo). W obu tych miejscach są umieszczone tablice informacyjne z mapką trasy i podstawowymi informacjami. Wystartować proponujemy z tego drugiego punktu. Zjeżdżamy z obwodnicy do Biskupca.

8.2. SZLAKI KAJAKOWE

1. Szlak Marózką i Łyną do Olsztyną

Opis-komentarz: Waplewo – Mostek drogowy – Most kolejowy – Jezioro Maróz – Swaderki – Mostek – Jezioro Świąte – Wypływ rzeki Marózka – gospodarstwo rolne w Kurkach – Kurki most drogowy – Niski mostek – Jezioro Łańskie – Wypływ Łyny – Jezioro Ustrych – Początek przełomu (w tym miejscu należy wysiąść z kajaków i je przenieść) – Ruś – elektrownia – Wieś Bartąg – Most drogowy, przedmieścia Olsztyna

Długość szlaku 56,5 km.

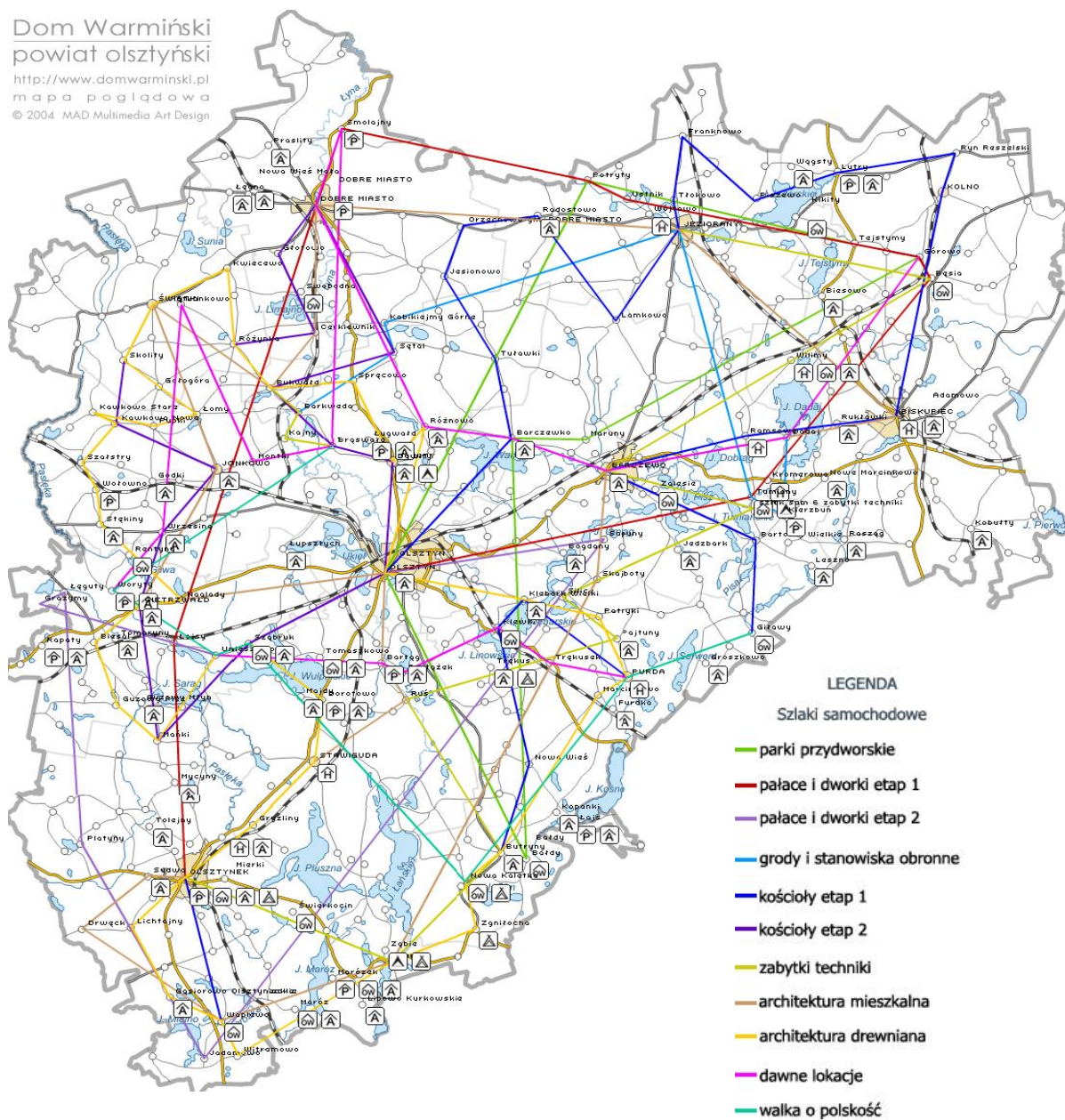
2. Szlak Rzeką Łyną w gminie Dobre Miasto

Długość szlaku: 40 km.

Opis-komentarz: Most drogowy w Kłodce (wodowanie kajaków) – okolice Knopina (częste, gwałtowne zakola do 15 – 20 m) - dalej w kierunku Dobrego Miasta Dużą Łyną (prawe ramię Łyny będące sztucznym wykopem) – czynna elektrownia wodna (tu należy dobić do prawej strony brzegu i przenieść kajaki około 50 m) – dalej

płynie się pod mostem drogowym obok Bocianie Baszty – most drogowy w Kosyniu (płynąc spokojnym nurtem, odcinek rzeki z licznymi zakolami wśród łąk o wysokim 1 m brzegu, brzegi wznoszą się i z daleka widać pałac w Smolajnach) – most drogowy w Smolajnach (po prawej stronie odnoga starorzecza po lewej las sosnowo – świerkowy – wpływamy na najładniejszy odcinek szlaku (na zakolach po lewej i po prawej stronie kilkumetrowe urwiska i starorzecza z siedliskami ptactwa wodnego) – most drogowy drogi do Urbanowa – Urbanowo (za Urbanowem do granicy gminy teren wznosi się i szlak biegnie wśród pagórków) – płyniemy do granicy gminy.

8.3. SZLAKI SAMOCHODOWE

Mapa turystyczna powiatu olsztyńskiego – szlaki samochodowe.

Źródło: www.domwarminski.pl

Szlaki oznakowane

1. Szlak Kopernikowski (na terenie powiatu olsztyńskiego – ok 60 km, długość całego szlaku 302 km)

Olsztyn – Dywity – Brąswald – Dobre Miasto – Glotowo – Smolajny – Lidzbark Warmiński – Ignaliny – Babiak – Krosno – Orneta – Pieniężno – Parkosze – Braniewo – Frombork – Podgródzie – Tolkmicko – Kadmny – Wysoczyzna Elbląska - Elbląg – Pasłęk – Buczyniec – Małdyty – Dobrocin – Morą – Kretowiny – Jonkowo – Olsztyn.

2. Szlak Grunwaldzki (długość szlaku na terenie powiatu olsztyńskiego ok 60 km, długość całego szlaku 283 km).

Olsztyn – Gietrzwałd – Zawady Małe – Stare Jabłonki – Ostróda – Pietrzwałd – Wysoka Wieś – Lubawa – Samplawa – Bratian – Nowe Miasto Lubawskie – Boleszyn – Lidzbark – Działdowo – Nidzica Łyna – Dąbrówno – Grunwald – Olsztynek – Dorotowo – Olsztyn.

3. Szlak Mazurski (długość szlaku na terenie powiatu olsztyńskiego ok 50 km, długość całego szlaku 445 km).

Olsztyn – Barczewo – Biskupiec – Łęczany - Reszel – Św. Lipka – Kętrzyn – Gierłoż – Mamerki – Węgorzewo – Rapa – Gołdap – Olecko – Wieliczki – Elk – Ogródek – Orzysz – Nowe Guty – Pisz – Ruciane Nida – Wojnowo – Krutyń – Zgon – Spychowo – Szczytno – Pasym – Olsztyn.

Szlaki tematyczne

1. Pałace i dworki.

Etap 1 Przebieg szlaku: Olsztynek – Łajsy (przez Biesal) - Smolajny (przez Dobre Miasto, Radostowo) - Potryty - Ustnik (przez Jeziorany) - Tejstymy - Górowo - Bęsia – Tumiany - Olsztyn

Etap 2 Przebieg szlaku: Olsztyn - Sapuny (przez Butryny, Swader, Waplewo) - Jadamowo – Gąsiorowo Olsztyneckie - Płatyny (przez Guzowy Piec) - Lęguty - Grazyń (przez Gietrzwałd) - Uniszewo - Sząbruk – Olsztyn

2. Parki przydworskie.

Przebieg szlaku: Olsztyn (przez Jeziorny) - Potryty - Tejstymy (przez Biskupiec, Barczewo, w kierunku Barczewka) - Górowo - Maruny - Barczewko (przez Nową Wieś) - Bałdy - Olsztyn

3. Grody i stanowiska obronne.

Przebieg trasy: Barczewko – Barczewo – Dadaj – Kierzbuń – Tumiany – Jeziorany – Kabikiejmy Górne – Sętań – Barkweda.

4. Kościoły.

Etap 1 Przebieg trasy: Stawiguda - Gryzliny - Olsztynek - Waplewo (przez Kadrowo, Swader) - Kurki - Butryny - Nowa Wieś (przez Trękusek) - Klewki - Klebark Wielki - Purda (przez Prejłowo) - Giławy - Bartoły

Wielkie - Barczewo - Ramsowo (przez Kromerowo) - Biskupiec - Kolno - Ryn Reszelski - Lutry - Pisowo - Frankowo - Tłokowo - Jeziorany (przez Krokowo) - Lamkowo (przez Derc) - Radostowo - Orzechowo - Jesionowo - Buławki - Barczewko – Olsztyn.

Etap 2 Przebieg trasy: Olsztyn – Dywity – Brąswałd – Bukwałd (przez Spręcowo) – Sętań – Dobre Miasto – Głotowo – Cerkiewnik – Różynka - Kwiecewo – Świątki – Skolisty – Nowe Kawkowo – Jonkowo – Wrzesina – Gietrzwałd – Mańki (przez Uniszewo) – Sząbruk – Olsztyn.

5. Zabytki techniki.

Przebieg trasy: Olsztynek (przez Kurki, Butryny w kierunku Olsztyna) - Ruś (przez Stary Olsztyn, Trekusek i Purdę) - Pajtuński Młyn – Kanał w Silicach (przez Prejłowo i Bartoły Wielkie) - Klimkowo - Barczewo (przez Biskupiec) - Bęsia (przez Tejstyny) - Jeziorany - Dobre Miasto - Cerkiewnik - Bukwałd – Barkweda - Kajny – Brąswałd.

6. Architektura mieszkalna.

Przebieg trasy: Olsztyn - Bartąg - Ruś (przez Gągławki) - Stawiguda - Gryzliny - Olsztynek - Sudwa (przez Świątajny) - Drwęck (przez Lichatjny, Jamiółowo) - Waplewo (przez Kadrowo, Swader), Swaderki - Kurki (przez Zgniłochę, Butryny, Purda, Patryki) - Skajboty - Barczewo - Biskupiec - Jeziorany - Dobre Miasto - Cerkiewnik - Bukwałd (powrót w stronę Dobrego Miasta na Głotowo) - Świątki (przez Skalisty) - Skalisty (przez Łomy) - Jonkowo (przez Giedajty - Wrzesina) - Gietrzwałd – Olsztyn.

7. Architektura drewniana.

Przebieg trasy: Olsztyn (przez Klebark Wielki, Patryki, Purdę) - Marcinkowo (przez Butryny) - Nowa Kaletka (przez Zgniłochę, Kurki, Żelazno, Witrażowo) - Waplewo - Gąsiorowo Olsztyneckie (przez Pawłowo) - Lichtajny - Olsztynek - Gryzliny - Stawiguda - Dorotowo - Sząbruk - Uniszewo (przez Guzowy Piec) - Mańki - Guzowy Piec - Biesal - Gietrzwałd - Woryty - Gietrzwałd - Nagłady (przez Wrzesinę) - Stęki - Wołowno - Szałstry (przez Nowe Kawkowo) - Stare Kawkowo (powrót ze Starego Kawkowa do Nowego Kawkowa) - Nowe Kawkowo (przez Pupki) - Łomy (przez Gołogórę) - Skolity (przez Świątki) - Kwiecewo (przez Różynkę) - Bukwałd - Spręcowo - Dywity - Różnowo - Dywity - Olsztyn

8. Dawne lokacje.

Przebieg trasy: Purda - Trękusek - Klewki - Bartążek - Bartąg (można pojechać przez Olsztynek do Gąsiorowa Olsztyneckiego) - Unieszewo - Gietrzwałd - Woryty - Wrzesina - Jonkowo - Matki (przez gutkowo) - Brąswałd (przez dobre Miasto) - Smolajny - (powrót do Dobrego Miasta przez Kabikejmy Dolne) - Różnowo - Barczewko - Barczewo - Dadaj (przez Biskupiec) - Górowo

9. Walka o polskość.

Przebieg trasy: Giławy - Purda (przez Butryny) - Nowa Kaletka (powrót w stronę Olsztyna przez Bartąg i

Tomaszkowo) - Sząbruk - Uniszewo - Gietrzwałd - Woryty (przez Wrzesinę, Warkąły, Gutkowo) - Brąswałd

10. Szlak Świętej Warmii.

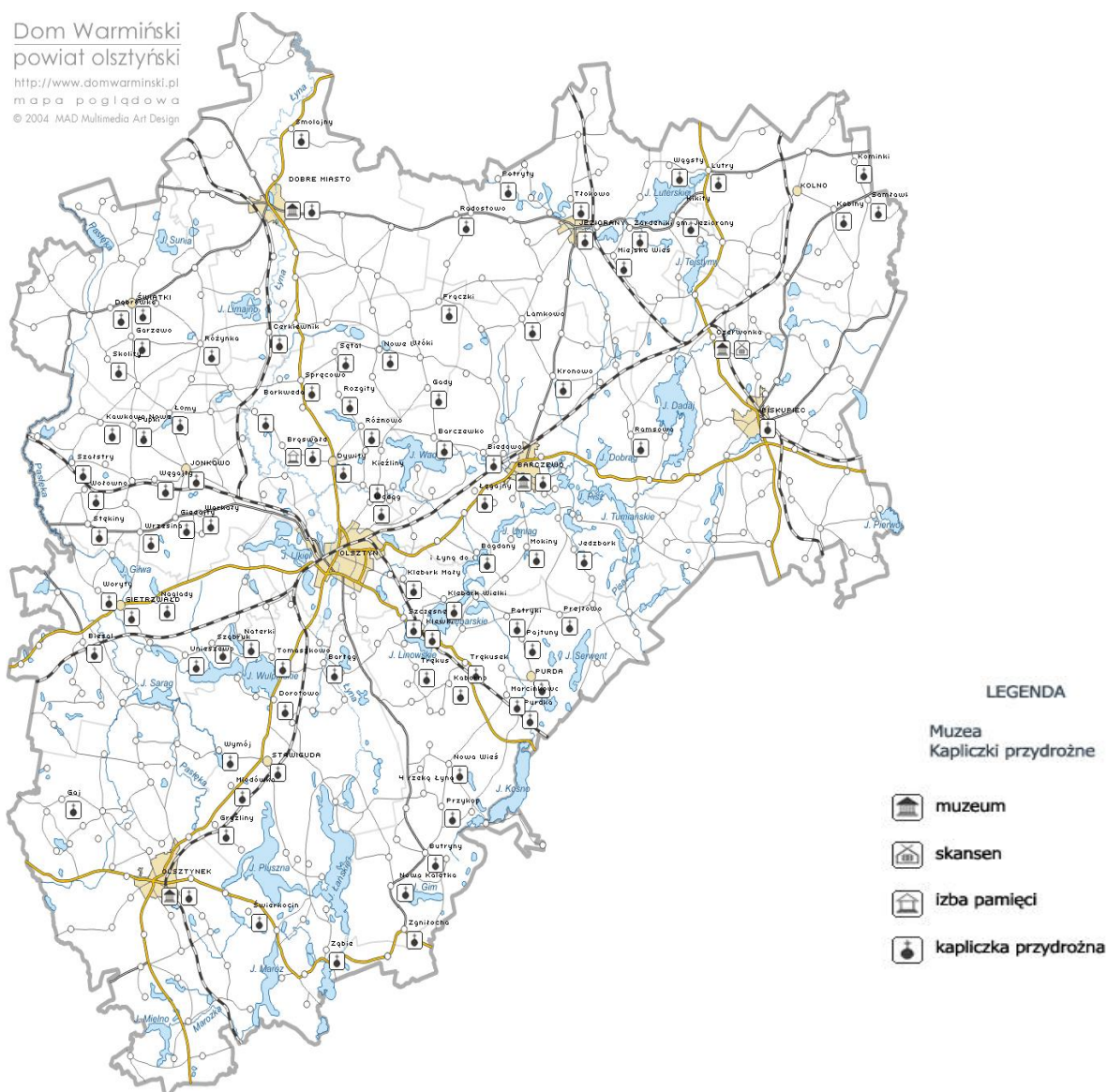
Przebieg trasy: Baldy – Gietrzwałd – Olsztyn – Głotowo – Dobrze Miasto – Lidzbark Warmiński – Stoczek Klasztorny – Bisztynek – Reszel – Święta Lipka – Tłokowo – Krosno – Chwałęcín – Pieniężno – Frombork – Braniewo

Szczegóły na: szlakswietejwarmii.pl

11. Węgierskie ślady na Warmii

Przebieg trasy: Gąglawki – Bartąg – Frombork – Braniewo – Lidzbark Warmiński – Reszel – Barczewo – Olsztyn

Szczegóły na: wegrzynawarmii.pl

Mapa turystyczna Powiatu olsztyńskiego – muzea i kapliczki.

Źródło: www.domwarminski.pl

8.4. SZLAKI KONNE

1. Trasy konne na terenie Nadleśnictwa Jedwabno

Nr. 1 - długości ok. 12,5 km.; przebiega w pobliżu wsi Natać Wielka,

Nr. 2 - długości ok. 11 km.; przebiega w pobliżu wsi Bałdy,

Nr. 3 - długości ok. 10,5 km.; przebiega w pobliżu wsi Małszewo

Nr. 4 - długości ok. 24 km.; przebiega pomiędzy wsiami: Zimna Woda, Wały, Muszaki,

Nr. 5 - długości ok. 8,5 km.

2. Trasy konne na terenie Nadleśnictwa Jagielek

Nr 1 – przebiega w pobliżu Jeziora Guzowy Piec

3. Trasy konne na terenie Nadleśnictwa Kudypy

Nr1. – leśnictwo Stary Dwór; gm. Stawiguda, Gietrzwałd – przebiega w pobliżu miasta Olsztyna

Nr 2 – leśnictwo Kudybki; gm. Gietrzwałd – przebiega w pobliżu wsi: Kudypy, Naterki,

Nr 3 – leśnictwo Nagłady; gm. Gietrzwałd – przebiega w pobliżu miasta Olsztyna

Nr 4 – leśnictwo Wrzesina; gm. Jonkowo – przebiega w pobliżu wsi Wrzesina

Nr 5 – leśnictwo Żelazowice; gm. Gietrzwałd – przebiega w pobliżu wsi: Rentyny, Woryty, Stęki

Nr 6 – leśnictwo Chmury; gm. Dobrze Miasto – przebiega w pobliżu Jeziora Limajno

8.5. SZLAKI PIESZE I NARCIARSKIE

1. Szlak Kopernikowski (42 km w Powiecie olsztyńskim)

Olsztyn (Wysoka Brama) – Brąswałd - Most nad sztucznym korytem Łyny – Barkweda – Bukwałd – Cerkiewnik – Glotowo – Dobrze Miasto – Smolajny.

2. Szlak im. A. Śliwy (18,5 km)

Olsztyn (Wysoka Brama) – Rezerwat Redykajny – Jezioro Tyrsko – Gutkowo – Łupsztych – Dajtki.

3. Szlak 3 (6 km + z Olsztynka do Waplewa)

Olsztynek – Waplewo – Maróz – Żelazno.

4. Szlak Napoleona (32 km)

Gutkowo – Mątki – Jonkowo – Łomy – Pupki – Gołogóra – Skolity – Kalisty – Dąbrówka – Konradowo.

5. Szlak 5 (49,9 km)

Olsztyn (Wysoka Brama) – Obrońców Tobruku – Jaroty – Bartążek – Kielary – rzeka Łyna/most – Ruś/sklep –

skraj lasu – granica rezerwatu Las Warmiński – rzeka Łyna/elektrownia – skrzyżowanie dróg i duktów – Półwysep Lalka – Droga Kurki/Dąb – Kurki – Brzeźno Łyńskie – Orłowo – Łyński Młyn – przejazd kolejowy – Dobrzyń PKP

6. Szlak im. Diernowa (10,3 km)

Olsztyn Jakubowo – Sanatorium.

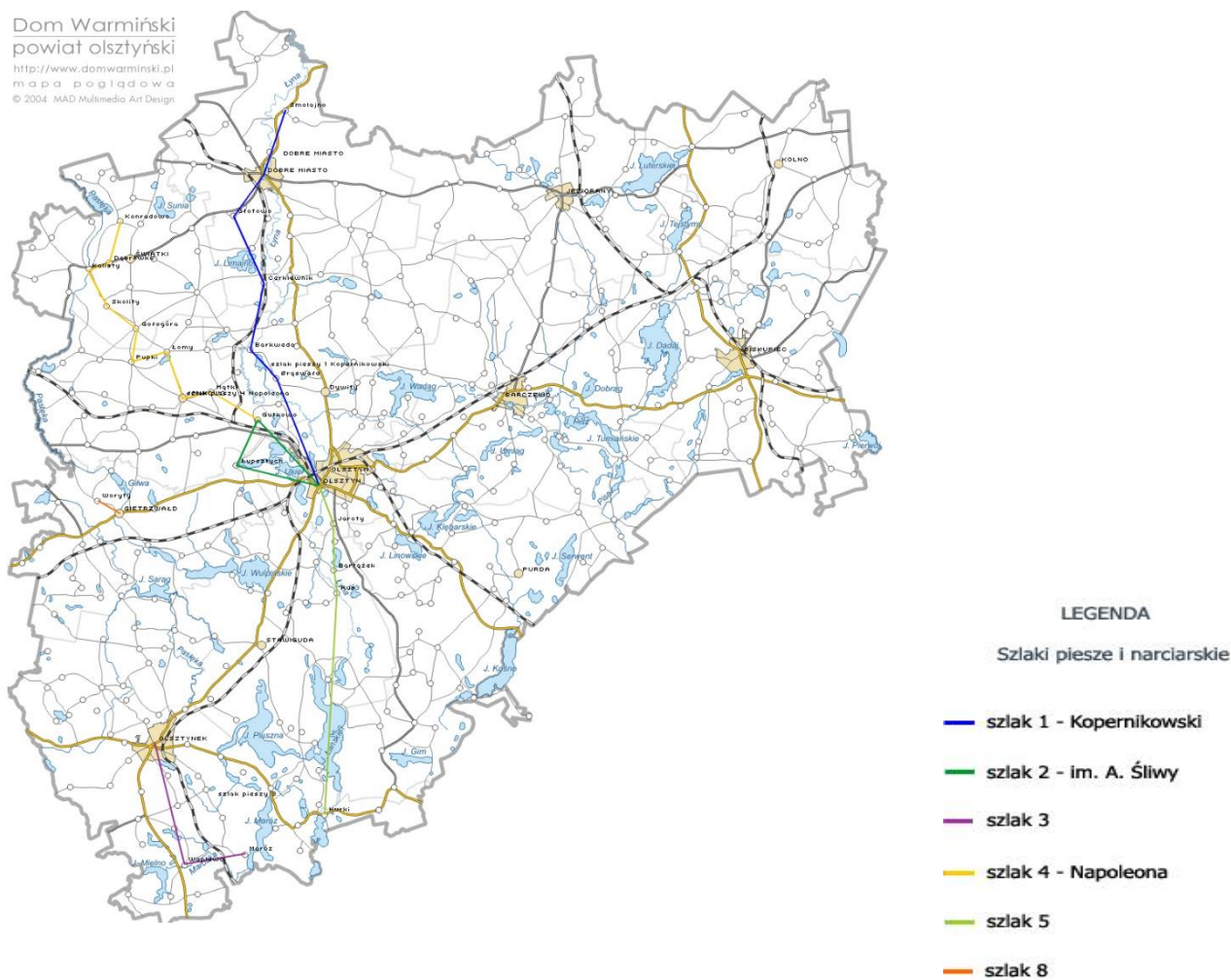
7. Szlak Błękitny (4 km)

Olsztyn ul. Bałtycka – jez. Długie - Las Miejski – Jakubowo.

8. Szlak 8

(długość szlaku 15 km)

Gietrzwałd – Woryty (murowane warmińskie domy z końca XIX w. Oraz budynek dawnej szkoły polskiej) – przez las Żelazowice (w okolicy rezerwat "Ostoja bobrów na rzece Pasłęce") - powrót do Woryt – Gietrzwałd.

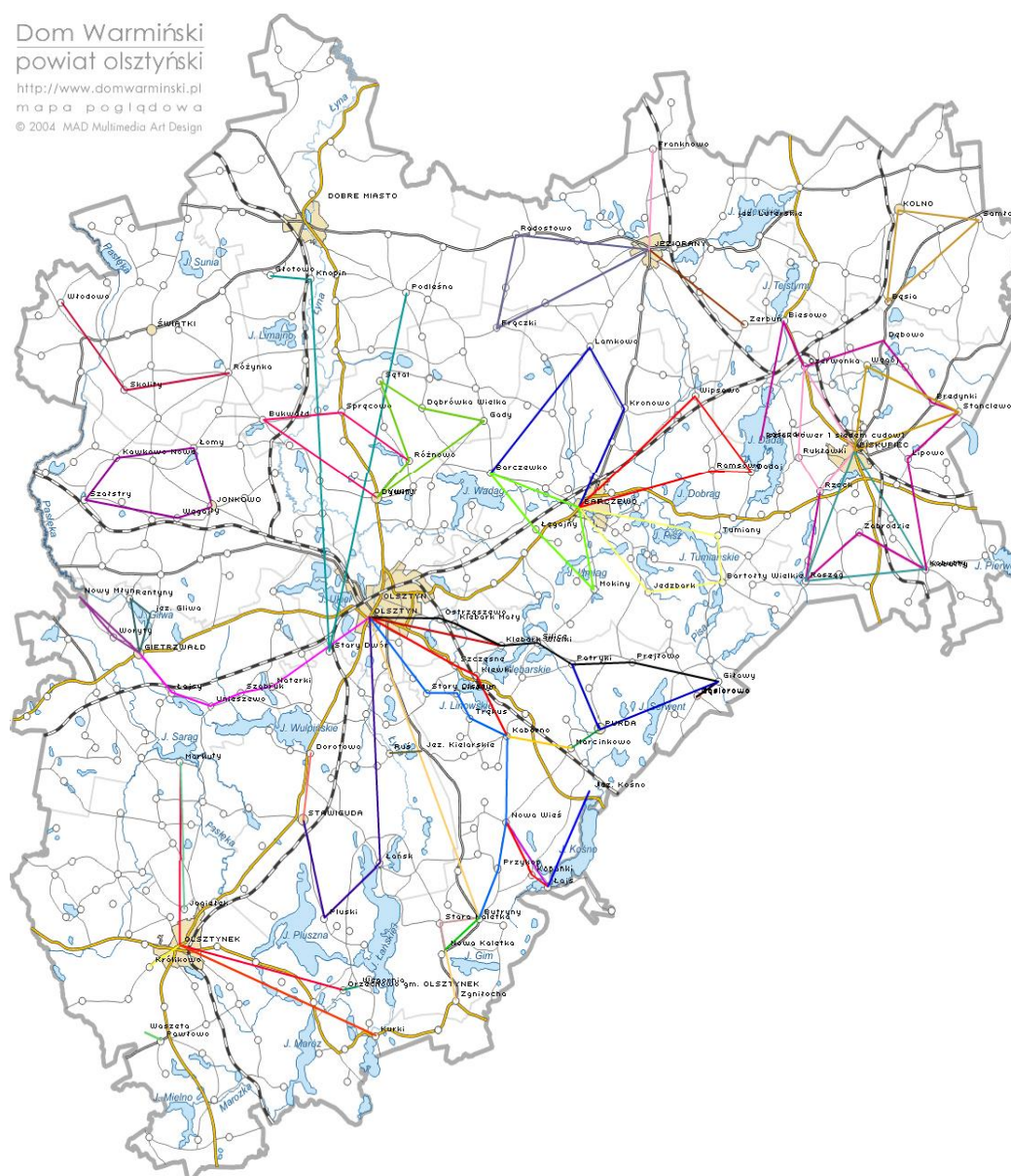

Mapa turystyczna powiatu olsztyńskiego – szlaki piesze i narciarskie.
Źródło: www.domwarminski.pl

8.5.1. LEŚNE ŚCIEŻKI PRZYRODNICZE NA TERENIE NADLEŚNICTW POWIATU OLSZTYŃSKIEGO

1. Leśna ścieżka "Sanatorium" (ok. 4 km)
2. Leśna ścieżka "Kudypska Polana"
3. Leśna ścieżka "Las bliżej nas" (ok. 3 km)
4. Leśna ścieżka "Zazdrość" (ok. 6,7 km)
5. Leśna ścieżka "Zielony szlak" (ok. 5 km)

Dom Warmiński
powiat olsztyński
<http://www.domwarminski.pl>
mapa poglądowa
© 2004 MAD Multimedia Art Design

LEGENDA

Szlaki rowerowe

- szlak 1 siedem cudów
- szlak 2 okolic Olsztyna
- szlak 3 okolic Olsztyna
- szlak 9 Barczewo żółty
- szlak 10 Barczewo czerwony
- szlak 11 Barczewo zielony
- szlak 12 Biskupiec
- szlak 13 Biskupiec
- szlak 16 Biskupiec
- szlak 16 Dobre Miasto
- szlak 17 Dywity czerwony
- szlak 18 Dywity zielony
- szlak 19 Gietrzwałd jez. Głwko
- szlak 20 Gietrzwałd
- szlak 21 Jeziorany
- szlak 22 Jeziorany
- szlak 23 Jeziorany
- szlak 24 Jeziorany
- szlak 25 Jonkowo
- szlak 26 Kolno
- szlak 27 Olsztynek czerwony
- szlak 28 Olsztynek czarny
- szlak 29 Olsztynek żółty
- szlak 30 Olsztynek czerwony
- szlak 31 Olsztynek czerwony
- szlak 33 Olsztynek zielony
- szlak 34 Olsztynek zielony
- szlak 35 Pruda czarny
- szlak 36 Pruda czerwony
- szlak 37 Pruda żółty
- szlak 38 Pruda niebieski
- szlak 39 Pruda zielony 1
- szlak 40 Pruda zielony 2
- szlak 41 Pruda żółty 2
- szlak 42 Pruda niebieski 2
- szlak 43 Pruda niebieski 3
- szlak 44 Stawiguda zielony
- szlak 45 Stawiguda niebieski
- szlak 46 Stawiguda czerwony
- szlak 47 Stawiguda jez. Kielarski

Mapa turystyczna powiatu olsztyńskiego – szlaki rowerowe.
Źródło: www.domwarminski.pl

9. DIAGNOZA STANU ISTNIEJĄCEGO I POTENCJAŁU POWIATU OLSZTYŃSKIEGO W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY ZABYTEKÓW - ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Niniejszy Program ma na celu wskazanie istniejącego stanu zabytków oraz zdefiniowanie możliwości i obowiązków prawnych, dzięki którym Powiat Olsztyński dba o własne dziedzictwo kulturowe. Dokładna ocena, zarówno materii prawnej jak i materialnej ma na celu określenie aktualnej pozycji i perspektyw, a wraz z tym najlepszej strategii postępowania w zakresie opieki i ochrony zabytków. Jedną z podstawowych metod analizy strategicznej wykorzystywanej przy opracowaniu diagnozy jest analiza SWOT. Analiza ta ma na celu sklasyfikowanie czynników wewnętrznych i zewnętrznych wpływających na opiekę i ochronę zabytków na terenie Powiatu Olsztyńskiego.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
⬆️ wspieranie realizacji zadań publicznych wraz z udzieleniem dotacji na dofinansowanie ich realizacji w zakresie: Działania mające na celu ochronę i opiekę nad zabytkami, w tym wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach znajdujących się na terenie Powiatu Olsztyńskiego oraz w zakresie: Impreza, cykl imprez, działania i przedsięwzięcia polegające na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury mające na celu wspieranie i promocję twórczości, w tym amatorskiej, edukację i oświatę kulturalną, realizację działań i inicjatyw kulturalnych o zasięgu co najmniej powiatowym; ⬆️ duża ilość różnorodnych zabytków charakterystycznych dla regionu Warmii; ⬆️ atrakcyjne położenie Powiatu Olsztyńskiego pod względem krajobrazowym i kulturowym; ⬆️ duża ilość szlaków turystycznych wykorzystujących dziedzictwo kulturowe; ⬆️ bogaty zasób ruchomych dzieł sztuki; ⬆️ kultywowanie i promowanie tradycji warmińskiej; ⬆️ funkcjonowanie i wspieranie działalności Społecznych Opiekunów Zabytków Powiatu Olsztyńskiego; ⬆️ wzrost inwestycji mających na celu ochronę i	⬆️ zły stan zachowania znacznej części zabytków zlokalizowanych na terenie Powiatu Olsztyńskiego; ⬆️ niewystarczające środki finansowe na konserwację obiektów zabytkowych w skali kraju; ⬆️ brak kontynuacji i nawiązań w stosunku do istniejącej przestrzeni zabytkowej, zanikanie tradycyjnej architektury i zabudowy charakterystycznej dla regionu Warmii; ⬆️ niewystarczająca promocja bieżąca zasobów i walorów dziedzictwa kulturowego; ⬆️ niedostateczna edukacja społeczna o konieczności i potrzebie należytego dbania o zabytki oraz niedostateczna świadomość właścicieli zabytków o prawnych zobowiązaniach do należytego utrzymania obiektów; ⬆️ brak powiatowej ewidencji zabytków; ⬆️ brak planów zagospodarowania przestrzennego skutkujące brakiem objęcia wszystkich terenów lub obiektów zabytkowych zapisami dotyczącymi ochrony konserwatorskiej; ⬆️ brak aktualnych działek geodezyjnych przy niektórych zabytkach wpisanych do rejestru

renowację zabytków; ♣ liczne publikacje nt. dziedzictwa kulturowego Warmii; ♣ uwzględnianie zagadnień związanych z objęciem poszczególnych terenów lub obiektów ochroną konserwatorską w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ♣ utworzenie stowarzyszenia pn. Stowarzyszenie Miast, Gmin i Powiatów - Szlak Świętej Warmii, skupiającego dwadzieścia siedem samorządów gminnych i powiatowych, którego główne cele to między innymi wspieranie inicjatyw w zakresie ochrony zabytków i dziedzictwa historycznego, edukacji, kultury oraz podtrzymywanie tradycji i tożsamości kulturowej.	zabytków utrudniające ustalenie dokładnej lokalizacji zabytków lub brak informacji czy obiekt jest wpisany do rejestru zabytków wraz z otoczeniem
SZANSE	ZAGROŻENIA
♣ dalsza edukacja i wzrost zainteresowania właścicieli zabytków ochroną i pracami konserwatorskimi; ♣ efektywniejsze zarządzanie infrastrukturą dotyczącą szlaków turystycznych; ♣ dalszy rozwój turystyki, w tym agroturystyki, w oparciu o obszary historyczne i obiekty zabytkowe; ♣ możliwość pozyskiwania zewnętrznych źródeł wsparcia na realizację prac konserwatorskich i remontowych dotyczących obiektów zabytkowych; ♣ promocja i wsparcie inicjatyw lokalnych mających na celu popularyzację, promocję i prezentację zabytków i dziedzictwa kulturowego Powiatu Olsztyńskiego; ♣ promocja i rozwój tradycyjnej architektury charakterystycznej dla regionu Warmii; ♣ brak możliwości wykonywania jakichkolwiek prac na obiektach wpisanych do ewidencji zabytków, dla których zostało wszczęte postępowanie w	♣ niewystarczające środki finansowe na ochronę i opiekę zabytków, realizację prac renowacyjnych i konserwatorskich w skali kraju; ♣ niedostateczna liczba działań i akcji promocyjnych na rzecz ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego; ♣ pogarszający się stan techniczny zabytków; ♣ niewłaściwe użytkowanie obiektów zabytkowych; ♣ prowadzenie prac budowlanych na zabytkach niezgodnie ze sztuką budowlaną; ♣ brak wypracowanych procedur określających współpracę instytucji odpowiedzialnych za ochronę zabytków z właścicielami zabytków; ♣ brak wiedzy właścicieli prywatnych o wpisaniu obiektu lub terenu, będącego w ich zarządzie, do rejestru zabytków i podejmowanie działań bez zgody

sprawie wpisu do rejestru zabytków	wojewódzkiego konserwatora zabytków (lub celowe niewystępowanie o zgodę na prowadzenie prac do konserwatora zabytków); ✧ nierespektowanie zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dotyczących konieczności uzgadniania podejmowanych działań z konserwatorem zabytków.

10. CELE PRIORYTETOWE, ZADANIA I MONITORING PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU OLSZTYŃSKIEGO NA LATA 2023 – 2026

Zgodnie z art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami programy opieki nad zabytkami, w tym powiatowe, mają na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Uwzględniając określone wyżej kierunki działania oraz przeprowadzając syntezę analizy SWOT Powiat Olsztyński określił cele priorytetowe oraz wskazał zadania, których podjęcie przyczyni się do poprawy stanu zachowania i zagospodarowania obiektów zabytkowych.

CEL I: OCHRONA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU OLSZTYŃSKIEGO	
ZADANIA	PODMIOTY/JEDNOSTKI REALIZUJĄCE
Ochrona zabytków, opieka nad zabytkami, ochrona krajobrazu kulturowego i środowiska naturalnego	Powiat Olsztyński
Promowanie regionalnej architektury i budownictwa	• Wydział Budownictwa i Infrastruktury • Wydział Organizacyjny
Wspieranie rozwoju turystyki z uwzględnieniem walorów dziedzictwa kulturowego	• Wydział Budownictwa i Infrastruktury • Wydział Organizacyjny • Wydział Oświaty, Kultury i Kultury Fizycznej
Wspieranie inicjatyw i pozyskiwanie środków finansowych z zewnętrznych źródeł wsparcia na realizację prac budowlanych, konserwatorskich i remontowych dotyczących obiektów zabytkowych	• Wydział Inwestycji i Rozwoju Lokalnego • Organizacje pozarządowe i inne uprawnione podmioty wspierane finansowo lub realizujące zadania publiczne na rzecz Powiatu

Wsparcie inicjatyw lokalnych mających na celu popularyzację, promocję i prezentację zabytków i dziedzictwa kulturowego Powiatu Olsztyńskiego	• Wydział Organizacyjny • Wydział Oświaty, Kultury i Kultury Fizycznej
Wspieranie inicjatyw w zakresie ochrony zabytków i dziedzictwa historycznego, edukacji, kultury oraz podtrzymywanie tradycji i tożsamości kulturowej.	• Powiat Olsztyński • Stowarzyszenie Miast, Gmin i Powiatów - Szlak Świętej Warmii
CEL II: PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I EDUKACJA MIESZKAŃCÓW POWIATU OLSZTYŃSKIEGO W ZAKRESIE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI	
Promowanie istniejących i wspieranie inicjatyw mających na celu tworzenie nowych szlaków turystycznych wykorzystujących zasoby dziedzictwa kulturowego Powiatu Olsztyńskiego.	• Wydział Organizacyjny • Wydział Inwestycji i Rozwoju Lokalnego • Wydział Gospodarowania Środowiskiem
Promocja zasobów dziedzictwa kulturowego i inicjatyw dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami w mediach.	• Wydział Organizacyjny
Promowanie i prezentacja zabytków z terenu powiatu olsztyńskiego za pośrednictwem internetu.	• Wydział Organizacyjny
Promocja kultury i tradycji warmińskiej.	• Wydział Organizacyjny • Wydział Oświaty, Kultury i Kultury Fizycznej
Opracowywanie folderów, przewodników i innych pozycji dotyczących dziedzictwa kulturowego powiatu oraz wspieranie zewnętrznych publikacji dotyczących tematyki.	• Wydział Organizacyjny
Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego, jego stanu zachowania i potrzeb związanych z jego ochroną wśród mieszkańców Powiatu Olsztyńskiego.	• Wydział Budownictwa i Infrastruktury • Wydział Organizacyjny • Wydział Gospodarowania Środowiskiem • Wydział Geodezji • Wydział Gospodarki Nieruchomościami
Organizacja i udział w szkoleniach, debatach dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego i opieki nad zabytkami.	• Powiat Olsztyński
Edukacja właścicieli w zakresie prawnych zobowiązań do należytego utrzymania obiektów zabytkowych z wykorzystaniem IT.	• Powiat Olsztyński
Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków przy realizacji wspólnych projektów.	• Powiat Olsztyński
CEL III: UTWORZENIE, PROWADZENIE I BIEŻĄCA AKTUALIZACJA EWIDENCJI ZABYTKÓW POWIATU OLSZTYŃSKIEGO	
Opracowanie wykazu, wraz z opisem geodezyjnym budowlanym, inwestycyjnym i dokumentacją zdjęciową kapliczek zlokalizowanych na terenie powiatu olsztyńskiego oraz udostępnienie wykazu na stronie internetowej Powiatu Olsztyńskiego.	• Wydział Geodezji • Wydział Budownictwa i Infrastruktury • Wydział Organizacyjny • Wydział Gospodarki Nieruchomościami • Wydział Inwestycji i Rozwoju Lokalnego
Sporządzenie wykazu zabytków nieruchomych i archeologicznych zlokalizowanych na terenie powiatu olsztyńskiego na podstawie rejestrów zabytków województwa warmińsko – mazurskiego oraz udostępnienie wykazów na stronie internetowej Powiatu Olsztyńskiego.	• Wydział Oświaty, Kultury i Kultury Fizycznej

Opracowanie mapy zabytków będących w zasobach Powiatu Olsztyńskiego.	• Wydział Budownictwa i Infrastruktury • Wydział Organizacyjny • Wydział Geodezji • Wydział Gospodarki Nieruchomościami

Realizacja Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Olsztyńskiego na lata 2023 – 2026, a tym samym osiągnięcie zakładanych celów priorytetowych możliwe będzie dzięki realizacji określonych zadań przy zastosowaniu następujących instrumentów:

- 1) prawnych – wynikających z przepisów ustawowych w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki i ochrony zabytków oraz uwzględnieniu Programu przy tworzeniu innych dokumentów prawa miejscowego,
- 2) finansowych – polegających na wspieraniu prac konserwatorskich i renowacyjnych przy obiektach zabytkowych oraz inicjatyw lokalnych, w tym również inicjatyw mających na celu pozyskiwanie środków finansowych z zewnętrznych źródeł wsparcia mających na celu popularyzację, promocję i prezentację zabytków i dziedzictwa kulturowego Powiatu Olsztyńskiego; wspieranie, w ramach współpracy Powiatu Olsztyńskiego z organizacjami pozarządowymi, realizacji zadań publicznych wraz z udzieleniem dotacji na dofinansowanie ich realizacji między innymi w zakresie: Działania mające na celu ochronę i opiekę nad zabytkami, w tym wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach będących własnością powiatu lub znajdujących się na terenie Powiatu Olsztyńskiego oraz w zakresie: Impreza, cykl imprez, działania i przedsięwzięcia polegające na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury mające na celu wspieranie i promocję twórczości, w tym amatorskiej, edukację i oświatę kulturalną, realizację działań i inicjatyw kulturalnych o zasięgu co najmniej powiatowym,
- 3) koordynacji – osiągnięcie poszczególnych celów możliwe będzie dzięki współpracy Powiatu Olsztyńskiego z organizacjami pozarządowymi, właścicielami zabytków i innymi podmiotami na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami,
- 4) społecznych – mających na celu realizację działań promocyjnych i edukacyjnych na rzecz społeczności zamieszkującej Powiat Olsztyński,
- 5) kontrolnych – mających na celu monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego Powiatu Olsztyńskiego przez poszczególne wydziały Starostwa Powiatowego w Olsztynie.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Zarząd Powiatu w Olsztynie sporządza, co 2 lata, sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia Radzie Powiatu w Olsztynie. Sprawozdanie, o którym mowa powyżej obejmujące swym zakresem zadania i przedsięwzięcia z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego oraz opieki nad zabytkami zrealizowane przez Powiat Olsztyński opracowywane jest w oparciu o informacje przekazane przez Wydziały merytoryczne Starostwa Powiatowego w Olsztynie oraz powiatowe jednostki organizacyjne.

Powiat Olsztyński będzie realizował Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Olsztyńskiego na lata 2023 – 2026 we współpracy z:

- Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
  - Warmińsko – Mazurskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
  - Burmistrzami i Wójtami Miast i Gmin Powiatu Olsztyńskiego,
  - Stowarzyszeniem Miast, Gmin i Powiatów - Szlak Świętej Warmii,
  - jednostkami organizacyjnymi jednostek samorządu terytorialnego,
  - organizacjami pozarządowymi oraz osobami prawnymi i jednostkami organizacyjnymi działającymi na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania,
  - historykami, społecznymi opiekunami zabytków, animatorami kultury, miłośnikami i popularyzatorami ochrony dziedzictwa kulturowego
  - nadleśnictwami oraz właścicielami nieruchomości
-

11. LITERATURA I ŹRÓDŁA

1. Warmiacy i Mazurzy. Życie codzienne ludności wiejskiej w I połowie XIX wieku. Praca zbiorowa pod redakcją Bogumiła Kuźniewskiego. Towarzystwo Przyjaciół Olsztynka. Olsztynek 2002 r.
2. Warmińskie kapliczki. Część I. Mirosław „Micia” Bojenko, Adam Brosch. Dobre Miasto 2011 r.
3. Mała architektura sakralna na Warmii od 1945 roku ze szczególnym uwzględnieniem kapliczek. Stanisław Kuprjaniuk. Olsztyn 2016.
4. Waloryzacja i ochrona alei przydrożnych na terenie województwa warmińsko – mazurskiego. Opracowanie Regionalnego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Olsztynie. Olsztyn 2007 r.
5. www.powiat-olsztynski.pl
6. www.domwarminski.pl
7. www.aleje.org.pl
8. www.nida.pl

Wszystkie zdjęcia wykorzystane w Programie Opieki nad Zabytkami Powiatu Olsztyńskiego na lata 2023 – 2026 stanowią własność Powiatu Olsztyńskiego.

WYKAZ ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH Z TERENU POWIATU OLSZTYŃSKIEGO WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO – MAZURSKIEGO

Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Nr rejestru	Data wpisu	Decyzja	Gmina
Ameryka			ZESPÓŁ SZPITALA DLA DZIECI (BUD. GŁÓWNY, PAWILON LETNI, WILLA)	A-3524	08.06.1993	psoz-izn-5340/140/93	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Bałąg			Kapliczka przydrożna	A-4701	15.07.2021	IZAR.5140.1.18.2021.aka	Jonkowo
Bałdy			PARK	A-1568	11.09.1984	kl-ii-5347-71/84	Purda
Barczewko			KOŚCIÓŁ ŚW WAWRZYŃCA wraz z cmentarzem przykościelnym	a-943	07.06.1968	brak	Barczewo (Obszar Wiejski)
Barczewko			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI - parafialny	A-2403	05.05.1988	kl-5358-47/88	Barczewo (Obszar Wiejski)
Barczewko		9	KAPLICZKA	A-3364	20.05.1992	psoz-izn-5340/154/92	Barczewo (Obszar Wiejski)
Barczewko		10	KAPLICZKA	A-3363	20.05.1992	psoz-izn-5340/56/92	Barczewo (Obszar Wiejski)
Barczewko		17	CHATA DREWNIANA nie istnieje	a-947	07.06.1968	brak	Barczewo (Obszar Wiejski)
Barczewko		53	kapliczka	A-4201	05.01.2001	soz.izn-5340/1/2001	Barczewo (Obszar Wiejski)
Barczewko		68	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3366	20.05.1992	psoz-izn-5340/155/92	Barczewo (Obszar Wiejski)
Barczewko		110	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-4402	17.07.2006	IZAR(JD,OK.)4100/5-76/06	Barczewo (Obszar Wiejski)
Barczewko	Między Parcelą 37 A Kościołem		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	a-4401	26.07.2006	IZAR(JD, OK.)-4100/5-80/06	Barczewo (Obszar Wiejski)
Barczewko	Przy Posesji Nr 7		KAPLICZKA	A-4428	26.07.2006	IZAR(JD,OK)-4100/5-78/06	Barczewo (Obszar Wiejski)

Barczewo			UKŁAD URBANISTYCZNY	A-333	23.07.1957	L.224	Barczewo (Miasto)
Barczewo			MURY OBRONNE	A-326	23.07.1957	L.225	Barczewo (Miasto)
Barczewo			KOŚCIÓŁ ŚW ANDRZEJA APOSTOŁA WRAZ Z GROBOWCEM RENESANSOWYM KARDYNAŁA BATOREGO	A-219	20.03.1957	L.KL.IV-118/57	Barczewo (Miasto)
Barczewo			KOŚCIÓŁ ŚW ANNY I ŚW SZCZEPANA	A-218	18.03.1957	L.KL.IV 117/57	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Graniczna		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3514	27.05.1993	PSOZ-IZN-5340/122/93	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Grunwaldzka	3	KOŚCIÓŁ EWANGELICKI	A-1993	11.05.1987	KL-5340-206/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Grunwaldzka	10	DOM	A-2004	11.05.1987	KL-5340-207/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Grunwaldzka	11	DOM	A-2002	11.05.1987	KL-5340-204/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Grunwaldzka	22	DOM	A-2022	11.05.1987	KL-5340-194/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Grunwaldzka	24	DOM	A-330	23.07.1957	L.229	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Grunwaldzka	26	DOM	A-329	23.07.1957	L.230	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Klasztorna	3	DOM	A-331	23.07.1957	L.228	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Klasztorna	005 A	DOM	A-4068	17.06.1998	PSOZ-IZN-5340/343/98	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Klasztorna	7	Kościół p.w. Dobrego Łotra - św. Dyzmy w granicach murów obwodowych	A-4610	14.12.2015	IZAR.5140.1.14.2012.ak	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Kopernika	1	DAWNA PLEBANIA PRZY KOŚCIELE	A-335	15.06.1957	L.227	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Kopernika	3	DOM	A-3877	13.03.1996	PSOZ-IZN-5340/4/96	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Kopernika	5	DOM	A-2027	11.05.1987	KL-5340-214/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Kościuszki	3	DOM	A-2029	11.05.1987	KI-5340-215/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Kościuszki	5	DOM	A-2025	11.05.1987	KL-5340-195/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Kościuszki	007/009	SYNAGOGA	A-2003	11.05.1987	KL-5340-202/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Kościuszki/Graniczna		KAPLICA PRZYDROŻNA Z 3 KRUCYFIKSAMI	A-332	23.07.1957	L.226	Barczewo

							(Miasto)
Barczewo	Mazurska	2	DOM	A-2031	11.05.1987	KL-5340-217/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mazurska	3	DOM	A-2032	11.05.1987	kl-5340-216/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mazurska	4	DOM	A-3854	21.11.1995	psoz-izn-5340/135/95	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	8	DOM	A-2024	11.05.1987	KL-5340-203/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	10	DOM	A-2023	11.05.1987	KL-5340-233/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	12	DOM	A-2015	11.05.1987	KL-5340-232/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	13	DOM	A-2109	14.08.1987	KL-5340-367/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	14	KAMIENICZKA	A-328	23.07.1957	L.235	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	15	DOM	A-2028	11.05.1987	KL-5340-231/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	16	DOM	A-2020	11.05.1987	KL-5340-230/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	17	DOM	A-2019	11.05.1987	KL-5340-229/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	18	DOM	A-2018	11.05.1987	KL-5340-228/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	19	DOM	A-3853	21.11.1995	PSOZ-IZN-5340/134/95	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	20	KAMIENICZKA	A-327	23.07.1957	L.236	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	22	DOM	A-343	23.07.1957	L.237	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	24	KAMIENICZKA	A-337	23.07.1957	L.238	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	026 A	DOM	A-2016	11.05.1987	KL-5340-227/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	026 B	DOM	A-2016	11.05.1987	KL-5340-226-87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	27	DOM	A-1998	11.05.1987	KL-5340-201/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	28	DOM	A-2017	11.05.1987	KL-5340-225/87	Barczewo (Miasto)

Barczewo	Mickiewicza	29	DOM	A-2021	11.05.1987	KL-5340-224/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	30	DOM	A-2030	11.05.1987	KL-5340-196/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	31	DOM	a-2026	11.05.1987	KL-5340-223/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	38	DOM	A-3818	20.04.1995	PSOZ-IZN-5340/45/95	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	52	DOM	a-1994	11.05.1987	KL-5340-222/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	54	KAMIENICZKA	A-334	23.07.1957	L.239	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	56	DOM	A-1996	11.05.1987	KL-5340-199/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	58	DOM	A-3804	06.03.1995	PSOZ-IZN-5340/23/95	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	60	KAMIENICZKA	A-338	23.07.1957	L.240	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	62	KAMIENICZKA	A-339	23.07.1957	L.241	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	64	KAMIENICZKA	A-340	23.07.1957	L.242	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	66	KAMIENICZKA	A-341	23.07.1957	L.243	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	68	KAMIENICZKA	A-344	23.07.1957	L.244	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mickiewicza	70	KAMIENICZKA	A-346	23.07.1957	L.245	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Mostowa		WJAZD PRZY UL. MOSTOWEJ /RELIKTY BRAMY MIEJSKIEJ/	a-948	07.06.1968		Barczewo (Miasto)
Barczewo	Nowowiejskiego	7	DOM PARAFIALNY	A-2005	11.05.1987	KL-5340-210/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Nowowiejskiego	9	POZOSTAŁOŚCI DAWNEGO ZAMKU BISKUPIEGO	A-546	14.06.1961	BRAK	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Olsztyńska	15	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3513	27.05.1993	psoz-izn-5340/121/93	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Plac Ratuszowy	1	ratusz	A-4202	19.01.2001	soz.izn-5340/22/2001	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Pułaskiego		ZESPÓŁ DWORCA PKP (11 OBIEKTÓW)	A-3664	10.02.1994	psoz-izn-5340/13/94	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Traugutta	9	DOM	A-336	23.07.1957	L.246	Barczewo

							(Miasto)
Barczewo	Traugutta	11	DOM	A-345	23.07.1957	L.247	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Traugutta	13	DOM	A-342	23.07.1957	L.249	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Traugutta	15	DOM	A-114	25.07.1957	L.251	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Traugutta	17	DOM	A-350	25.07.1957	L.254	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Traugutta	19	DOM	A-348	25.07.1957	L.255	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Traugutta	21	DOM	A-231	25.07.1957	L.256	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Traugutta	22	DOM	A-325	25.07.1957	L.253	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Traugutta	23	DOM	A-349	25.07.1957	L.257	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Traugutta	25	DOM	A-347	25.07.1957	L.258	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Traugutta	26	dom	A-2000	11.05.1987	kl-5340-208/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Traugutta	31	DOM	A-2001	11.05.1987	kl-5340-198/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Traugutta	39	DOM	A-2014	11.05.1987	kl-5340-209/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Traugutta	40	DOM	A-2006	11.05.1987	kl-5340-200/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Traugutta	42	DOM	A-351	25.07.1957	L.261	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Traugutta	44	DOM	A-2108	14.08.1987	kl-5340-366/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Traugutta	54	DOM	A-2007	11.05.1987	kl-5340-212/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Traugutta	56	DOM	A-2008	11.05.1987	kl-5340-205/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Warmińska		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3506	27.05.1993	psoz-izn-5340/120/93	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Warmińska	1	KAMIENICA	A-4018	19.11.1997	psoz-izn-5340/1056/97	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Wojska Polskiego	1	DOM	A-2009	11.05.1987	kl-5240-213/87	Barczewo (Miasto)

Barczewo	Wojska Polskiego	3	DOM	A-2010	11.05.1987	kl-5340-221/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Wojska Polskiego	5	DOM	A-2011	11.05.1987	kl-5340/220/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Wojska Polskiego	13	DOM	A-2012	11.05.1987	kl-5340/219/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Wojska Polskiego	14	DOM	A-2013	11.05.1987	kl-5340/218/87	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Wojska Polskiego	38	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3507	27.05.1993	psoz-izn-5340/123/93	Barczewo (Miasto)
Barczewo	Zielona		WIEŻA CIŚNIEŃ	A-4009	06.10.1997	PSOZ-IZN-5340/977/97	Barczewo (Miasto)
Barkweda			MŁYN WODNY (w granicach działki)	A-3075	15.01.1991	psoz-106/91	Dywity
Bartąg	Bartąg-Ruś		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3297	09.03.1992	psoz-izn-5340/86/92	Stawiguda
Bartąg	Nad Łyną	d. 11 ob. 45	KAPLICZKA	A-4274	29.12.2003	WUOZ-5042-IZN-5340-266/2003	Stawiguda
Bartąg	Nad Łyną	d. 20 ob. 66	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3273	12.02.1992	psoz-izn-5340/23/92	Stawiguda
Bartąg	Nad Łyną	d. 4 ob. 25	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3272	12.02.1992	psoz-izn-5340/20/92	Stawiguda
Bartąg	Św. Jana	1	KAPLICZKA - CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY	A-3275	12.02.1992	psoz-izn-5340/22/92	Stawiguda
Bartąg	Św. Jana	1	KOŚCIÓŁ p.w. ŚW JANA EWANGELISTY i opatrności bożej WRAZ Z CMENTARZEM PRZY KOŚCIELNYM	a-1025	24.07.1968	-	Stawiguda
Bartąg	Św. Jana	3	ZESPÓŁ ZABUDOWY: PLEBANIA I DWA BUDYNKI GOSPODARCZE-STAJNIA I OBORA	a-4410	25.04.2006	IZAR(JD)-4100/5-3/06	Stawiguda
Bartąg	Św. Jana	8	cmentarz rzymsko - katolicki (parafialny)	A-4265	24.11.2003	WUOZ-4597-IZN-5340-239A/2003	Stawiguda
Bartąg				B-393	14.11.2018	IZAR.5140.3.8.2018.kd	Stawiguda
Bartąg				B-392	26.10.2018	483/2018	Stawiguda
Bartązek			PARK	A-1233	20.02.1978	kl.ii-5347-18/78	Stawiguda
Bartoły Wielkie			KOŚCIÓŁ ŚW JAKUBA APOSTOŁA wraz z cmentarzem przykościelnym	a-1021	23.07.1968	brak	Barczewo (Obszar Wiejski)
Bartoły Wielkie		3	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3988	14.05.1997	psoz-izn-5340/467/97	Barczewo (Obszar Wiejski)
Bartoły Wielkie		6	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3987	14.05.1997	psoz-izn-5340/466/97	Barczewo (Obszar Wiejski)

Barwiny			PARK KRAJOBRAZOWY	A-1746	30.12.1986	kl-5347-25/86	Gietrzwałd
Bęsia			PAŁAC I PARK	A-16	04.07.1949	BK	Kolno
Bęsia			WIATRAK WRAZ Z NAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM W PROMIENIU 50-100 M.	A-607	07.10.1967	-	Kolno
Bęsia			CZWORAK	A-3373	17.07.1992	psoz-izn.5340/167/92	Kolno
Biedowo		10	KAPLICZKA Z DZWONNICZKA	A-3362	20.05.1992	PSOZ-IZN-5340/152/92	Barczewo (Obszar Wiejski)
Bielice			PARK DWORSKI WRAZ Z CZĘŚCIĄ DAWNEGO PODJAZDU DO DWORU	A-3979	08.04.1997	wo-psoz/dki-ia-3/337/97	Biskupiec
Biesal			kaplica parafialna p.w. niepokalanego poczęcia nmp	A-4138	18.01.2000	soz-izn-5340/9/2000	Gietrzwałd
Biesal			ZESPÓŁ STACJI KOLEJOWEJ WRAZ Z HISTORYCZNĄ ZABUDOWĄ W POSTACI 7 OBIEKTÓW Z BRUKOWANYM DOJAZDEM ORAZ Z ZIELENIĄ URZĄDZONĄ	a-4592	02.04.2012	IZAR.5140.1.35(3).2011.MS	Gietrzwałd
Biesowo			BUDYNEK D. ZAJAZDU, NASTĘPNIE URZĘDU POCZTOWEGO, OBECNIE NIE UŻYTKOWANY WRAZ Z OTOCZENIEM	A-4460	26.03.2007	IZAR(jd)-4100/5-3/07	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Biesowo			BUDYNEK DAWNEGO ZAJAZDU, NASTĘPNIE URZĘDU POCZTOWEGO Z OTOCZENIEM (DZIAŁKĄ)	A-4460	26.03.2007	IZAR(jd)-4100/5-3/07	Biskupiec
Biesowo			kościół parafialny p.w. św. Mikołaja i św. Antoniego padewskiego	A-4141	18.01.2000	soz-izn-5340/11/2000	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Biskupiec			UKŁAD URBANISTYCZNY wraz z kościołem ewangelickim, zabudową z XVIII i XIX w. i kościołem parafialnym	A-429	14.12.1957		Biskupiec (Miasto)
Biskupiec			ODCINEK MURU PRZY KOSCIELE ŚW. JANA CHRZCICIELA	A-2245	08.09.1987	KL-5340-560/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	1 Maja		KOŚCIÓŁ ŚW JANA CHRZCICIELA (mury)	A-19	13.08.1949	IV-2-23/49	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	1 Maja	21	Otoczenie budynku: działki ewidencyjne nr 65/10, 65/14, 65/15, 65/17, 65/28	A-4709	21.09.2021	IZAR.5140.1.23.2021.jk	Biskupiec
Biskupiec	1 Maja	21	KAMIENICA	A-2223	08.09.1987	KL-5340-554/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Bogusławskiego	2	KAMIENICA	A-2244	08.09.1987	KL-5340-519/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Chrobrego	8	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4416	05.06.2006	IZAR(JD)-4100/5-18/05/06	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Chrobrego	10	DOM	A-3650	20.12.1993	PSOZ-IZN-5340(322)93	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Chrobrego	17	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4415	05.06.2006	IZAR(JD)-4100/5-17/05/06	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Chrobrego	21	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4417	05.06.2006	IZAR(JD)-4100/5-16/05/06	Biskupiec (Miasto)

Biskupiec	Chrobrego	13,15	kompleks budynków szkolnych: Budynek SP nr 3, budynek I LO, internat	a-4488	03.01.2008	izar(jd)-4100/5-79,90/07/08	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Cmentarna		DAWNY CMENTARZ EWANGELICKI OB. KOMUNALNY	A-2404	05.05.1988	5358-50/88	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Dworcowa	2	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4405	18.04.2006	IZAR(JD)-4100/5-20/05/06	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Floriańska	2	KAMIENICA	A-2262	08.09.1987	KL-5340-535/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Floriańska	6	BUDYNEK MIESZKALNY	A-2252	08.09.1987	KL-5340-555/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Floriańska	8	BUDYNEK MIESZKALNY	A-2263	08.09.1987	KL-5340/556/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Floriańska	10	BUDYNEK MIESZKALNY	A-2264	08.09.1987	KL-5340-557/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Floriańska	12	BUDYNEK MIESZKALNY	A-2265	08.09.1987	KL-5340-558/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Floriańska	14	BUDYNEK MIESZKALNY	A-2222	08.09.1987	KL-5340-536/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Floriańska	16	BUDYNEK MIESZKALNY	A-2220	08.09.1987	KL-5340-537/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Kryniczna	11	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4406	24.04.2006	IZAR(JD)-4100/5-19/05/06	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Matejki		WIEŻA CIŚNIEŃ	A-2238	08.09.1987	KL-5340-553(8)	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Mazurskie Przedmieście	2	KAMIENICZKA	A-2221	08.09.1987	KL-5340-551/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Mazurskie Przedmieście	4	KAMIENICZKA	A-2225	08.09.1987		Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Mazurskie Przedmieście	008 / 010	KAMIENICZKA	A-3943	02.01.1997	PSOZ-IZN-5340/4/97	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Mickiewicza	12	WILLA	A-2219	08.09.1987	KL-5340-563/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Mickiewicza	35	KAMIENICZKA	A-2218	08.09.1987	KL-5340-550/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Moniuszki	8	KAMIENICZKA	A-2247	08.09.1987	KL-5340-521/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Niepodległości		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-2260	08.09.1987	KL-5340-559/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Niepodległości	2	BUDYNEK STAROSTWA	A-2261	08.09.1987	KL-5340-537/87	Biskupiec (Miasto)

Biskupiec	Niepodległości	3	KAMIENICA	A-2217	08.09.1987	KL-5340-528/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Niepodległości	4	KAMIENICA	A-2266	08.09.1987	KL-5340-566/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Niepodległości	9	BUDYNEK MIESZKALNY	A-2235	08.09.1987	KL-5340-529/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Niepodległości	11	KAMIENICZKA	A-2241	08.09.1987	KL-5340-530/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Niepodległości	13	KAMIENICZKA	A-2240	08.09.1987	KL-5340-531/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Pionierów	2	KAMIENICZKA	A-2254	08.09.1987	KL-5340-539/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Pionierów	4	KAMIENICZKA	A-2239	08.09.1987		Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Pionierów	6	RATUSZ	A-2258	08.09.1987		Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Pionierów	10	KAMIENICZKA	A-2237	08.09.1987	KL-5340-544/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Pionierów	12	KAMIENICZKA	A-2236	08.09.1987	KL-5340-545/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Pionierów	14	KAMIENICZKA	A-2226	08.09.1987	45340-545/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Pionierów	16	KAMIENICZKA	A-2234	08.09.1987	KL-5340-546/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Pionierów	018/020	KAMIENICZKA	A-2242	08.09.1987	KL-5340-547/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Pionierów	22	KAMIENICZKA	A-2232	08.09.1987		Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Pionierów	024 / 026	KAMIENICZKA	A-2231	08.09.1987		Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Pionierów (ob. Przeskok)	001 (ob.002)	KAMIENICA	A-2233	08.09.1987	KL-5340-538/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Plac Kościelny	1	NOWA WIKARÓWKA OB. PLEBANIA	A-3431	21.12.1992		Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Plac Kościelny	2	PLEBANIA	A-2257	08.09.1987		Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Plac Wolności	6	KAMIENICA	A-2228	08.09.1987	KL-5340-569/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Plac Wolności	8	KAMIENICA	A-2227	08.09.1987	KL-5340-522/87	Biskupiec (Miasto)

Biskupiec	Przeskok	1	KAMIENICA	A-2253	08.09.1987	KL-5340-523/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Sądowa	02.kwi	Budynki sądu i ogrodzenie	A-4686	28.08.2020	IZAR.5140.1.23.2019.jk	Biskupiec
Biskupiec	Słowackiego		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-2246	08.09.1987	KL-5340-561/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Słowackiego	2	KAMIENICZKA	A-2250	08.09.1987	KL-5340-552/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Syreny	16	KAMIENICZKA	A-2251	08.09.1987	KL-5340-524/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Syreny	24	KAMIENICZKA	A-2255	08.09.1987	KL-5340-525/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Syreny	26	KAMIENICZKA	A-2243	08.09.1987	KL-5340-526/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Syreny	28	KAMIENICZKA	A-2256	08.09.1987	KL-5340-527/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Szpitalna	7	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4404	18.04.2006	IZAR(JD)-4100/5-21/05/06	Biskupiec
Biskupiec	Szpitalna	7	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4404	18.04.2006	IZAR(jd)-4100/5-21/05/06	Biskupiec
Biskupiec	Warszawska	3	KAMIENICZKA	A-2248	08.09.1987	KL-5340-533/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Warszawska	5	KAMIENICZKA	A-2230	08.09.1987	KL-5340-532/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Warszawska	12	KAMIENICZKA	A-2249	08.09.1987	KL-5340-534/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Warszawska	16	BROWAR Z LEŻAKOWNIĄ Z ZACHOWANYM WYPOSAŻENIEM	A-4267	17.12.2003	WUOZ-4973-IZN-5340-260/2003	Biskupiec
Biskupiec	Warszawska	017 ob. Nr 13	KAMIENICZKA	A-2229	08.09.1987	KL-5340-564/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Warszawska	017 Nr 13	KOŚCIÓŁ EWANGELICKO - AUGSBURSKI, ob. rzymsko-katolicki p.w. św. Karoliny	A-2259	08.09.1987	KL.5340-568/87	Biskupiec (Miasto)
Biskupiec	Wojska Polskiego	3	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4407	24.04.2006	IZAR(JD)-4100/5-22/05/06	Biskupiec
Biskupiec	Wojska Polskiego	3	BUDYNEK MIESZKALNY	A-2253 stary nr	24.04.2006	IZAR(JD)-4100/5-22/05/06	Biskupiec
Biskupiec	Wojska Polskiego / Broni		ZESPÓŁ BUDOWLANY DAWNYCH KOSZAR PIECHOTY, NAST. WOJSK CHEMICZNYCH	A-4476	14.06.2018	IZAR.5140.1.1.2018.jk	Biskupiec
Borki Wielkie			PAŁAC	A-608	07.10.1967	brak	Biskupiec (Obszar Wiejski)

Borki Wielkie			PARK	A-1280	07.02.1979	KL-II-5347-8/79	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Borki Wielkie		57	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3548	07.07.1993	PSOZ-IZN-5340/65/93	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Brąswałd			KOŚCIÓŁ ŚW KATARZYNY (w granicach działki nr 76/1)	A-3549	12.07.1993	l.dz.psoz-izn-5340/168/93	Dywity
Brąswałd			cmentarz parafialny (w granicach działki 71, obr. 1, Brąswałd)	a-4447	08.01.2007	izar(jd)-4100/5-109/06/07	Dywity
Brąswałd			KAPLICZKA PRZYDROŻNA /1886r./(w granicach działki)	A-2885	05.09.1989	kl-5340/370/89	Dywity
Brąswałd			KAPLICZKA PRZYDROŻNA /1789r./(w granicach działki)	A-2892	05.09.1989	kl-5340/372/89	Dywity
Brąswałd		16	CHAŁUPA	a-944	07.06.1968	-	Dywity
Brąswałd		16	KAPLICZKA PRZYDROŻNA(w granicach działki)	A-2897	05.09.1989	kl-5340/376/89	Dywity
Brąswałd			KAPLICZKA PRZYDROŻNA /1896r./(w granicach działki)	A-2886	05.09.1989	kl-5340/373/89	Dywity
Brąswałd			KAPLICZKA PRZYDROŻNA /1896r./(w granicach działki)	A-2887	05.09.1989	kl-5340/374/89	Dywity
Brąswałd			KAPLICZKA PRZYDROŻNA (w granicach działki)	A-2896	05.09.1989	kl-5340/377/89	Dywity
Bredynki		064 a	kaplica filialna	A-4197	13.12.2000	soz.izn-5340/367/2000	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Bredynki		66	CHAŁUPA	a-600	07.10.1967	BRAK	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Brzydowo			ZESPÓŁ DWORSKO - PARKOWY	A-4298	30.04.2004	WUOZ-1791-IZN-5340-94/2004	Świątki
Bukwałd			KAPLICA FILIALNA ŚW JÓZEFA(w granicach działki nr 111)	A-3550	12.07.1993	l.dz.psoz-izn-5340/167/93	Dywity
Bukwałd		10	dawna karczma, ob. budynek nieużytkowany, wraz z działką	a-4518	01.12.2008	IZAR(jd)-4100/5-16/08	Dywity
Bukwałd			KAPLICZKA PRZYDROŻNA(w granicach działki)	A-2889	05.09.1989	kl-5340/369/89	Dywity
Bukwałd			KAPLICZKA PRZYDROŻNA /1894r./(w granicach działki)	A-2888	05.09.1989	kl-5340/371/89	Dywity
Butryny			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3330	18.03.1992	psoz-izn-5340/104/92	Purda
Butryny			KOŚCIÓŁ ŚW JAKUBA APOSTOŁA	A-1022	23.07.1968	-	Purda
Butryny		13	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3336	18.03.1992	psoz-izn-5340/103/92	Purda
Bzowiec		30	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3591	25.10.1993	psoz-izn-5340/245/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Bzowiec		49	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3584	25.10.1993	psoz-izn-5340/246/93	Dobre

							Miasto (Obszar Wiejski)
Cerkiewnik			KOŚCIÓŁ ŚW KATARZYN	A-3785	18.01.1995	psoz-izn-5340/6/95	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Cerkiewnik			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	A-1799	09.01.1987	kl-5358-6/87	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Cerkiewnik		24a	budynek	a-4642	14.02.2017	IZAR.5140.1.2.2016.jk	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Czerwonka			kościół ewangelicko-augsburski, ob. kaplica rzymsko-katolicka, filialna, p.w. św. krzyża	A-4144	20.01.2000	soz-izn-5340/24/2000	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Czerwonka			kaplica filialna p.w. św. krzyża	A-4145	20.01.2000	soz-izn-5340/23/2000	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Dadaj			PARK	A-1254	27.11.1978	kl-ii-5347-78/78	Barczewo (Obszar Wiejski)
Dąbrowa Wysoka			kaplica filialna	A-4162	21.03.2000	soz.izn-5340/106/2000	Kolno
Dąbrówka Kobuńska			PARK	A-1404	11.11.1982	KL-II-5347/27/82	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Dąbrówka Kobuńska	W Dec. Borki Wielkie	49	PAŁAC	a-902	02.05.1968	BRAK	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Dłużniewo			kościół łącznie z wyposażeniem wnętrza i otaczającymi go drzewami oraz cmentarzem	a-3	18.07.1949	L.Arch.IV-2-21/49	Gietrzwałd
Dobrag			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-848	27.03.1968	brak	Barczewo (Obszar Wiejski)
Dobrag			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-849	27.03.1968	brak	Barczewo (Obszar Wiejski)
Dobre Miasto			MURY OBRONNE	A-419	30.10.1957	L.335	Dobre Miasto

							(Miasto)
Dobre Miasto			UKŁAD URBANISTYCZNY ORAZ OBSZAR 50 M. NA ZEW. OD MURÓW	A-416	30.10.1957	L.334	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Fabryczna	3	DOM	A-2137	01.09.1987	kl.5340-505/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Fabryczna	004 a	DOM	A-3939	18.12.1996	psoz-izn-5340/605/96	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Fabryczna	5	DOM	A-2138	01.09.1987	kl-5340-504/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Gdańska		WIEŻA CIŚNIEŃ	A-3879	15.03.1996	psoz-izn-5340/46/96	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Górna	1	DOM	A-2214	02.09.1987	kl-5340-480/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Górna	001 A	KOŚCIÓŁ EWANGELICKI (ob. biblioteka CKB)	A-1154	03.09.1968	-	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Górna	009 a	stajnia - ob. sklep i warsztat	A-4121	30.08.1999	soz-izn-5340/173/99	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Górna	18	DOM	A-2213	02.09.1987	kl-5340/470/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Górna	20	DOM	A-2208	02.09.1987	kl-5340-471/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Groblowa/Ob. Kościuszki	006/ob.2b	RZEŻNIA	A-2141	01.09.1987	kl 5340-492/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Groblowa/Ob. Kościuszki	008/ob.2c	BUDYNEK ADMINISTRACYJNY GAZOWNI	A-2191	02.09.1987	kl-5340-482/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Grunwaldzka	16	DOM	A-2187	02.09.1987	kl-5340-460/87	Dobre Miasto (Miasto)

Dobre Miasto	Grunwaldzka	19	DOM	A-2216	02.09.1987		Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Grunwaldzka	21	DOM	A-2196	02.09.1987	kl-5340-462/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Grunwaldzka	23	DOM	A-2205	02.09.1987	kl-5340-463/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Grunwaldzka	25	DOM	A-2197	02.09.1987	kl-5340-264/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Grunwaldzka	27	DOM	A-2206	02.09.1987	kl-5340-465/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Grunwaldzka	37	DOM	A-2207	02.09.1987	kl-5340-466/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Grunwaldzka	46	WILLA	A-2179	01.09.1987		Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Grunwaldzka		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3520	31.05.1993	psoz-izn-5340/126/93	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Kościszki		GAZOWNIA	A-2839	03.08.1989	kl-5340/363/89	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Krótką	2	DOM	A-2152	01.09.1987	kl-5340-501/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Łużycka	2	WILLA	A-2151	01.09.1987	kl-5340-514/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Łużycka	3	DOM	A-3919	03.10.1996	psoz-izn-5340/233/96	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Łużycka	4	DOM	A-2176	01.09.1987	kl-5340-513/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Łużycka	6	DOM	A-2177	01.09.1987	kl-5340-512/87	Dobre Miasto (Miasto)

Dobre Miasto	Łużycka	14	DOM	A-2185	01.09.1987	kl-5340-511/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Łużycka	17	DOM	A-2150	01.09.1987	kl-5340-510/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Łużycka	19	DOM	A-2149	01.09.1987	kl-540-509/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Łużycka	24	DOM	A-2186	01.09.1987	kl-5340-508/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Łużycka	026 A	BRAMA PRZY SPICHLERZU	A-2291	02.11.1987	kl-5340/682/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Łużycka	026 A	SPICHLERZ	A-2292	02.11.1987	kl-5340/683/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Łużycka	35	DOM	A-2148	01.09.1987	kl-5340-507/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Łużycka	37	SPICHLERZ	A-2193	02.09.1987	kl-5340-490/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Łużycka	49	DOM	A-2184	01.09.1987	kl-5340-506/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Łużycka	53	DOM	A-2200	02.09.1987	kl-5340-497/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Malczewskiego	11	DOM	A-2139	01.09.1987	kl-5340-503/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Malczewskiego	13	DOM	A-2147	01.09.1987	kl-5340-502/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Malczewskiego	26	DOM - KAMIENICA	A-416	30.09.1957	-	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Malczewskiego	28	DOM - KAMIENICA	A-416	30.09.1957	-	Dobre Miasto (Miasto)

Dobre Miasto	Olsztyńska		BRAMA CMENTARNA	A-2175	01.09.1987	kl-5340-516/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Olsztyńska	1	KOŚCIÓŁ ŚW MIKOŁAJA	A-51	16.09.1949	I.k.szt. IV-2-35/49	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Olsztyńska	2	DOM PARAFIALNY	A-2156	01.09.1987	kl.5340-497/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Olsztyńska	8	WILLA	A-2146	01.09.1987	kl-5340-517/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Olsztyńska	10	DOM	A-2145	01.09.1987	kl-5340-515/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Olsztyńska/Górna	010/022	SPICHLERZ	A-2293	02.11.1987	kl.5340/681/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Orla Białego		KOŚCIÓŁ NAJŚWIĘTSZEGO ZBAWICIELA I WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH (KOLEGIATA I ZABUDOWANIA KOLEGIACKIE)	A-50	16.09.1949	I.iv-2-32/49	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Orla Białego	11	KAMIENICZKA	A-416	30.09.1957	-	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Orla Białego	13	DOM	A-2140	01.09.1987	kl-5340-500/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Orla Białego	28	STAJNIA /OB. MAGAZYN/	A-4075	16.07.1998	psoz-izn-5340/414/98	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Orla Białego (D. Spichrzowa)	018 (d. 15)	SPICHLERZ	A-2142	01.09.1987	KL-5340-496/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Orla Białego (D. Spichrzowa)	022 (d.17)	DOM	A-2131	01.09.1987	KL-5340-499/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Orla Białego (D. Spichrzowa)	024 (d.19)	DOM	A-2157	01.09.1987	KL-5340-498/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Plac 1 Sierpnia	1	Budynek dawnego sądu ob. komisariat policji	A-4717	29.06.2022	IZAR.5140.1.7.2022.jk	Dobre Miasto

Dobre Miasto	Przemysłowa	20	DOM - KAMIENICA	A-416	30.09.1957	-	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Sowińskiego		BASZTA "BOCIANIA" z otoczeniem 50 - 100 m.	A-1150	03.09.1968		Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Sowińskiego	4	KAMIENICZKA	A-417	30.10.1957	L.339	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Sowińskiego	5	DOM - KAMIENICA	A-416	30.09.1957	-	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Sowińskiego	6	KAMIENICZKA W GRANICAH DZIAŁKI	A-418	30.10.1957	L.338	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Sowińskiego	7	DOM	A-2211	02.09.1987	kl-5340-477/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Sowińskiego	8	KAMIENICZKA	A-416	30.10.1957		Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Sowińskiego	010 (ob. 013)	KAMIENICZKA	A-420	30.10.1957	L.336	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Sowińskiego	11	DOM	A-2209	02.09.1987	kl-5340-478/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Sowińskiego	12	DOM - KAMIENICA	A-416	30.09.1957	-	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Sowińskiego	15	DOM	A-2204	02.09.1987	kl-5340-479/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Sowińskiego	17	DOM	A-2212	02.09.1987	kl-5340-481/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Warszawska	1	DOM	A-2189	02.09.1987	kl-5340-467/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Warszawska	3	DOM	A-3880	21.03.1996	psoz-izn-5340/47/96	Dobre Miasto (Miasto)

Dobre Miasto	Warszawska	4	DOM	A-2188	02.09.1987	kl-5340-468/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Warszawska	5	SPICHLERZ	A-2294	02.11.1987	kl.5340/680/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Warszawska	6	DOM	A-418	02.09.1987	L.338	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Warszawska	12	willa	A-2155	01.09.1987	kl.5340-493/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Warszawska	14	DOM	A-2202	02.09.1987	kl-5340-489/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Wojska Polskiego		KAPLICA ŚW JERZEGO Z OTOCZENIEM 50 100 M.	A-1153	03.09.1968	-	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Wojska Polskiego	8	DOM	A-2194	02.09.1987	kl-5340-491/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Wojska Polskiego	10	DOM	A-2192	02.09.1987	kl-5340-472/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Wojska Polskiego	12	WILLA	A-2084	27.07.1987		Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Wojska Polskiego	14	DOM	A-2203	02.09.1987	kl-5340-473/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Wojska Polskiego	18	DOM	A-2195	02.09.1987	kl-5340-474/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Wojska Polskiego	23	DOM	A-2190	02.09.1987	kl-5340-475/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Wojska Polskiego	25	DOM	A-2201	02.09.1987	kl-5340-476/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Wojska Polskiego	26	DOM	A-2210	02.09.1987	kl-5340-488/87	Dobre Miasto (Miasto)

Dobre Miasto	Wojska Polskiego	27	DOM	A-2215	02.09.1987	kl-5340-459/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Wojska Polskiego	28	DOM	A-2174	01.09.1987	kl-5340-484/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Wojska Polskiego	028 A	DOM, dawna stajnia	A-2178	01.09.1987	kl.5340-494/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Wojska Polskiego	45	DOM	A-2198	02.09.1987	kl-5340-485/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Wojska Polskiego	31/33	BUDYNEK MIESZKALNY	A-4342	26.10.2006	IZAR(JD)-4100/5-69/06	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Wojska Polskiego	31/33	budynek mieszkalny	A-4342	26.10.2006	izar(jd)-4100/5-69/06	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Wojska Polskiego	47-47a	DOM	A-2199	02.09.1987	kl-5340-483/87	Dobre Miasto (Miasto)
Dobre Miasto	Wojska Polskiego		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3521	31.05.1993	psoz-izn-5340/127/93	Dobre Miasto (Miasto)
Dorotowo			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3294	09.03.1992	psoz-izn-5340/87/92	Stawiguda
Dorotowo		19	CHAŁUPA	A-2774	05.04.1989	kl-5340/254/89	Stawiguda
Dorotowo		9	KAPLICZKA	A-3290	02.03.1992	psoz-izn-5340/75/92	Stawiguda
Droszewo			DWÓR (Z OTOCZENIEM 50 - 100M.)	a-601	07.10.1967	BRAK	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Droszewo	Uwaga! Wpisane Dwa Parki!		PARK	A-1267	15.12.1978	KL-II-5347-99/78	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Drwęck			CMENTARZ WOJENNY z okresu I wojny światowej	A-3536	16.06.1993	psoz-izn-5340-68/93	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Dywity	Barczewskiego		KAPLICZKA PRZYDROŻNA(w granicach działki)	A-2895	05.09.1989	kl-5340/375/89	Dywity
Dywity	Barczewskiego		KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ(w granicach działki)	A-2891	05.09.1989	kl-5340/367/89	Dywity
Dywity	Jana Pawła II		OGRODZENIE cmentarza przykościelnego	A-2890	05.09.1989	kl-5340/368/89	Dywity

Dywity	Jana Pawła II	3	KOŚCIÓŁ ŚW SZYMONA I JUDY TADEUSZA	a-1023	23.07.1968	-	Dywity
Dywity	Olsztyńska		KAPLICZKA PRZYDROŻNA(w granicach działki)	A-2893	05.09.1989	kl-5340/366/89	Dywity
Dywity	Polna	002 (d.007)	CHAŁUPA	a-949	07.06.1968	-	Dywity
Franknowo			KOŚCIÓŁ PAR. P.W. PANA BOGA WSZECHMOGĄCEGO WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	a-612	08.10.1967	-	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Franknowo			OGRODZENIE KOŚCIOŁA z bramą	A-3925	08.10.1996	-	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Franknowo			DZWONNICA	a-611	08.10.1967	-	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Frączki			KOŚCIÓŁ ŚW MARII MAGDALENY (w granicach działki nr 92)	A-3551	12.07.1993	l.dz.psoz-izn-5340/170/93	Dywity
Frączki			KAPLICZKA PRZYDROŻNA /k. szkoły/ (w granicach działki nr 82, obr. Frączki)	A-3483	04.05.1993	l.dz.psoz-izn-5340/76/93	Dywity
Frączki		12	KAPLICZKA PRZYDROŻNA (w granicach działki 65/1)	A-3476	04.05.1993	L.dz.psoz-izn-5340/78/93	Dywity
Frączki		26	PLEBANIA (w granicach działki 92)	A-3552	12.07.1993	l.dz.psoz-izn-5340/169/93	Dywity
Frączki		33	KAPLICZKA PRZYDROŻNA (w granicach działki 197, obr. Frączki)	A-3481	04.05.1993	L.dz.psoz-izn-5340/79/93	Dywity
Frączki	Otoczenie Kościoła		KAPLICZKA PRZYDROŻNA (w granicach działki 92)	A-3494	06.05.1993	L.dz.psoz-izn-5340/94/93	Dywity
Frączki	Przy Drodze Do Gradek		KAPLICZKA PRZYDROŻNA /PAS DROGI/ (w granicach działki 82, obręb Frączki)	A-3490	05.05.1993	L.dz.psoz-izn-5340/90/93	Dywity
Gady		50	KAPLICZKA PRZYDROŻNA (w granicach działki 131/1, obręb gady)	A-3484	04.05.1993	L.dz.psoz-izn-5340/77/93	Dywity
Gady	Koło Nr 48a		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-4569	28.04.2011	IZAR.5140.1.9(1).2011.ms	Dywity
Gąglawki			PARK DWORSKI	A-1576	19.10.1984	kl-II-5347-86/84	Stawiguda
Gąsiorowo Olsztyńskie			PAŁAC	A-1588	15.08.1985	kl-5340-3/85	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Gąsiorowo Olsztyńskie		001 A	chałupa, ob. dom mieszkalny	A-4210	13.02.2001	soz.izn-5340/50/2001	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Giedajty			kapliczka z dzwonnicką	A-3135	19.03.1991	psoz-530/91	Jonkowo
Gietrzwałd			BAROKOWA KAPLICA PRZYDROŻNA	A-222	20.03.1957	KL.IV-120/57	Gietrzwałd
Gietrzwałd		13	DOM	a-1708	04.09.1986	KL-5340-19/86	Gietrzwałd
Gietrzwałd		031/OB. 5	DOM /DAWNA SZKOŁA POLSKA/	A-1596	30.09.1985	kl-5340-6/85	Gietrzwałd
Gietrzwałd	Cmentarz Przykościelny		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3127	19.03.1991	psoz-521/91	Gietrzwałd

Gietrzwałd	Cmentarz Przykościelny	4	KAPLICZKA (po prawej stronie schodów do kościoła)	A-3133	19.03.1991	psoz-519/91	Gietrzwałd
Gietrzwałd	Cmentarz Przykościelny		KAPLICZKA PRZYDROŻNA (tzw. kapliczka objawienia) po lewej stronie schodów do kościoła	A-3103	19.02.1991	psoz-520/91	Gietrzwałd
Gietrzwałd	Klasztorna	1	ORGANISTÓWKA (OB. BUDYNEK MIESZKALNY)? Ob.. Bud. adm. Sanktuarium MB Gietrzwałdzkiej	A-4234	20.09.2002	SOZ-3494-IZN-5340-134B/2002	Gietrzwałd
Gietrzwałd	Kościelna	4	PLEBANIA (ob.. Dom zakonny Zakonu Kanoników Regularnych Laterańskich wraz z działką 89	A-4236	20.09.2002	SOZ-3948-IZN-5340-134A/2002	Gietrzwałd
Gietrzwałd	Kościelna	3	DOM SAMULOWSKICH	a-1198	19.09.1973	-	Gietrzwałd
Gietrzwałd	Kościelna	4	KAPLICA WOTYWNA P.W. ŚW. JÓZEFA (OB.. KAPLICA POGRZ EBOWA)	A-4235	20.09.2002	SOZ-3477-IZN-5340-134/2002	Gietrzwałd
Gietrzwałd	Kościelna	4	KOŚCIÓŁ NARODZENIA NMP ORAZ 2 BAROKOWE OBRAZY OŁTARZOWE I GOTYCKA , DREWNIANA PIETA	A-221	26.08.1949	K.SZT. IV-2-29/49	Gietrzwałd
Gietrzwałd	Olsztyńska	9 (d. 16)	CHAŁUPA	A-3002	25.01.1990	kl-5340/68/90	Gietrzwałd
Gietrzwałd	Ostródzka	15 (d. 43)	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3132	19.03.1991	psoz-524/91	Gietrzwałd
Gietrzwałd	Spacerowa	074 ob.. 34	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3129	19.03.1991	psoz-522/91	Gietrzwałd
Gietrzwałd	W Centrum Wsi Skrzyżowanie		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3128	19.03.1991	psoz-523/91	Gietrzwałd
Gietrzwałd	Zakonna	013 OB. 1	CHAŁUPA	A-1707	04.09.1986	psoz-izn-5340/172/92	Gietrzwałd
Gietrzwałd			Kapliczka	A-4702	15.07.2021	IZAR.5140.1.10.2021.aka	Gietrzwałd
Giławy			kościół parafialny p.w. św. Jana chrzciciela	A-4194	16.10.2000	soz.izn-5340/326/2000	Purda
Giławy		PRZY SKLEPIE	KAPLICZKA	A-4394	17.03.2006	IZAR(JD)-4100/5-31/06	Purda
Głotowo			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	A-1797	09.01.1987	kl-5358-4/87	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Głotowo			ZESPÓŁ ZABUDOWAŃ KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO P.W. NAJŚWIĘTSZEGO ZBAWICIELA	a-1148	02.09.1968	-	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Głotowo			KALWARIA WARMIŃSKA (ZESPÓŁ 14 KAPLIC) ORAZ GROTA Matki Bożej z Lourdes i kaplica modlitwy pana Jezusa w ogrójcu	A-4270	29.12.2003	wuoz-5043-izn-5340-270a/2003	Dobre Miasto
Głotowo			KAPLICZKA CMENTARNA /NA CMENTAZRZU PARAFIALNYM/	A-3578	21.10.1993	psoz-izn-5340/239/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Głotowo			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	A-1797	09.01.1987	kl-5358-5/87	Dobre Miasto

							(Obszar Wiejski)
Głotowo		29	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3581	21.10.1993	psoz-izn-5340/236/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Głotowo		30	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3582	21.10.1993	psoz-izn-5340/235/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Głotowo		31	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3577	21.10.1993	psoz-izn-5340/237/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Głotowo			KAPLICZKA PRZYDROŻNA /NA PLACU PRZED KOŚCIOŁEM/	A-3580	21.10.1993	psoz-izn-5340/238/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Górkowo			CMENTARZ WOJENNY z okresu I wojny światowej	A-2357	29.01.1988	kl-5358-3/88	Kolno
Górowo			PARK KRAJOBRAZOWY	A-3254	23.12.1991	psoz-izn 5347-48/91	Kolno
Górowo			DWÓR WRAZ Z OTACZAJĄCYM PARKIEM	a-610	08.10.1967	-	Kolno
Grazymy			PARK KRAJOBRAZOWY	A-1754	30.12.1986	kl-5347-21/86	Gietrzwałd
Grazymy		1	PAŁAC	a-767	21.02.1968	-	Gietrzwałd
Groszkowo			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-847	27.03.1968	-	Purda
Gryżliny			KOŚCIÓŁ ŚW WAWRZYŃCA	a-845	27.03.1968	-	Stawiguda
Gryżliny		1	KAPLICZKA	A-3288	02.03.1992	psoz-izn-5340/74/92	Stawiguda
Gryżliny		2 czy 2A?	CHAŁUPA	A-2776	05.04.1989	kl-5340/253/89	Stawiguda
Guzowy Młyn		33	zespół młyna i elektrowni wodnej	A-4030	16.12.1997	psoz-izn-5340/1106/97	Gietrzwałd
Jadamowo			PARK	A-1414	02.03.1983	kl-II-5347/9/83	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Jadamowo			DWÓR	A-3579	21.10.1993	psoz-izn-5340/240/93	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Jagiełek			CMENTARZ WOJENNY z okresu I wojny światowej wraz z pomnikiem usytuowany przy leśniczówce Jagiełek	A-3533	16.06.1993	psoz-izn-5347-67/93	Olsztynek (Obszar

							Wiejski)
Jagietek			CMENTARZ WOJENNY z okresu I wojny światowej przy leśniczówce jagietek	A-3535	16.06.1993	psoz-izn-5347-66/93	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Jankowo			Kapliczka	A-4699	23.06.2021	IZAR.5140.1.16.2021.jk	Świątki
Jedzbark			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	A-2398	20.04.1988	kl.5358/41/88	Barczewo (Obszar Wiejski)
Jesionowo			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI /WOKÓŁ KOŚCIOŁA/	A-1798	09.01.1987	kl-5358-3/87	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Jesionowo			KOŚCIÓŁ FILIALNY P.W. ŚW.ŚW. MARCINA, ROCHA I WALENTEGO	A-3784	18.01.1995	psoz-izn-5340/7/95	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Jeziorany			KAPLICA P.W. ŚW. ROCHA WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	a-636	12.10.1967		Jeziorany (Miasto)
Jeziorany			BRAMA PRZY CMENTARZU KOŚCIOŁA P.W. ŚW. BARTŁOMIEJA	A-257	31.05.1957	L.KL.IV-136/57	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany			FRAGMENTY MIEJSKICH MURÓW OBRONNYCH	A-246	31.05.1957	L.KL.IV-134/57	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany			UKŁAD URBANISTYCZNY - ZAŁOŻENIE (W GRANICACH 50 - 100 M. OD ZEWE. LINII OBWAROWAŃ MIEJSKICH) - ZOB. ZAŁĄCZNIK	A-245	31.05.1957		Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Asnyka	1	DOM	a-1883	25.02.1987	kl-5340/63/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Asnyka	006 (d. 16)	DOM Z BUDYNKIEM GOSPODARCZYM	A-255	31.05.1957	L.KL.IV-147/57	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	1	DOM	A-4056	07.04.1998	psoz-izn-5340/239/98	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	002/002 a	KAMIENICA MIESZCZAŃSKA (D. SPICHLERZ) w granicach działki nr 199/5 i 199/4	A-252	31.05.1957	L.KL.IV-132/57	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	4	DOM w granicach działki 202/1	a-1874	25.02.1987	kl-5340-68/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	5	DOM	a-1879	25.02.1987	kl-5340-65/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	6	DOM	a-1880	25.02.1987	kl-5340-70/87	Jeziorany (Miasto)

Jeziorany	Kajki	7	KAMIENICZKA (założenie urbanistyczne)	A-245	31.05.1957		Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	8	DOM	a-1885	25.02.1987	kl-5340-67/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	9	KAMIENICZKA (założenie urbanistyczne)	a-245	31.05.1957		Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	10	DOM	a-1873	25.02.1987	kl-5340-75/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	11	DOM	a-1871	25.02.1987	kl-5340-72/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	12	DOM	a-1889	25.02.1987	kl-5340-71/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	13	KAMIENICZKA (założenie urbanistyczne)	A-245	31.05.1957		Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	14	DOM	A-2036	01.06.1987	kl-5340-248/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	15	KAMIENICZKA (założenie urbanistyczne)	A-245	31.05.1957		Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	16	KAMIENICZKA (założenie urbanistyczne)	A-245	31.05.1957		Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	17	DOM w granicach działki 241/9	A-3863	20.12.1995	psoz-izn-5340/147/95	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	19	DOM	a-1850	25.02.1987	kl-5340-61/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	24	DOM w granicach działki 230/9	A-4117	28.05.1999	soz-izn-5340/137/99	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	26	budynek poczty polskiej, wraz z najbliższym otoczeniem przebiegającym po granicach działki, na której budynek jest posado	a-4529	17.07.2009	Nr 14/09, izar(jd)-4101/5-54/09	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	27	DOM	A-2035	01.06.1987	kl-5340-245/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	29	DOM w granicach działki 263/3	A-3862	20.12.1995	psoz-izn-5340/148/95	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	30	WILLA "ZAMECZEK"	a-1881	25.02.1987	kl-5340-54/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	31	DOM w granicach działki 263/4	A-4067	10.06.1998	psoz-izn-5340/338/98	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	32	DOM w granicach działki 230/8	A-4082	15.09.1998	psoz-izn-5340/525/98	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	33	DOM w granicach działki 263/5	A-3935	03.12.1996	psoz-izn-5340/544/96	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	35	DOM w granicach działki 351/1	A-4037	29.12.1997	psoz-izn-5340/1141/97	Jeziorany

							(Miasto)
Jeziorany	Kajki	36	DOM w granicach działki 230/5	A-4036	29.12.1997	psoz-izn-5340/1137/97	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	37	DOM w granicach działki 351	A-4002	27.08.1997	psoz-izn-5340/817/97	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	39	DOM w granicach działki 271/6	A-4035	29.12.1997	psoz-izn-5340/1138/97	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	41	DOM w granicach działki 271/2	a-1851	25.02.1987	kl-5340-60/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	43	DOM w granicach działki 271/8	A-4085	30.09.1998	psoz-izn-5340/548/98	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	45	DOM w granicach działki 271/9	A-4084	15.09.1998	psoz-izn-5340/523/98	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	46	dom w granicach działki 277/13	A-4129	31.12.1999	soz-izn-5340/254/99	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	48	DOM w granicach działki 277/3	A-3360	12.05.1992	psoz-izn-5340/151/92	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	49	DOM	A-2078	01.06.1987	kl-5340-236/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	52	WILLA w granicach działki 277/9	a-1857	25.02.1987	kl-5340-52/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	56	WILLA	a-1848	25.02.1987	kl-5340-83/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	66	WILLA	A-2037	01.06.1987	kl-5340-243/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	k. 056A	KAPLICA	A-2065	01.06.1987	kl-5340-258/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kajki	k.049	KOSTNICA	A-2066	01.06.1987	kl-5340-237/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kolejowa/Kościuszki		CMENTARZ KOMUNALNY D. RZYMSKO-KATOLICKI	A-2275	07.10.1987	kl-5358-62/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Konopnickiej	1	DOM w granicach działki nr 130/9	A-3767	18.11.1994	psoz-izn-5340/157/94	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Konopnickiej	2	DOM z wieżą strażacką	A-3766	18.11.1994	psoz-izn-5340/155/94	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Konopnickiej	5	DOM w granicach działki 130/1	A-4063	10.06.1998	psoz-izn-5340/336/98	Jeziorany (Miasto)

Jeziorany	Konopnickiej	15	DOM w granicach działki 265/1	A-3998	25.06.1997	psoz-izn-5340/606/97	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kopernika		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-2038	01.06.1987	kl-5340-257/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kopernika	9	DOM	a-1852	25.02.1987	kl-5340-58/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kopernika	13	DOM w granicach działki 373/1	A-4086	01.12.1998	psoz-izn-5340/595/98	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kopernika	14	DOM w granicach działki 460	A-3542	22.06.1993	psoz-izn-5340/157/93	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kopernika	32	WILLA	A-3839	04.09.1995	psoz nr 1656.izn-5340/105/95	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kopernika	37	DOM	A-2039	01.06.1987	kl-5340-242/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kościelna	2	BUDYNEK MAGAZYNOWO-GOSPODARCZY w granicach działki 369/3	A-3936	03.12.1996	psoz-izn-5340/543/96	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kościelna	002 b	DOM w granicach działki 369/6	A-4087	01.12.1998	psoz-izn-5340/596/98	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kościelna	4	dom w granicach działki 50/40	A-4130	31.12.1999	soz-izn-5340/252/99	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kościelna	11	BUDYNEK SPICHLERZA	A-4510	28.12.2009	IZAR(gs)-040/6-1/09	Jeziorany
Jeziorany	Kościuszki		bramy cmentarne i ogrodzenie OTACZAJĄCE CMENTARZ	A-2063	01.06.1987	kl-5340-256/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kościuszki	001(D. 26)	KAMIENICA MIESZCZAŃSKA	A-247	31.05.1957	L.KL.IV-133/57	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kościuszki	3	Kamienica wraz z częścią działki nr 50/35	A-4125	10.12.1999	soz-izn-5340/223/99	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kościuszki	5	DOM w granicach działki 50/23	A-3768	18.11.1994	psoz-izn-5340/156/94	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kościuszki	8	DOM w granicach działki 383/5	a-1875	25.02.1987	kl-5340-57/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kościuszki	9	DOM	a-1876	25.02.1987	kl-5340-55/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kościuszki	10	SPICHLERZ	A-2074	01.06.1987	kl-5340-247/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kościuszki	12	DOM	a-1877	25.02.1987	kl-5340-56/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Kościuszki	15	DOM w granicach działki 92/2	A-4065	10.06.1998	psoz-izn-5340/339/98	Jeziorany (Miasto)

Jeziorany	Kościuszki	17	DOM w granicach działki 92/4	a-1878	25.02.1987	kl-5340-59/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Krzywa	10	DOM	a-1854	25.02.1987	kl-5340-78/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Krzywa	11	DOM	a-1862	25.02.1987	kl-5340-77/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Krzywa	12	DOM	a-1882	25.02.1987	kl-5340-86/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Krzywa	14	DOM	a-1856	25.02.1987	kl-5340-85/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Krzywa	16	DOM	A-1859	25.02.1987	kl-5340-73/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Krzywa	18	KAMIENICZKA MIESZCZAŃSKA	A-2072	01.06.1987	kl-5340-249/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Krzywa D. Sienkiewicza	007 d. 006	DOM wraz z budynkiem gospodarczym	A-253	31.05.1957	-	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Mickiewicza		BRAMKA CMENTARNA na cmentarzu ewangelickim	A-2069	01.06.1987	kl-5340-238/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Mickiewicza		CMENTARZ EWANGELICKO - AUGSBURSKI	A-2274	07.10.1987	kl-5358-61/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Mickiewicza		KOŚCIÓŁ EWANGELICKO - AUGSBURSKI	A-2067	01.06.1987	kl-5340-244/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Mickiewicza	1	DOM	A-2070	01.06.1987	kl-5340-251/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Mickiewicza	3	DOM	A-2071	01.06.1987	kl-5340-254/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Mickiewicza	4	DOM w granicach działki 50/9	A-4088	01.12.1998	psoz-izn-5340/597/98	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Mickiewicza	5	DOM	A-2083	01.06.1987	kl-55340-253/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Mickiewicza	7	DOM	A-2076	01.06.1987	kl-5340-252/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Mickiewicza	8	WILLA	A-2062	01.06.1987	kl-5340-246/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Mickiewicza	9	DOM w granicach działki nr 39	A-4083	15.09.1998	psoz-izn-5340/524/98	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Mickiewicza	10	DOM w granicach działki 50/2	A-4057	09.04.1998	psoz-izn-5340/238/98	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Mickiewicza	16	DOM	A-3543	22.06.1993	psoz-izn-5340/158/93	Jeziorany

							(Miasto)
Jeziorany	Mickiewicza	17	DOM w granicach działki 28/2	A-4019	20.11.1997	psoz-izn-5340/1057/97	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Mickiewicza	22	WILLA	A-2077	01.06.1987	kl-5340-259/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Mostowa	4	DOM PARAFIALNY	A-249	31.05.1957	L.KL.IV-138/57	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Nadbrzeżna	1	DOM w granicach działki 124/6	A-3486	04.05.1993	psoz-izn-5340/86/93	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Nadbrzeżna	2	DOM w granicach działki 124/9	A-4034	29.12.1997	psoz-izn-5340/1140/97	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Nadbrzeżna	3	KAMIENICA w granicach działki nr 124/3	A-4064	10.06.1998	psoz-izn-5340/335/98	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Nadbrzeżna	4	KAMIENICA w granicach działki 124/1	A-4033	29.12.1997	psoz-izn-5340/1139/97	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Pieniężnego	3	kamienica w granicach części działki 207/3	A-4070	23.06.1998	psoz-izn-5340/355/98	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Pieniężnego	5	kamienica w granicach działki 207/8	A-4126	14.12.1999	soz-izn-5340/224/99	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Pieniężnego/Kościelna	001/007	Kamienica w granicach części działki 207/3	A-4058	15.04.1998	psoz-izn-5340/242/98	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Plac Jedności Narodowej	5	DOM	a-1884	25.02.1987	kl-5340-79/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Plac Jedności Narodowej	6	DOM	a-1891	25.02.1987	kl-5340-80/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Plac Jedności Narodowej	9	DOM	a-1867	25.02.1987	kl-5340-69/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Plac Jedności Narodowej	10	DOM	a-1886	25.02.1987	kl-5340-84/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Plac Jedności Narodowej	12	DOM wraz z działką nr 199/10	a-1890	25.02.1987	kl-5340-82/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Plac Jedności Narodowej	13	DOM wraz z działką nr 207/5	a-1888	25.02.1987	kl-5340-66/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Plac Jedności Narodowej/Kościelna	014/013	DOM	a-1872	25.02.1987		Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Plac Jedności Narodowej/Kościelna	015/013	DOM	A-2033	01.06.1987	kl-5340-250/87	Jeziorany (Miasto)

Jeziorany	Plac Kościelny	2	KOŚCIÓŁ FARNY P.W ŚW BARTŁOMIEJA WRAZ Z WYPOSAŻENIEM WNĘTRZA (WG. ZAŁĄCZNIKA - 21 POZYCJI)	A-200	09.03.1957	KL.IV.125/57	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Plac Kościelny	2	PLEBANIA	A-2068	01.06.1987	kl-5340-255/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Plac Słowiański/Ob. Kopernika	ob.002	KAPLICA P.W. ŚW KRZYŻA	A-248	31.05.1957	L.KL.IV-137/57	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Plac Zamkowy	1	WILLA	a-1869	25.02.1987	kl-5340-81/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Plac Zamkowy	2	DOM	A-251	31.05.1957	L.KL.IV-140/57	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Plac Zamkowy	3	DOM	A-254	31.05.1957	L.KL.IV-141/57	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Plac Zamkowy	004/005	POZOSTAŁOŚCI DAWNEGO ZAMKU KRZYŻACKIEGO	A-250	31.05.1957	L.KL.IV-139/57	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Plac Zamkowy	9	DOM	a-1868	25.02.1987	kl-5340-64/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Plac Zamkowy	10	DOM	a-1858	25.02.1987	kl-5340-62/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Plac Zamkowy	11	DOM	a-1860	25.02.1987	kl-5340-51/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Plac Zamkowy	12	DOM	a-1847	25.02.1987	kl-5340-88/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Plac Zamkowy	14	dom wraz z działką nr 190/1	a-1866	25.02.1987	kl-5340-87/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Reja	3	DOM	A-2075	01.06.1987	kl-5340-239/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Reja	4	kamieniczka	A-2040	01.06.1987	kl-5340-240/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Reja	5	DOM	A-2034	01.06.1987	kl-5340-241/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Reja	6	DOM	a-1864	25.02.1987	kl-5340-53/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Rycerska	4	DOM wraz z budynkiem gospodarczym	A-258	31.05.1957		Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Rycerska (d. Asnyka)	004 (d. 14)	DOM WRAZ BUDYNKIEM GOSPODARCZYM	A-4571	31.05.1957	KL.IV-145/57	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Sawickiej	2	DOM	a-1870	25.02.1987	kl-5340-74/87	Jeziorany (Miasto)
Jeziorany	Sienkiewicza Ob. Krzywa	6 ob.7	DOM WRAZ Z BUDYNKIEM GOSPODARCZYM	A-4572	31.05.1957	KL.IV.146/57	Jeziorany

							(Miasto)
Jeziorany	Wąska	4	KAMIENICA w granicach działki 184/6	A-4066	10.06.1998	psoz-izn-5340/337/98	Jeziorany (Miasto)
Jonkowo			KOŚCIÓŁ ŚW JANA CHRZCIELA	a-838	22.03.1968	-	Jonkowo
Jonkowo			CMENTARZ przy kościele parafialnym	A-1975	26.03.1987	kl-5358-40/87	Jonkowo
Kabiny			KAPLICA FILIALNA	A-3967	14.03.1997	psoz-izn-5340/315/97	Kolno
Kabiny			CMENTARZ WOJENNY	A-1894	02.03.1987	kl-5358-17/87	Kolno
Kabiny		26	CHAŁUPA	a-614	10.10.1967	-	Kolno
Kaborno			KAPLICA FILIALNA	A-1504	09.12.1983	kl.II.5340-18/83	Purda
Kaborno			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3341	26.03.1992	psoz-izn-5340/137/92	Purda
Kaborno		14	CHAŁUPA	A-1503	09.12.1983	kl-ii-5340/19/83	Purda
Kaborno		21	CHAŁUPA	A-1501	09.12.1983	kl-II-5340/17/83	Purda
Kaborno		23	CHAŁUPA	A-1505	09.12.1983	kl-ii-5340-14/83	Purda
Kaborno		25	CHAŁUPA	A-950	08.06.1968	-	Purda
Kaborno		28	CHAŁUPA	A-1502	09.12.1983	kl-ii-5340/16/83	Purda
Kaborno		33	CHAŁUPA w granicach działki 111/11	A-1506	09.12.1983	kl-ii-5340/15/83	Purda
Kalis			ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY (8 OBIEKTÓW, OKREŚLONA STREFA OCHRONY)	A-3403	23.10.1992	psoz-izn-5340/211/92	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Kalisty		15	DWÓR	a-1058	31.07.1968	-	Świątki
Kierzbuń			PARK	A-1243	07.08.1978	kl-ii-5347-55/78	Barczewo (Obszar Wiejski)
Kierzbuń			dwór	A-4134	17.01.2000	soz-izn-5340/4/2000	Barczewo (Obszar Wiejski)
Kieźliny			KAPLICZKA PRZYDROŻNA /CMENTARZ KOMUNALNY/(w granicach działki nr 7, obr. 158)	A-3497	06.05.1993	L.dz.PSOZ-IZN-5340/97/93	Dywity
Kieźliny	Jagaty	013 (d.067)	KAPLICZKA PRZYDROŻNA (w granicach działki 98/2)	A-3482	04.05.1993	L.dz.psoz-izn-5340/81/93	Dywity
Kieźliny	Jagaty	15	kaplica parafialna p.w. św. Rozalii (w granicach działki 170)	A-4137	18.01.2000	L.dz.soz-izn-5340(12)2000	Dywity
Kikity			KAPLICA FILIALNA	A-3924	08.10.1996	psoz-izn-5340/299/96	Jeziorany (Obszar Wiejski)

Klebark Wielki			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3337	18.03.1992	psoz-izn-5340/105/92	Purda
Klebark Wielki			KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚWIĘTEGO KRZYŻA WRAZ Z OTOCZENIEM	A-4296	21.04.2004	WUOZ-1792-IZN-5340-95/2004	Purda
Klebark Wielki		32	PLEBANIA	a-837	22.03.1968	-	Purda
Klewki			KOŚCIÓŁ ŚW. WALENTEGO i św. Rocha	a-841	22.03.1968	-	Purda
Klewki			ZAŁOŻENIE DWORSKO - PARKOWE	A-4181	09.06.2000	psoz-izn-5347-111	Purda
Klewki			PAŁAC	A-3440	29.01.1993	psoz-izn-5340/13/93	Purda
Klewki			CMENTARZ	A-4584	21.11.2011	IZAR.5140.1.7.2011.eb	Purda
Klewki	Cmentarz Przykościelny		KAPLICZKA	A-3309	16.03.1992	psoz-izn-5340/95/92	Purda
Klewki	Cmentarz Przykościelny		KAPLICZKA	A-3312	16.03.1992	psoz-izn-5340/96/92	Purda
Klimkowo			MŁYNARZÓWKA	A-4007	06.10.1997	psoz-izn-5340/975/97	Barczewo (Obszar Wiejski)
Knopin			KAPLICA /WRAZ Z NAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM W PROMIENIU 100M./	a-1133	01.09.1968	-	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Kobuły			PARK	A-1345	11.01.1982	KL-II-5347-3/82	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Kobuły			kościół parafialny p.w. św. Józefa	A-4136	18.01.2000	soz-izn-5340/10/2000	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Kobuły			KOŚCIÓŁ EWANGELICKI WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	a-620	12.10.1967	BRAK	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Kobuły		33	SPICHLERZ	A-3812	17.03.1995	PSOZ-izn-5340(37)95	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Kojtryny			PARK	A-71	05.04.1950	KLS-M-13d-3/50	Biskupiec
Kojtryny			PARK	A-1264	05.12.1978	KL-II-5347-88/78	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Kolno			OGRODZENIE KOŚCIOŁA	A-3966	14.03.1997	psoz-izn-5340/316/97	Kolno
Kolno			KOŚCIÓŁ P.W. TRZECH KRÓLI wraz z cmentarzem przykościelnym	a-613	10.10.1967	-	Kolno

Kolno			kaplica cmentarna w granicach działki	A-4152	16.03.2000	soz.izn-5340/100/2000	Kolno
Komalwy			PARK DWORSKI	A-1752	30.12.1986	kl-5347-25/86	Świątki
Komalwy			DWÓR	A-2589	25.11.1988	kl-5340/88	Świątki
Kominki			kaplica filialna p.w. św. jana chrzciciela	A-4163	21.03.2000	soz.izn-5340/105/2000	Kolno
Kopanki		9	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3255	23.12.1991	psoz-izn-5340/41/91	Purda
Kosyń			most drogowy nad rzeką łyną w ciągu drogi krajowej nr 51 (km. 60+ 765 m.)	A-4216	21.03.2001	soz.izn-5340/90/2001	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Krokowo		6	KOŚCIÓŁ ŚW MARII MAGDALENY	A-3923	08.10.1996	psoz-izn-5340/241/96	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Kromerowo	Przy Drodze Krajowej Nr 16, Odcinek		kapliczka przydrożna	A-4526	03.06.2009	izar(jd)-4101/5-40/09	Barczewo
Krupoliny			ZESPÓŁ DWORSKO - PARKOWY	A-4305	29.06.2004	WUOZ(AP)-3285-IZN-5340-133/04	Barczewo (Obszar Wiejski)
Kurki			KOŚCIÓŁ Ewangelicko-augsburski, ob. filialny, rzymsko-katolicki	A-1514	06.01.1984	kl-ii-5340-3/84	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Kwiecewo			KOŚCIÓŁ ŚW JAKUBA APOSTOŁA WRAZ Z CMENARZEM PRZYKOŚCIELNYM	a-1141	01.09.1968	-	Świątki
Kwiecewo		002, ob.11	DOM	a-1136	01.09.1968	-	Świątki
Lamkowo			CMENARZ RZYMSKO-KATOLICKI	A-2406	05.05.1988	kl-5358-45/88	Barczewo (Obszar Wiejski)
Lamkowo			KOŚCIÓŁ ŚW MIKOŁAJA	a-762	22.03.1968	brak	Barczewo (Obszar Wiejski)
Lamkowo		044 (ob. 47?)	CHAŁUPA	a-842	22.03.1968	brak	Barczewo (Obszar Wiejski)
Lipinki			KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW. PIOTRA I PAWŁA WRAZ Z CMENARZEM PRZYKOŚCIELNYM	a-1040	29.07.1968	-	Biskupiec
Lutry			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	a-632	12.10.1967	-	Kolno
Lutry			kościół parafialny p.w. św. Marii Magdaleny i św. Walentego	A-4166	22.03.2000	soz.izn-5340/107/2000	Kolno
Lutry			CMENARZ RZYMSKO-KATOLICKI - PARAFIALNY	A-1897	02.03.1987	kl-5358-14/87	Kolno

Łajsy			pałac, ob. budynek mieszkalno-biurowy	A-4027	15.12.1997	psoz-izn-5340/1103/97	Gietrzwałd
Łajsy			PARK dworski	A-1751	30.12.1986	kl-5347-24/86	Gietrzwałd
Łajsy	Zespół Dworski		SPICHLERZ	A-2518	11.10.1988		Gietrzwałd
Łęgajny	Olsztyńska	23	kaplica filialna p.w. św. Bonawentury i św. Floriana	A-4142	20.01.2000	soz-izn-5340/21/2000	Barczewo (Obszar Wiejski)
Łęgno		11	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3620	08.11.1993	psoz-izn-5340/283/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Łęgno		22	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3619	08.11.1993	psoz-izn-5340/285/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Łęguty			KOŚCIÓŁ EWANGELICKI łącznie z wyposażeniem wnętrza oraz otaczającymi drzewami ORAZ CMENTARZ	A-3	18.07.1949	I.arch.iv-2-21/49	Gietrzwałd
Łomy		14	Kapliczka przydrożna	A-4694	29.12.2020	IZAR.5140.1.13.2020.aka	Jonkowo
Łomy			KAPLICZKA wraz z otoczeniem w postaci dz. nr 59/1	A-4690	03.12.2020	IZAR.5140.1.9.2020.aka	Jonkowo
Łomy			KAPLICZKA wraz z otoczeniem w postaci dz. nr 59/2	A-4691	03.12.2020	IZAR.5140.1.11.2020.aka	Jonkowo
Łomy			KAPLICZKA wraz z otoczeniem w postaci części dz. nr 47	A-4693	12.01.2021	IZAR.5140.1.12.2020.aka	Jonkowo
Łomy			KAPLICZKA wraz z otoczeniem w postaci dz. nr 59/3	A-4692	03.12.2020	IZAR.5140.1.10.2020.aka	Jonkowo
Łupia			PARK KRAJOBRAZOWY	a-1467	25.03.1983	kl-ii-5347/22/83	Świątki
Łutynówko		5A	DWÓR	A-3502	17.05.1993	psoz-izn-5340/111/93	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Makruty		8	CHAŁUPA mieszkalno - gospodarcza	A-3559	15.09.1993	psoz-izn-5340/186/93	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Mańki			CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI	A-2768	20.03.1989	kl-5358-17/89	Olsztynek (Obszar Wiejski)

Mańki			KOŚCIÓŁ ewangelicki	a-957	10.06.1968	-	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Marcinkowo		3	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3319	18.03.1992	psoz-izn-5340/108/92	Purda
Marcinkowo		22	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3335	18.03.1992	psoz-izn-5340/109/92	Purda
Maruny			PARK	A-1248	30.08.1978	kl-ii-5347-60/78	Barczewo (Obszar Wiejski)
Mawry			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3602	29.10.1993	psoz-izn-5340/263/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Mawry		9	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3605	29.10.1993	psoz-izn-5340/267/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Mawry		6	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3603	29.10.1993	psoz-izn-5340/266/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Miejska Wieś			KAPLICA p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej	a-641	12.10.1967	-	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Mierki			CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI	A-2278	07.10.1987	kl-5358-70/87	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Międzylesie			TRZY KAPLICE CMENTARNE	A-1131	30.08.1968		Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Międzylesie			KAPLICZKA PRZYDROŻNA P.W. ŚW KRZYŻA	A-1132	30.08.1968	-	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Międzylesie			KAPLICA ODPUSTOWA P.W. ŚW KRZYŻA WRAZ Z CMENTARZEM	a-1130	30.08.1968	-	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Międzylesie		52	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3608	02.11.1993	psoz-izn-5340/273/93	Dobre Miasto

							(Obszar Wiejski)
Miodówko		1	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3291	02.03.1992	psoz-izn-5340/78/92	Stawiguda
Modliny		4	DWÓR	A-3406	26.10.1992	psoz-izn-5340/219/92	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Mojtyny			PARK	A-1279	02.02.1979	KL-II-5347-6/79	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Mokiny			kaplica filialna p.w. najświętszego serca jesusowego	A-4143	20.01.2000	soz-izn-5340/22/2000	Barczewo (Obszar Wiejski)
Mycyny			CMENTARZ WOJENNY z okresu i wojny światowej	A-3538	16.06.1993	psoz-izn 5347-64/93	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Myki		3	KAPLICZKA PRZYDROŻNA (w granicach działki nr 32)	A-3493	06.05.1993	L.dz.psoz-izn-5340/93/93	Dywity
Myki			KAPLICZKA PRZYDROŻNA na poboczu drogi Wadąg - Tuławki (w granicach działki nr 92)	A-3495	06.05.1993	L.dz.psoz-izn-5340/92/93	Dywity
Nadrowo			PARK KRAJOBRAZOWY	A-2450	03.09.1988	kl-5347/23/88	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Nadrowo			ZESPÓŁ FOLWARCZNY (D. GORZELNIA OB..SPICHLERZ,CHLEWNIA,CIEŁĘTNIK,OBORA,WOZOWNIA,STODOŁA,STAJNIA I MAGAZYN,KUŻNIA)	A-3472	29.04.1993	psoz-izn-5340/74/93	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Naglady			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3286	02.03.1992	psoz-izn-5340/80/92	Gietrzwałd
Naglady	Wiejska	028 (ob.11)	KAPLICZKA z dzwonnniczką	A-3274	12.02.1992	psoz-izn-5340/16/92	Gietrzwałd
Najdymowo			KAPLICA RODOWA	A-4533	27.10.2009	IZAR(MP/jd)4101/5-42/09	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Najdymowo			KAPLICA RODOWA W GRANICACH DZIAŁKI	A-4533	27.10.2009	IZAR(MP,jd)-4101/5-42/09	Biskupiec
Nasy			DWÓR (Z OTOCZENIEM 50-100 M.)	a-627	12.10.1967	BRAK	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Nikielkowo			PARK	A-1261	30.11.1978	kl-ii-5347-97/78	Barczewo (Obszar Wiejski)
Nowa			KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ	A-3320	18.03.1992	psoz-izn-5340/107/92	Purda

Kaletka							
Nowa Kaletka		7	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3315	16.03.1992	psoz-izn-5340/97/92	Purda
Nowa Wieś			kościół ewangelicko-augsburski (ob. filialny, rzymsko-katolicki p.w. św. JAKUBA APOSTOŁA) Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	a-1015	14.06.1968	-	Purda
Nowa Wieś		52	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3328	18.03.1992	psoz-izn-5340/106/92	Purda
Nowa Wieś	Kolonia		KAPLICZKA	A-4392	17.03.2006	IZAR(JD)-4100/5-28/06	Purda
Nowa Wieś Mała			KAPLICA p.w. miłosierdzia bożego	A-3806	07.03.1995	psoz-izn-5340/31/95	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Nowa Wieś Mała		13	KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ	A-3585	25.10.1993	psoz-izn-5340/247/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Nowa Wieś Mała		14	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3589	25.10.1993	psoz-izn-5340/243/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Nowa Wieś Mała		27	KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ	A-3586	25.10.1993	psoz-izn-5340/248/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Nowa Wieś Mała		36	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3590	25.10.1993	psoz-izn-5340/250/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Nowa Wieś Mała		38	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3583	25.10.1993	psoz-izn-5340/251/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Nowa Wieś Mała		33	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3588	25.10.1993	psoz-izn-5340/249/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Nowa Wieś Mała		35	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3587	25.10.1993	psoz-izn-5340/244/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)

Nowe Kawkowo			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	A-1803	09.01.1987	kl-5358-7/87	Jonkowo
Nowe Kawkowo			KOŚCIÓŁ ŚW JANA EWANGELISTY	a-839	22.03.1968	-	Jonkowo
Nowe Kawkowo			Kapliczka	A-4705	19.07.2021	IZAR.5140.1.21.2021.jk	Jonkowo
Nowe Kawkowo			Kapliczka	A-4704	19.07.2021	IZAR.5140.1.11.2021.jk	Jonkowo
Nowe Włóki			KAPLICZKA PRZYDROŻNA (w pasie drogi do Tuławek) w granicach działki nr 45	A-3488	05.05.1993	L.dz.psoz-izn-5340/87/93	Dywity
Nowe Włóki			KAPLICZKA PRZYDROŻNA (w pasie drogi Tuławki – Nowe Włóki – przy zbiegu tej drogi z polną drogą wiodącą do posesji nr 1)	A-3487	05.05.1993	L.dz.psoz-izn-5340/89/93	Dywity
Nowe Włóki			kaplica filialna p.w. matki boskiej szkaplerznej (w granicach działki nr 125, obr. Nowe Włóki)	A-4139	18.01.2000	L.dz.SOZ.IZN-5340(13)2000	Dywity
Nowe Włóki		005 (d.017)	KAPLICZKA PRZYDROŻNA w pobliżu posesji nr 17 w granicach działki nr 21	A-3485	04.05.1993	L.dz.psoz-izn-5340/85/93	Dywity
Nowe Włóki		39	KAPLICZKA PRZYDROŻNA w pobliżu posesji nr 39 w granicach działki nr 69	A-3479	04.05.1993	L.dz.psoz-izn-5340/84/93	Dywity
Nowe Włóki			kapliczka przydrożna (naprzeciw kaplicy) w granicach działki nr 156	A-3489	05.05.1993	L.dz.psoz-izn-5340/88/93	Dywity
Nowe Włóki			KAPLICZKA PRZYDROŻNA w granicach działki nr 151	A-3478	04.05.1993	L.dz.psoz-izn-5340/83/93	Dywity
Olsztynek			MUROWANY BUDYNEK PARAFIALNY /K. KOŚCIOŁA EWANGELICKIEGO/	A-38	10.09.1949	l.k.szt.iv-2-46/49	Olsztynek (Miasto)
Olsztynek			ZAŁOŻENIE URBANISTYCZNE WRAZ Z ZABUDOWĄ /WG. ZAŁĄCZNIKA - TU ZABUDOWA!/	A-537	20.02.1961	502/1961	Olsztynek (Miasto)
Olsztynek			MURY OBRONNE	A-194	24.11.1956	KL.IV-64-56	Olsztynek (Miasto)
Olsztynek	Chopina	1	kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa	A-4132	17.01.2000	soz-izn-5340/5/2000	Olsztynek (Miasto)
Olsztynek	Chopina	7	budynek mieszkalny - plebania	a-4490	16.01.2008	izar(jd)-4100/5-81/07/08	Olsztynek (Miasto)
Olsztynek	Chopina	10	budynek mieszkalny	a-4491	22.01.2008	izar(jd)-4100/5-82/07/08	Olsztynek (Miasto)
Olsztynek	Górna	1	wieża ciśnień	A-4157	16.03.2000	SOZ.IZN-5340/99/2000	Olsztynek (Miasto)
Olsztynek	Grunwaldzka		CMENTARZ komunalny, d. rzymsko-katolicki	A-2281	07.10.1987	kl-5358-66/87	Olsztynek (Miasto)
Olsztynek	Grunwaldzka		KAPLICA	A-4685	30.07.2020	IZAR.5140.1.4.2020.aka	Olsztynek
Olsztynek	Jana Pawła II	8	Budynek dworca PKP wraz z otoczeniem w postaci działki ewidencyjnej nr 51/30	A-4684	17.06.2020	IZAR.5140.1.2.2020.jk	Olsztynek

Olsztyn	Jana Pawła II (d. Kolejowa)	2	WIEŻA CIŚNIEŃ /KOLEJOWA/	A-3386	18.09.1992	psoz-izn-5340/198/92	Olsztyn (Miasto)
Olsztyn	Mrongowiusza	5	DOM	A-3682	30.03.1994	psoz-izn-5340/39/94	Olsztyn (Miasto)
Olsztyn	Mrongowiusza / Wodociągowa		CMENTARZ komunalny, d. ewangelicko-augsburski	A-2277	07.10.1987	kl-5358-65/87	Olsztyn (Miasto)
Olsztyn	Niepodległości (d. Świerczewskiego)	3	DOM	A-3651	23.12.1993	psoz-izn-5340/323/93	Olsztyn (Miasto)
Olsztyn	Niepodległości (d. Świerczewskiego)	27	budynek mieszkalny	a-4493	22.01.2008	izar(jd)-4100/5-83/07/08	Olsztyn (Miasto)
Olsztyn	Niepodległości (d. Świerczewskiego)	31	budynek mieszkalny	a-4492	22.01.2008	izar(jd)-4100/5-84/07/08	Olsztyn (Miasto)
Olsztyn	Pionierów		CMENTARZ komunalny, d. ewangelicko-augsburski	A-2269	07.10.1987	kl-5358-67/87	Olsztyn (Miasto)
Olsztyn	Ratuszowa	4	DOM	A-3172	03.07.1991	psoz-izn-5340/4/91	Olsztyn (Miasto)
Olsztyn	Rynek	1	ratusz	A-4203	19.01.2001	soz.izn-5340/23/2002	Olsztyn (Miasto)
Olsztyn	Rynek	3	DOM /DAWNA PLEBANIA/	A-3771	21.11.1994	psoz-izn-5340/158/94	Olsztyn (Miasto)
Olsztyn	Rynek	008 (ob.004)	dawna plebania	a-197	28.11.1956	IV-66-56	Olsztyn (Miasto)
Olsztyn	Składowa	9	MAGAZYN	A-3413	02.11.1992	psoz-izn-5340/92	Olsztyn (Miasto)
Olsztyn	Warszawska	4	DOM (kamienica mieszczańska)	A-3912	28.08.1996	psoz-izn-5340/160/96	Olsztyn (Miasto)
Olsztyn	Zamkowa		KOŚCIÓŁ /OB.GALERIA MUZEUM BUDOWNICTWA LUDOWEGO/	A-196	25.11.1956	I.iv-65-56	Olsztyn (Miasto)
Olsztyn	Zamkowa	2	budynek mieszkalno-usługowy wraz z działką	a-4519	11.12.2008	izar(jd)-4100/5-80/07/08	Olsztyn (Miasto)
Olsztyn	Zamkowa	6	ZAMEK ZAKONNY WRAZ Z NAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM W PROMIENIU 50 - 100M.	A-550	27.06.1961	nr 913/1961	Olsztyn (Miasto)
Orzechowo			kościół p.w. św. Jana Chrzciciela	A-4146	26.01.2000	soz-izn-5340/28/2000	Olsztyn (Obszar Wiejski)
Orzechowo			PLEBANIA	a-919	19.05.1968	-	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)

Orzechowo			KOŚCIÓŁ NIEPOKALANEGO POCZĘCIA NMP WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	a-1128	25.08.1968	-	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Orzechowo			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI /POŁOŻONY WOKÓŁ KOŚCIOŁA/	A-1801	09.01.1987	kl-5358-2/87	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Orzechowo			SZKOŁA	A-3805	07.03.1995	psoz-izn-5340/30/95	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Oterki			PARK	A-1262	30.11.1978	kl.ii-5347-/78	Kolno
Oterki			DWÓR	A-3112	19.03.1991	psoz-517/91	Kolno
Otry			kościół pw. Matki Boskiej Królowej Polski oraz materialne pozostałości po cmentarzu przykościelnym (cztery nagrobki, drewniany krzyż z 1949r., graniczne szpalery drzew) wraz z otoczeniem	A-4675	28.08.2019	IZAR.5140.1.9.2019.aka	Kolno
Pajtuny			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3368	02.06.1992	psoz-izn-5340/157/92	Purda
Pajtuny			ZESPÓŁ MŁYNA WODNEGO (Z WYPOSAŻENIEM, BUDOWLAMI HYDROTECHNICZNYMI I MOSTEM I OTOCZENIEM)	A-4285	28.01.2004	WUOZ-360-IZN-5340-14/2004	Purda
Pajtuny		17	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3323	18.03.1992	psoz-izn-5340/110/92	Purda
Parleza Wielka			PARK	A-1281	08.02.1979	KL-II-5347-13/79	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Patryki			PARK	A-1244	07.08.1978	kl-ii-5347-54/78	Purda
Piotraszewo			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI /POŁOŻONY WOKÓŁ KOŚCIOŁA/	A-1800	09.01.1987	kl-5358-1/87	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Piotraszewo			KOŚCIÓŁ ŚW BARTŁOMIEJA /WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM/	a-1126	25.08.1968		Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Piotraszewo		11	DOM	A-3786	18.01.1995	psoz-izn-5340/5/95	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Piotraszewo		18	PLEBANIA /OBECNIE DOM/	A-3808	07.03.1995	psoz-izn-5340/29/95	Dobre Miasto (Obszar

							Wiejski)
Piotraszewo		28	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3615	03.11.1993	psoz-izn-5340/279/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Piotraszewo			KAPLICZKA PRZYDROŻNA /PRZY OGRODZENIU KOŚCIOŁA/	A-3614	03.11.1993	psoz-izn-5340/280/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Piszewo			KOŚCIÓŁ FILIALNY P.W. ŚW WALENTEGO	A-3921	07.10.1996	psoz-izn-5340/238/96	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Pluski	Jeziorna	11 ob. 91	ZAGRODA	A-3821	11.05.1995	psoz-izn-5340/55/95	Stawiguda
Pluski	Sosnowa	d. 21 ob. 4	CHAŁUPA	A-1585	17.04.1985	-	Stawiguda
Pluski	Sportowa	d. 54 ob. 35	CHAŁUPA	A-1507	12.12.1983	kl-ii-5340-13/83	Stawiguda
Płatyny			PARK DWORSKI, krajobrazowy	A-2452	09.09.1988	kl-5347/20/88	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Płatyny			DWÓR	A-963	12.06.1968		Olsztynek
Podleśna		16	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3604	29.10.1993	psoz-izn-5340/265/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Podleśna		54	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3606	29.10.1993	psoz-izn-5340/264/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Pokrzywy			kapliczka	A-4397	17.03.2006	izar(jd)-4100/533/06	Purda
Potryty			OFICyna DWORSKA	a-630	12.10.1967	-	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Potryty			ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY (21 OBIEKTÓW, OKREŚLONA STREFA OCHRONY)	A-3411	30.10.1992	psoz-izn-5340/220/92	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Potryty		10	DWÓR WRAZ Z ZABUDOWANIAMi GOSPODARSKIMI	a-617	12.10.1967	-	Jeziorany (Obszar Wiejski)

Praslity		35	KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ	A-3617	03.11.1993	psoz-izn-5340/277/93	Dobre Miasto
Praslity			KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ /NA TERENIE POSESJI SZKOLNEJ/	A-3618	03.11.1993	psoz-izn-5340/278/93	Dobre Miasto
Przykop		1	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3339	23.03.1992	psoz-izn-5340/127/92	Purda
Przykop		6	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3310	16.03.1992	psoz-izn-5340/99/92	Purda
Przykop		79	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3314	16.03.1992	psoz-izn-5340/98/92	Purda
Purda			KOŚCIÓŁ ŚW MICHAŁA ARCHANIOŁA	A-840	22.03.1968	-	Purda
Purda			CHAŁUPA	A-121	28.09.1953	-	Purda
Purda			KAPLICZKA PRZYDROŻNA (przy drodze na purdkę)	A-3313	16.03.1992	psoz-izn-5340/102/92	Purda
Purda			WIATRAK PALTRAK	A-763	22.03.1968	-	Purda
Purda			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	A-1974	26.03.1987	kl-5358-41/87	Purda
Purda		76	kapliczka przydrożna	a-3340	24.03.1992	psoz-izn 5340/129/92	Purda
Purda	Cmentarz Przykościelny		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3316	16.03.1992	psoz-izn-5340/100/92	Purda
Purda	Cmentarz Przykościelny		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3311	16.03.1992	psoz-izn-5340/101/92	Purda
Radostowo			OGRODZENIE cmentarza przykościelnego z bramkami	A-3304	12.03.1992	psoz-izn-5340/94/92	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Radostowo			KOŚCIÓŁ ŚW JERZEGO wraz z cmentarzem przykościelnym	A-602	07.10.1968	-	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Radostowo			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-616	12.10.1967	-	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Radostowo			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3302	12.03.1992	psoz-izn-5340/93/92	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Radostowo		8	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3298	09.03.1992	psoz-izn-5340/85/92	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Radostowo	Remiza Osp		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3295	09.03.1992	psoz-izn-5340/83/92	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Ramsowo			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	A-2405	05.05.1988	kl-5358-46/88	Barczewo (Obszar Wiejski)

Ramsowo			KOŚCIÓŁ ŚW ANDRZEJA APOSTOŁA	a-835	19.03.1968	brak	Barczewo (Obszar Wiejski)
Ramsowo			D. KAPLICA GROBOWA WYZN. EWANG., OB. KAPLICA PRZEDPOGRZEBOWA WYZN. RZYM-KAT. Z OTOCZENIEM	A-4568	21.04.2011	IZAR(ms)4101- 109(2)/10/11	Barczewo
Rasąg			PARK	a-1239	06.06.1978	KL-II-5347-42/78	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Rasąg			kaplica filialna p.w. św. Józefa	A-4133	17.01.2000	soz-izn-5340/7/2000	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Rasąg			kościół ewangelicko-augsburski	A-4135	17.01.2000	soz-izn-5340/8/2000	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Rasąg		9	Szkoła wraz z otoczeniem cz. dz. nr 231	A-4681	29.01.2020	IZAR.5140.1.22.2019.aka	Biskupiec
Redykajny		1	KAPLICZKA PRZYDROŻNA (w granicach działki nr 15)	A-3480	04.05.1993	l.dz.psoz-izn-5340/80/93	Dywity
Różgity		1	KAPLICZKA PRZYDROŻNA w sąsiedztwie posesji nr 1 w granicach dz. nr 24	A-3492	06.05.1993	L.dz.psoz-izn-5340/95/93	Dywity
Różgity		3	KAPLICZKA PRZYDROŻNA przy domu nr 3 w granicach działki nr 23/1	A-3527	14.06.1993	L.dz.psoz-izn-5340/146/93	Dywity
Różnowo		15	KAPLICZKA PRZYDROŻNA przy szkole (posesja nr 15) w granicach działki nr 139	A-3531	14.06.1993	L.dz.psoz-izn-5340/144/93	Dywity
Różnowo		40	KAPLICZKA PRZYDROŻNA przy domu nr 40 w granicach działki 22	A-3530	14.06.1993	L.dz.psoz-izn-5340/145/93	Dywity
Różynka			KOŚCIÓŁ ŚW MATEUSZA APOSTOŁA WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	a-1121	23.08.1968	-	Świątki
Ruś			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3365	20.05.1992		Stawiguda
Ruś			MŁYN WODNY	a-1508	12.12.1983	kl-ii-5340-12/83	Stawiguda
Ruś		27	CHAŁUPA BLIŻNIACZA	a-954	10.06.1968	-	Stawiguda
Ruś		28	CHAŁUPA BLIŻNIACZA	a-858	28.03.1968	-	Stawiguda
Ruś		29	CHAŁUPA	A-2778	05.04.1989	kl-5340/252/89	Stawiguda
Ruś		30	CHAŁUPA	A-2777	05.04.1989	kl-5340/251/89	Stawiguda
Ruś		62	CHAŁUPA	A-3050	11.06.1990	kl-5340/193/90	Stawiguda
Ryn Reszelski			KOŚCIÓŁ NARODZENIA NMP	A-8	13.08.1949	l.iv-2-24/49	Kolno
Ryn Reszelski			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI (WOKÓŁ KOŚCIOŁA)	A-1895	02.03.1987	kl-5358-15/87	Kolno
Rzeck			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-4522	18.05.2009	IZAR(JD)-4101/5-27/09	Biskupiec (Obszar Wiejski)

Rzeck			kapliczka przydrożna przy drodze nr 16 na odcinku Barczewo - Biskupiec	A-4522	18.05.2010	IZAR(jd)-4101/5-27/09	Biskupiec
Rzeck		50	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3547	07.07.1993	L.dz.PSOZ-IZN-5340/164/93	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Sadowo			PARK	A-1409	01.12.1982	KL-II-5347/40/82	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Samławki			kaplica ewangelicka, ob. filialna p.w. podwyższenia krzyża	A-4158	20.03.2000	soz.izn-5340/101/2000	Kolno
Sapuny		10	DWÓR	A-4038	30.12.1997	psoz-izn-5340/1142/97	Barczewo (Obszar Wiejski)
Sętał			KOŚCIÓŁ parafialny p.w. ŚW MIKOŁAJA w granicach dz. 39	A-3636	01.12.1993	L.dz.psoz-izn-5340/309/93	Dywity
Sętał	Droga Do Kabikiejm Dolnych		CMENTARZ (na dz. nr 9)	A-4577	31.08.2011	IZAR.5140.1.6.2011.eb	Dywity
Sętał	Droga Do Spręcowa		KAPLICZKA PRZYDROŻNA (przy drodze do Spręcowa	A-3532	14.06.1993	L.dz.psoz-izn-5340/143/93	Dywity
Sętał	Przy Drodze Do Różgit		KAPLICZKA PRZYDROŻNA (przy drodze do Różgit)	A-3529	14.06.1993	L.dz.psoz-izn-5340/142/93	Dywity
Sitno			PARK podworski	A-1419	10.03.1983	kl-ii-5347/15/83	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Skolity			Kapliczka	A-4700	23.06.2021	IZAR.5140.1.20.2021.jk	Świątki
Skolity			Budynek kościoła p.w. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny	A-4666	05.02.2019	IZAR.5140.1.23.2018.jk	Świątki
Słupy		43	dwór, obecnie szkoła i przedszkole (w granicach działki nr 151, obr. Myki)	A-4028	15.12.1997	L.dz.psoz-izn-5340/1102/97	Dywity
Smolajny			BRAMA WJAZDOWA PRZY PAŁACU	A-1119	23.08.1968	-	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Smolajny			ZESPÓŁ MŁYNA WODNEGO	A-3999	26.06.1997	psoz-izn-5340/610/97	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Smolajny			PARK	A-1545	25.04.1984	kl-ii-5347/36/84	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Smolajny			PAŁAC	a-512	04.05.1959	-	Dobre Miasto

							(Obszar Wiejski)
Smolajny			DOM /PRZY BRAMIE WJAZDOWEJ PAŁACU/	a-1118	23.08.1968	-	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Smolajny	Zespół Pałacowy		PAŁACYK MYŚLIWSKI	A-3807	07.03.1995	psoz-izn-5340/28/95	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Spręcowo		36	CHAŁUPA (w granicach dz. nr 216, obr. Spręcowo)	A-3622	10.11.1993	L.dz.psoz-izn-5340/292/93	Dywity
Stara Kaletka			kapliczka z dzwonnniczką	A-4398	17.03.2006	izar(jd)-4100/5-32/06	Purda
Stara Kaletka		29	CHAŁUPA	A-3399	15.10.1992	psoz-izn-5340/203/92	Purda
Stary Dwór		4	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3611	02.11.1993	psoz-izn-5340/270/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Stary Dwór		6	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3609	02.11.1993	psoz-izn-5340/272/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Stary Dwór		12	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3610	02.11.1993	psoz-izn-5340/274/93	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Stary Olsztyn			PARK	A-1560	10.09.1984		Purda
Stawiguda	Jaśminowa	20	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW. JAKUBA APOSTOŁA STARSZEGO	A-4254	19.05.2003	SOZ-1898-IZN-5340-65/2003	Stawiguda
Stawiguda	Piękna		KAPLICA w granicach działki 25/18	A-3092	01.02.1991	psoz 230/91	Stawiguda
Stawiguda	Sokoła	163 (obecny nr 46)	CHAŁUPA	A-3104	27.02.1991	psoz nr 397/91	Stawiguda
Stawiguda	Warszawska		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3284	02.03.1992	psoz-izn-5340/77/92	Stawiguda
Stętkiny			KAPLICZKA przydrożna	A-3136	19.03.1991	psoz-526/91	Jonkowo
Stętkiny			DZWONNICA	A-3137	19.03.1991	psoz-531/91	Jonkowo
Stętkiny			KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ	A-3113	19.03.1991	psoz nr 511/91	Jonkowo
Studnica			KAPLICA ŚW STANISŁAWA	A-3922	07.10.1996	psoz-izn-5340/236/96	Jeziorany (Obszar

							Wiejski)
Sudwa			CMENTARZ Wojskowy z okresu I wojny światowej	A-2280	07.10.1987	kl-5358-68/87	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Sudwa			CMENTARZ Wojskowy /duża mogiła zbiorowa/	A-2270	07.10.1987	kl-5358-69/87	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Swaderki			CMENTARZ WOJENNY z okresu I wojny światowej	A-3534	16.06.1993	psoz-izn-5340-65/93	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Swobodna			Kapliczka	A-4703	15.07.2021	IZAR.5140.1.12.2021.aka	Dobre Miasto
Sząbruk	Promienna	2 d. 071	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3270	12.02.1992	psoz-izn-5340/19/92	Gietrzwałd
Sząbruk	Samulowskiego	8 d. 019	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3271	12.02.1992	psoz-izn-5340/15/92	Gietrzwałd
Sząbruk	Steffena	19 d. 073	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3278	12.02.1992	psoz-izn-5340/28/92	Gietrzwałd
Sząbruk	Św. Anny	1 d. 28?	KOŚCIÓŁ parafialny p.w. ŚW MIKOŁAJA i ANNY	a-832	19.03.1968	-	Gietrzwałd
Szczęsne			KAPLICZKA DOMKOWA	A-2288	19.10.1987	kl.5340-628/87	Purda
Szczęsne		10	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-2290	19.10.1987	kl.5340-626/87	Purda
Szczęsne		12	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-2289	19.10.1987	kl-5340-627/87	Purda
Szczęsne		14	KAPLICZKA	A-2285	19.10.1987	kl.5340-625/87	Purda
Szczęsne		15	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-2286	19.10.1987	kl.5340-624/87	Purda
Szynowo			PARK	A-1252	25.11.1978	kl-ii-5347-77/78	Barczewo (Obszar Wiejski)
Świątki		56	Plebania parafii rzymskokatolickiej p.w. św. Kosmy i Damiana	A-4648	21.12.2017	IZAR.5140.1.29.2017.aka	Świątki
Świątki	Świątki	56	kościół p.w. św. Kosmy i Damiana wraz z otoczeniem w granicach działki ewidencyjnej nr 88	A-4627	04.03.2016	85/2016	Świątki
Świątki			Kapliczka	A-4698	23.06.2021	IZAR.5140.1.17.2021.jk	Świątki
Tejstymy			DWÓR	A-3963	10.03.1997	psoz-izn-5340/306/97	Kolno
Tejstymy			CMENTARZ EWANGELICKI	A-1902	02.03.1987		Kolno
Tejstymy			PARK KRAJOBRAZOWY	A-3253	23.12.1991	psoz-izn-5347-47/91	Kolno
Tejstymy			STAJNIA	A-3964	10.03.1997	psoz-izn-5340/307/97	Kolno

Tłokowo			KAPLICZKA CMENTARNA WRAZ Z NAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM	a-621	12.10.1967	-	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Tłokowo			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	A-2273	07.10.1987	kl-5358-58/87	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Tłokowo		42	KAPLICA ŚW ROCHA WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	a-628	12.10.1967	-	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Tłokowo			KOŚCIÓŁ ŚW JANA CHRZCICIELA Z DREWNIANĄ WIEŻĄ	A-217	15.03.1957	kl.IV-126/57	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Tomaryny			WIEŻE OBRONNE MOSTU KOLEJOWEGO NA PASŁĘCE	A-4013	23.10.1997	psoz-izn-5340/1014/97	Gietrzwałd
Tomaryny		11	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3276	12.02.1992	psoz-izn-5340/18/92	Gietrzwałd
Tomaszkowo	Łabędzia	21 (dawniej 4)	KAPLICZKA	A-3292	02.03.1992	psoz-izn-5340/79/92	Stawiguda
Tomaszkowo	Łabędzia	61 (d. 27)	CHAŁUPA	A-2775	05.04.1989	kl-5340/249/89	Stawiguda
Tomaszkowo	Łabędzia	63 (d.26)	CHAŁUPA	A-2780	05.04.1989	kl-5340/250/89	Stawiguda
Tomaszkowo	Łabędzia	63 (d.26)	KAPLICZKA	A-3287	02.03.1992	psoz-izn-5340/75/92	Stawiguda
Tomaszkowo	Wulpińska		KAPLICZKA	A-3289	02.03.1992	psoz-izn-5340/76/92	Stawiguda
Trękus			kapliczka wraz z otoczeniem: czterema lipami	A-4393	17.03.2006	izar(jd)4100/5-29/06	Purda
Trękus			kapliczka	A-4395	17.03.2006	IZAR(jd)-4100/5-30/06	Purda
Trękus			kapliczka z dzwonniceką	A-4396	17.03.2006	izar(jd)-4100/5-37/06	Purda
Trękusek			KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ	A-3342	26.03.1992	psoz-izn-5340/136/92	Purda
Trękusek			DWÓR	A-3439	29.01.1993	psoz-izn-5340/12/93	Purda
Trękusek	Uwaga! Decyzja Zmieniona		PARK	A-3259	02.01.1992	psoz-izn-5347-3/92	Purda
Tuławki			KAPLICA ŚW MICHAŁA ARCHANIOŁA	a-1028	27.07.1968	-	Dywity
Tumiany		11	DWÓR	A-4026	15.12.1997	psoz-izn-5340/1104/97	Barczewo (Obszar Wiejski)
Unieszewo		6	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3299	10.03.1992	psoz-izn-5340/90/92	Gietrzwałd
Unieszewo		41	dom (dawna szkoła polska)	a-1597	30.09.1985	-	Gietrzwałd
Unieszewo		69, 66, 67, 68, 65	ZESPÓŁ STACJI KOLEJOWEJ WRAZ Z HISTORYCZNĄ ZABUDOWĄ W POSTACI 10 BUDYNKÓW (WSKAZANE W DECYZJI) ORAZ ZIELENIA URZĄDZONĄ	A-4590	09.03.2012	IZAR.5140.1.34(2).2011.MS	Gietrzwałd

Unieszewo		droga powiatowa 1370N	Aleja przydrożna Sząbruk-Unieszewo-Unieszewo stacja kolejowa	A-4708	08.10.2021	IZAR.5140.1.14.2020	Gietrzwałd
Ustnik			ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY (13 OBIEKTÓW, USTALONO STREFĘ OCHRONY)	A-3404	23.10.1992	psoz-izn-5340/209/92	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Wadąg	Koło Posesji Nr 6		KAPLICZKA PRZYDROŻNA w granicach działki 16/3	A-3491	05.05.1993	L.dz.psoz-izn-5340/91/93	Dywity
Waplewo			CMENTARZ WOJSKOWY z okresu I wojny światowej	A-2279	07.10.1987	kl-5358-64/87	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Waplewo			kościół ewangelicko-augsburski, ob. rzymsko-katolicki pw. św. Stanisława	A-4178	26.05.2000	soz.izn-5340/194/2000	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Warkały			KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ	A-3109	19.03.1991	psoz-527/91	Jonkowo
Warkały		3	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3525	14.06.1993	psoz-izn-5340/147/93	Jonkowo
Warkały		35	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3528	14.06.1993		Jonkowo
Warkały		41	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3110	19.03.1991	psoz-525/91	Jonkowo
Warlity Małe			PARK dworski, KRAJOBRAZOWY	A-2453	09.09.1988	kl-5347/21/88	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Wągsty			kaplica filialna p.w. matki boskiej różańcowej	A-4164	22.03.2000	soz.izn-5340/108/2000	Kolno
Węgój			KOŚCIÓŁ p.w. CHRYSYTA KRÓLA WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	A-4313	20.01.2005	WUOZ(AP)-4100/6-9/05	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Wichrowo		2	BUDYNEK NADLEŚNICTWA	A-3834	25.08.1995	psoz nr 1503.izn-5340/101/95	Dobre Miasto (Obszar Wiejski)
Wigwałd			kościół ewangelicko-augsburski, ob. rzymsko-katolicki p.w. Chrystusa Króla	A-4177	26.05.2000	soz.izn-5340/195/2000	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Witramowo			PARK KRAJOBRAZOWY	A-2454	09.09.1988	kl-5347/22/88	Olsztynek (Obszar Wiejski)
Witramowo			SCHRON BOJOWY SP 96	A-4059	24.04.1998	soz-izn-5340/287/98	Olsztynek (Obszar Wiejski)

Włodowo			KOŚCIÓŁ MICHAŁA ARCHANIOŁA WRAZ Z CMENTARZEM PRZYKOŚCIELNYM	a-925	19.05.1968	-	Świątki
Woryty			KAPLICZKA Z DZWONNICZKĄ	A-3285	02.03.1992	psoz-izn-5340/82/92	Gietrzwałd
Woryty		11	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3130	19.03.1991	psoz-518/91	Gietrzwałd
Woryty		30	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3279	12.02.1992	psoz-izn-5340/17/92	Gietrzwałd
Woryty		33	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3293	02.03.1992	psoz-izn-5340/81/92	Gietrzwałd
Woryty		46	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3300	10.03.1992	psoz-izn-5340/89/92	Gietrzwałd
Woryty		48	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3277	12.02.1992	psoz-izn-5340/14/92	Gietrzwałd
Woryty		11	dom (dawna szkoła polska)	a-1594	30.09.1985	-	Gietrzwałd
Wójtowo			kaplica filialna p.w. matki boskiej bolesnej	A-4159	20.03.2000	soz.izn-5340/102/2000	Kolno
Wójtówko			ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY (18 OBIEKTÓW, USTANOWIONO STREFĘ OCHRONY)	A-3418	10.11.1992	psoz-izn-5340/228/92	Jeziorany (Obszar Wiejski)
Wrzesina			KOŚCIÓŁ ŚW MARII MAGDALENY wraz z cmentarzem przykościelnym	a-1029	27.07.1968	-	Jonkowo
Wrzesina			CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	A-1802	09.01.1987	kl-5358-8/87	Jonkowo
Wrzesina			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3108	19.03.1991	psoz-528/91	Jonkowo
Wrzesina			BUDYNEK PLEBANII	A-4391	09.03.2006	IZAR(JD)-4100/525/06	Jonkowo
Wrzesina	Droga Do Stękin		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	A-3107	19.03.1991	psoz-529/91	Jonkowo
Zabrodzie			PARK	A-1278	02.02.1979	KL-II-5347-7/79	Biskupiec (Obszar Wiejski)
Zalbki		14	KAPLICZKA PRZYDROŻNA w pobliżu posesji nr 14 w granicach działki nr 10/12	A-3477	04.05.1993	L.dz.psoz-izn-5340/82/93	Dywity
Zerbuń		24	KAPLICA ŚW FLORIANA	A-3920	07.10.1996	psoz-izn-5340/237/96	Jeziorany
Żardeniki			PARK DWORSKI	A-1758	30.12.1986	kl-5347-26/86	Świątki
Żardeniki			Kapliczka wraz z najbliższym otoczeniem w postaci części działki ewidencyjnej nr 169/1	A-4688	14.12.2020	IZAR.5140.1.6.2020.jk	Jeziorany
Żardeniki			Kapliczka wraz z otoczeniem w postaci cz. dz. nr 171	A-4687	30.09.2020	IZAR.5140.1.7.2020.aka	Jeziorany

Załącznik Nr 2
do Programu Opieki nad Zabytkami
Powiatu Olsztyńskiego na lata 2023 - 2026

**WYKAZ ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH Z TERENU POWIATU OLSZTYŃSKIEGO WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH WOJEWÓDZTWA
WARMIŃSKO – MAZURSKIEGO**

Miejscowość	Obiekt	Nr rejestru	Działka	Gmina	Data wpisu	Decyzja	Obszar AZP	Stanowisko w miejscowości
Barczewko	gródek nizinny, strażniczy	c-002	357	Barczewo	19.07.1948	2.Pr	22-62/3	st. I
Barczewko	grodzisko wyżynne	c-001	305	Barczewo	19.07.1948	1.Pr	22-62/4	st. II
Barczewo	NAWARSTWIENIA KULTUROWE STAREGO MIASTA	c-158		Barczewo	30.06.1992	PSOZ-IZA-5350-41/92	23-63	st. I
Bartąg	2 WAŁY ŚREDNIOWIECZNE WRAZ Z OTOCZENIEM	C-280	3031, 3030/2, 3039/2	Stawiguda	12.02.2009	IZAR(it)-4200/9-3(5)/08-09	26-61/4	st. XXIX
Bartoły Wielkie	WAŁ PODŁUŻNY	C-262	3061/5	Barczewo	11.12.2002	SOZ-4708-IZA-5350-39/2002	23-65/13	st. XII
Bartoły Wielkie	WAŁY PODŁUŻNE	C-263	3073/1, 3141/1, 3142/1	Barczewo	11.12.2002	SOZ-4709-IZA-5350-40/2002	23-65/14	st. XIII
Biesowo	kurhan z brukiem kamiennym	c-046	3047/2	Biskupiec	21.11.1968		20-65/8	st. VI
Biskupiec	NAWARSTWIENIA KULTUROWE STAREGO MIASTA	c-166		Biskupiec	01.09.1992	PSOZ-IZA-5350-52/92	22-66/31	st. I
Bukwałd	grodzisko wczesnośredniowieczne	c-110	3/5, 3/7	Dywity	28.01.1949		22-60/11	st. I
Bukwałd	CMENTARZYSKO KURHANOWE	C-264	3106, 3111/1, 3111/2, 3130/1, 3131/2	Dywity	11.12.2002	SOZ-4712-IZA-5350-43/2002	22-60/10	st. I
Cerkiewnik	grodzisko wczesnośredniowieczne, stożkowe	c-254	330/2	Dobre Miasto	24.11.1999	5350-47/99	21-60/3	st. III
Cerkiewnik	GRODZISKO STAROŻYTNE	C-260	3073/2	Dobre Miasto	11.12.2002	SOZ-4711-IZA-5350-42/2002	21-60/68	st. XLVII
Czerwonka	grodzisko wysoczyznowe, cyplowe	c-227	370/43	Biskupiec	28.03.1997	5350-15/97	21-65/3	st. II

Czerwinka	grodzisko wyżynne	c-182	370/43	Biskupiec	26.05.1993	5350-7(2)/93	21-65/1	st. I
Dadaj	grodzisko wyżynne	c-009	1/12 arkusz 10	Barczewo	31.01.1949	Pr.N.IV-1-12/49	22-65/37	st. I
Dobre Miasto	nawarstwienia kulturowe starego miasta	c-146		Dobre Miasto	30.01.1992	PSOZ-IZA-5350-5/92	19-60	st. I
Jedzbark	grodzisko wczesnośredniowieczne	c-044	297	Barczewo	20.11.1968		24-64/8	st. I
Jeziorany	NAWARSTWIENIA KULTUROWE STAREGO MIASTA WRAZ Z ZAMKIEM	c-165		Jeziorany	01.09.1992	PSOZ-IZA-5350-51/92	20-64	st. I
Jonkowo	grodzisko	c-053	4/6, 5	Jonkowo	29.11.1968		23-59	st. I
Kabikiejmy	grodzisko półwyspowe	c-082	167	Dobre Miasto	29.12.1969		21-61/14	st. I
Kierzliny	wał podłużny	c-232	83/2, 83/3, 83/4, 24/2, 26- obręb Kierzliny; 1/10, 26/1, 32, 9/7, 9/8- obręb Krupoliny	Barczewo	06.06.1997	5350-34/97	23-63/10	st. II
Labuszewo	GRODZISKO STAROŻYTNE	C-267	61 obręb Botowo	Biskupiec	19.08.2003	SOZ-3183-IZA.5350-41/2003	23-66/23	st. XVI
Łupstych	gródek strażniczy	c-008	3229/9,	Gietrzwałd	28.01.1949	Pr.N.IV-1-7/49	24-60/27	st. I
Maruny	grodzisko wczesnohistoryczne, półwyspowe	c-007	3171/1	Barczewo	27.01.1949	Pr.N.IV-1-8/49	22-63/1	st. I
Myki	gródek stożkowy, średniowieczny	c-205	151	Dywity	02.02.1996	5350-15/96	22-62/1	st. II
Nadrowo	grodzisko nizinne, stożkowe	c-201	17/36	Olsztynek	30.12.1995	5350-49/95	29-60/1	st. I
Najdymowo	osada starożytna	c-211	181/1, 181/2, 181/3, 181/4	Biskupiec	03.04.1996	5350-36/96	21-65/18	st. XIX
Olsztynek	NAWARSTWIENIA KULTUROWE STAREGO MIASTA WRAZ Z ZAMKIEM	c-163		Olsztynek	01.09.1992	PSOZ-IZA-5350-49/92	28-59/21, 22	st. I, II
Pluski	osada wczesnożelazna	c-246	337	Stawiguda	30.06.1998	5350-22/98	27-60/1	st. VII
Rejczuchy	grodzisko wyżynne	c-010	105	Barczewo	31.01.1949	Pr.N.IV-1-13/49	22-63/1	st. II
Różynka	GRODZISKO	C-259	3073/1 (Różynka), 3073/3 (Swobodna)	Świątki	11.12.2002	SOZ-4710-IZA-5350-41/2002	21-60/7	st. I
Samławki	CMENTARZYSKO KURHANOWE	C-287	3030	Kolno	04.11.2013	IZAR.5140.2.2.2013.jn	20-67/10	st. I
Sętał	grodzisko nasypowe	c-118	1	Dywity	02.11.1973		21-61/1	st. I

Stanclewo	grodzisko wczesnośredniowieczne, wieloczołnowe, wysoczyznowe	c-202	3192/1	Biskupiec	30.12.1995	5350-50/95	21-67/5	st. II
Swobodna	grodzisko wysoczyznowe, pierścieniowe	c-223	3064/1	Dobre Miasto	23.12.1996	5350-81/96	20-60/13	st. I
Swobodna	grodzisko stożkowe	c-224	3070	Dobre Miasto	23.12.1996	5350-82/96	21-60/9	st. III
Sząbruk	osiedle obronne, wczesnożelazne	c-128	209/1	Gietrzwałd	27.05.1983	26/A/83	25-60/6	st. I
Ząbie	osada	c-249	8/2; 8/3; 8/4; (następnie 8/4; 8/10 i 8/30)(obecnie 8/4, 8/10 i 8/30)	Olsztynek	20.01.1999	5350-3/99	28-61/6	st. X